

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАЗУРОК ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 343.98:351.741

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. Я. Мазурок**

Науковий керівник **Чорноус Юлія Миколаївна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ–2018

АНОТАЦІЯ

Мазурок О. Я. Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У дисертації сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

За результатами досліджень систематизовано правові джерела, які регламентують криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб згідно з міжнародним і національним законодавством. Визначено нормативно-правове підґрунтя міжнародного розшуку безвісно відсутніх осіб за участю Інтерполу (Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України).

На підставі нормативно-правових актів розроблено алгоритм першочергових заходів, які здійснюють уповноважені суб'єкти Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи. Пропозиції відображено в ч. 4 п. 23 Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2018 року № 111.

Висвітлено зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, що полягає у створенні умов готовності й реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики і криміналістичної методики підрозділами Національної

поліції під час розгляду та вирішення заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, розшуку таких осіб, а також проведення швидкого, повного й неупередженого розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності осіб. Техніко-, тактико- та методико-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції в цій сфері правовідносин реалізують у науковому та практичному аспектах, що полягає як у створенні наукового підґрунтя для застосовуваних прийомів, засобів і методів, так й у формуванні практичних рекомендацій щодо їх використання.

Визначено типові слідчі ситуації залежно від обсягу та змісту даних, що є підставою для внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 115 Кримінального кодексу України з додатковою відміткою «безвісне зникнення» та початок кримінального провадження. Проаналізовано особливості перевірки типових версій під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю осіб.

Схарактеризовано процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії слідчого й оперативних підрозділів Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Окреслено особливості використання в процесі розшуку безвісно відсутніх осіб таких обліків й автоматизованих інформаційних систем: Єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України (Департамент інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України), Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, Державної фіскальної служби України, інших державних і правоохоронних органів. Розглянуто специфіку використання баз даних Інтерполу з метою розшуку безвісно відсутніх осіб, а саме: «Особи», «Банк даних ДНК-профілів», «Банк даних відбитків пальців рук», «Банк даних викрадених/втрачених документів».

Визначено організаційно-тактичні засади окремих слідчих (розшукових) дій: огляду – останнього відомого місцеперебування безвісно відсутньої особи, місця її мешкання та відвідування, імовірного місця події; транспортного засобу,

що знаходився у власності або яким користувалася особа; речей і документів; трупа на місці його виявлення; допиту (свідків, підозрюваного); обшуку.

Досліджено організаційно-тактичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що розширили можливості Національної поліції під час розшуку безвісно відсутньої особи та розслідування злочинів за цими фактами. Ідеться про: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Окреслено питання використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розшуку безвісно відсутніх осіб. Розглянуто особливості надання спеціалістом консультативної допомоги: ознайомлення із сучасними можливостями дослідження речових доказів і слідової картини злочину, визначення необхідних технічних засобів, розроблення рекомендацій щодо їх застосування, надання інформації щодо фаху спеціалістів, яких слід залучити додатково, допомога в підготовці до проведення експертизи та формулюванні питань експерту, оцінюванні експертного висновку.

Обґрунтовано, що найпоширенішою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку з безвісною відсутністю особи, є залучення експерта та проведення експертизи.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, розшук, безвісно відсутня особа, Національна поліція, розслідування, слідчі (розшукові) дії, спеціальні знання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мазурок О. Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей. *Leges et vivata*. 2015. № 12/3 (288). С. 54–57.

2. Мазурок О. Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Wirtschaftswissenschaften, management, recht: probleme der wissenschaft und praxis*. 2015. Vol. 1. P. 235–238.

3. Мазурок О. Я. Особливості планування розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 215–218.

4. Мазурок О. Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 99–103.

5. Мазурок О. Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 17. Т. 2. С. 139–142. (Серія «Юриспруденція»).

6. Мазурок О. Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1 (7). С. 121–124.

7. Мазурок О. Я. Техніко-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції в сфері розшуку безвісно відсутніх осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 198–203.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Мазурок О. Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 жовт. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 128–131.

9. Мазурок О. Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 листоп. 2015 р.). Харків, 2015. С. 111–113.

10. Мазурок О. Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 січ. 2016 р.). Київ, 2016. С. 122–124.

11. Мазурок О. Я. Інформаційне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 187–190.

12. Мазурок О. Я. Проведення судових експертиз при розслідуванні злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 202–203.

SUMMARY

Mazurok O. Y. Forensic provision of activities of the National Police in the search for missing persons. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Juridical Sciences (Doctor of Philosophy), specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational search activity (081 – Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The thesis focuses on theoretical positions and practical recommendations for forensic provision of activities of the National Police in the search for missing persons. According to the results of the research, the legal sources regulating the forensic provision of the National Police in the search for missing persons in accordance with international and national legislation are systematized. The legal basis for the international search of missing persons with the participation of Interpol (Department of International Police Cooperation of the National Police) is determined.

In accordance with the legal acts, the algorithm of priority measures, which is carried out by the authorized agents of the National Police when information about the missing person is received, is developed. Offers are reflected in Part 4, Clause 23 of the Instruction on the organization of responding to applications and reports on criminal, administrative offenses or events and prompt information in authorities (departments) of the National Police of Ukraine, approved by the Order of the Ministry of Internal Affairs of February 16, 2018, No. 111.

The content of forensic provision of activities of the National Police in the search for missing persons is revealed, which means creating conditions for the readiness and implementation of methods, means, ways of forensic technology, forensic tactics and forensic techniques by the authorities of the National Police during the consideration and resolution of applications and notifications of missing persons, the search for such persons, as well as a quick, complete and unbiased investigation of crimes committed on the basis of missing persons. The technical, tactical and methodological and forensic support of the activities of the National Police in the area of legal relations is realized in

the scientific and practical aspects, which is both in creating the scientific basis of the applied techniques, means and methods, and in the formulation of practical recommendations for their application.

Typical investigation situations are determined depending on the amount and content of the data, which is the basis for making information about the event to the YRDD under Art. 115 of the Criminal Code of Ukraine with an additional mark "disappearance without a trace" and beginning of a criminal proceeding. The peculiarities of verification of typical versions in the investigation of crimes connected with the absence of persons are revealed.

The procedural and non-procedural forms of interaction between the investigator and the operational units of the National Police during the search for missing persons are described.

The peculiarities of using the following accounting and automated information systems in the process of search of missing persons are identified: the Unified Information System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (Department of Information and Analytical Support of the National Police of Ukraine, State Migration Service of Ukraine, State Border Guard Service of Ukraine); Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; The State Fiscal Service of Ukraine, other state and law enforcement agencies. The features of the use of Interpol databases for the purpose of searching for missing persons such as "Persons", "Database of DNA profiles", "Data bank of fingerprint data", "Database of stolen / lost documents" are revealed.

The organizational and tactical principles of separate investigative (search) actions are determined: the survey – the last known place of missing person, place of residence and visit, probable place incident; a vehicle owned or used by a person; things and documents; a corpse in the place of its detection; questioning (witnesses, suspects); search.

The organizational and tactical principles of carrying out convert investigative (search) actions which expanded the possibilities of the National Police during the search for a missing person and investigation of crimes on the specified facts, are

described. It is about removing information from transport telecommunication networks; location of the radio electronic device; audio, video control of a person; removal information from electronic information systems; inspection of publicly accessible places, person's housing or other property, etc.

The peculiarities of using special knowledge during investigative (search) actions and convert investigative (search) actions in the search of missing persons are characterized. The features of providing a specialist with advisory services are determined, familiarization with modern possibilities of research of material evidence and a trace of a crime, the definition of the necessary technical means and the provision of recommendations for their application, the provision of information on the specialty of specialists who should be recruited, assistance in preparing for the expert examination and formulation of questions an expert, an expert opinion evaluation.

It is proved, that the most widespread form of using special knowledge in criminal proceedings initiated because of a missing person is the involvement of an expert and doing an expertise.

Key words: forensic provision, search, missing person, the National Police, investigation, investigative (search) actions, special knowledge.

LIST OF PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION:

where the main scientific results of the dissertation are published:

1. Mazurok O. Y. Features of conducting investigatory (search) actions in investigation the facts of missing persons. *Legea si viata*. 2015. No. 12/3 (288). P. 54–57. (Republic of Moldova).

2. Mazurok O. Y. Information technologies in the investigation of crimes related to missing person. *Wirtschaftswissenschaften, managment, recht: probleme der wissenschaft und praxic*. Vol. 1, Nurnmberg, Germany. 2015. P. 235–238. (Germany).

3. Mazurok O. Y. Features of planning the investigation of crimes related to missing person. *Legal scientific electronic journal*. 2015. No. 5. P. 215–218.

4. Mazurok O. Y. Detection, fixation and removal of traces of blood during the investigation the facts of a missing person. *Forensic visnyk*. 2015. No. 2 (24). P. 99–103..

5. Mazurok O. Y. Situational approach in the investigation of crimes related to a missing person. *Scientific Visnyk of the International Humanitarian University. Sir: Jurisprudence: 2 t*. 2015. No. 17. T. 2. P. 139–142.

6. Mazurok O. Y. Interaction of the investigator with the operational units during the investigation of facts of a missing person. *Precarpathian Legal Visnyk*. 2015. Issue 1 (7). P. 121–124.

7. Mazurok O. Y. Technical and forensic provision of the activities of the National police in the search for missing persons. *Scientific Visnyk of Public and Private Law*. 2017. Issue 6. P. 198–203.

which certify the approbation of the dissertation materials:

8. Mazurok O. Y. Forensic provision of investigation of crimes related to a missing person. *Actual problems of improving legislation and enforcement: intern. science-practice conf. materials (Zaporizhzhia, October 23–24, 2015)*. Zaporizhzhia. 2015. P. 128–131.

9. Mazurok O. Y. Methods of interrogation during the investigation of crimes related to a missing person. Law Science of Ukraine: History, Contemporaneity, Future: science-practice conf. materials (Kharkiv, 6–7 November 2015). Kharkiv: East-Ukrainian Scientific Law Organization, 2015. P. 111–113.

10. Mazurok O. Y. Usage of opportunities of mobile operators in the search for missing persons. Right, society and state: forms of interaction: inter. science-practice conf. materials (Kyiv, January 15–16, 2016). Kiev. P. 122–124.

11. Mazurok O. Y. Information support for the search for missing persons. Topical issues of the criminal process, forensic science and forensic examination: intern science-practice conf. materials (Kiev, November 24, 2017). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. P. 187–190.

12. Mazurok O. Y. Conducting forensic examinations in the investigation of crimes related to a missing person. Theory and Practice of Forensic Examination and Criminology: Materials of Ukrainian Scientific and Practical Conference on the occasion of the 85th Anniversary of the Doctor of Law, Professor Nina Ivanovna Klymenko (Kyiv, February 27, 2018). Kyiv–Mariupol. P. 202–203.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ.....	24
1.1. Стан наукових досліджень питань криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.....	24
1.2. Правова регламентація криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.....	36
1.3. Зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.....	61
Висновки до розділу 1.....	74
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ.....	76
2.1. Типові слідчі ситуації за фактом безвісної відсутності особи та слідчі версії.....	76
2.2. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.....	93
2.3. Використання під час розшуку безвісно відсутніх осіб обліків й автоматизованих інформаційних систем.....	113
Висновки до розділу 2	128

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) І НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ.....	131
3.1. Тактико-криміналістичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб	131
3.2. Тактико-криміналістичне забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб	155
3.3. Використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розшуку безвісно відсутніх осіб.....	171
Висновки до розділу 3.....	182
ВИСНОВКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
ДОДАТКИ.....	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

AIC	–	автоматизована інформаційна система
ЄІС	–	Єдина інформаційна система
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ІПС	–	Інтегрована інформаційно-пошукова система
Інструкція із взаємодії 2017 року	–	Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575
ІПНП	–	інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України»
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
СОГ	–	слідчо-оперативна група

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Згідно зі ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліція відповідно до покладених на неї завдань розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, зникли безвісти, й інших осіб у випадках, визначених законом.

Протягом останніх років в Україні склалася тривожна тенденція до збільшення кількості осіб, яких вважають безвісно відсутніми. Істотно позначається на цьому негативному процесі збройний конфлікт на Сході України. Оскільки більшість зареєстрованих злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю громадян, становлять умисні вбивства, Положенням про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженим наказом Генеральної прокуратури України від 6 квітня 2016 року № 139, визначено, що відомості про такі факти слід вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) за ст. 115 (Умисне вбивство) Кримінального кодексу (КК) України з додатковою відміткою «зниклий безвісти». Таким чином, 2016 року зареєстровано 11 тис. злочинів за ст. 115 КК України з відміткою «зниклий безвісти», 2017 року – 10,6 тисяч¹.

У контексті реформування правоохоронних органів і створення Національної поліції гостро постало питання розроблення науково-практичних рекомендацій щодо ефективного криміналістичного забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції, зокрема органів досудового розслідування та кримінальної поліції, під час розшуку безвісно відсутніх осіб, а також розслідування злочинів, учинених щодо осіб, які зникли безвісти.

Фундаментальні положення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів висвітлено в працях вітчизняних учених: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, В. І. Василичука, В. К. Весельського, В. І. Галагана,

---

¹ Форма 209. Департамент інформатизації МВС України.

В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, М. Л. Грібова, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, В. М. Стратонова, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, Л. Г. Шарай, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін.

Окремі питання розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за фактами безвісного зникнення особи відображено в дисертаційних дослідженнях О. Ю. Булулукова (1997), С. Ф. Здоровка (2002), В. В. Семенової (2004), І. В. Кубарева (2007), В. Я. Горбачевського (2009), О. С. Саїнчина (2011), Д. А. Іщука (2016) та ін.

Аналіз наявних напрацювань дає підстави для висновку, що криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб не було предметом окремого дослідження. Нині постала потреба в комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних правових реалій та з метою ефективної реалізації комплексу заходів для встановлення місцеперебування безвісно відсутніх осіб, швидкого, повного й неупередженого розслідування злочинів, учинених щодо осіб, які зникли безвісти. Дослідження в такому аспекті ще не здійснювали.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, а також Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень

Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 29 жовтня 2013 року № 28). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 28 квітня 2015 року (протокол № 1), уточнено 15 вересня 2016 року (протокол № 2) та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 979, 2017 рік).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у формулюванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було виконати такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб і виокремити питання, що потребують першочергового опрацювання;
- схарактеризувати правову регламентацію криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб і сформулювати алгоритм першочергових заходів, що здійснюють підрозділи Національної поліції в разі отримання інформації про безвісну відсутність особи;
- висвітлити зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб;
- виокремити типові слідчі ситуації за фактом безвісної відсутності особи та слідчі версії, окреслити напрями їх вирішення;
- проаналізувати особливості взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб;
- розглянути особливості використання обліків й автоматизованих інформаційних систем під час розшуку безвісно відсутніх осіб;
- дослідити тактико-криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, запропонувати напрями його вдосконалення;

– визначити особливості використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розшуку безвісно відсутніх осіб.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час розшуку Національною поліцією безвісно відсутніх осіб.

Предмет дослідження – криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що надали можливість усебічно вивчити об’єкт дослідження. *Методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дали змогу деталізувати зміст питань, розглянутих у роботі (у всіх розділах дисертації). У дослідженні використано *спеціально-правові методи: порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального і процесуального права національного та міжнародного законодавства, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – для висвітлення генезису ключових понять дисертації: «безвісно відсутня особа», «розшук», «криміналістичне забезпечення», «спеціальні знання» – на підставі наукових поглядів учених і положень законодавства (підрозділи 1.1–1.3, 3.3); *системно-структурний* – для визначення завдань і напрямів діяльності підрозділів Національної поліції в типових слідчих ситуаціях безвісної відсутності особи, формулювання версій, формування тактики проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (розділ 3); *моделювання* – для розроблення рекомендацій щодо використання спеціальних знань (підрозділ 3.3); *статистичний* – для ілюстрування теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічні* – для підтвердження висновків даними анкетування працівників Національної поліції (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України,

Державної судової адміністрації України за 2011–2017 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 160 кримінальних проваджень (кримінальних справ), що здійснювали слідчі органів внутрішніх справ і Національної поліції за ст. 115 КК України протягом 2011–2017 років, розпочаті за фактами безвісної відсутності особи (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ); систематизовані матеріали анкетування 163 слідчих і 89 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Одеській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській областях та м. Києві. Використано власний досвід автора, набутий під час практичної роботи в підрозділах дізнання та досудового слідства впродовж 1996–2015 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, за результатами якого сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб. У роботі обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– визначено поняття криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, що полягає в реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики підрозділами Національної поліції під час розгляду й вирішення заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, розшуку таких осіб, а також проведення швидкого, повного й неупередженого розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності осіб;

– розроблено алгоритм першочергових заходів, що здійснюють уповноважені підрозділи Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи, які об'єднано в блоки: з'ясування обставин зникнення особи; реєстрація відомостей; організація діяльності підрозділів Національної поліції, взаємодія з правоохоронними та державними органами, громадськістю;

використання обліків й автоматизованих інформаційних систем; проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів тощо;

– визначено типові слідчі ситуації, які виникають на момент унесення відомостей про безвісну відсутність особи до ЄРДР: 1) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, та на етапі здійснення дій з їх перевірки встановлено обставини, які засвідчують, що стосовно особи вчинено убивство або інший злочин; 2) факт безвісної відсутності особи та вчинення стосовно неї злочину встановлено за результатами оперативно-розшукової діяльності або з інших джерел; 3) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, однак під час дій з перевірки за повідомленим у заяві фактом не виявлено обставин, які достовірно свідчили б про вчинений злочин;

удосконалено:

– правові засади діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб, що регулюють порядок прийому й розгляду заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, здійснення розшуку безвісно відсутніх осіб, розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності осіб;

– зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час міжнародного розшуку безвісно відсутніх осіб із залученням Інтерполу (Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції), що полягає в організаційно-тактичних заходах взаємодії підрозділів правоохоронних органів, використанні баз даних криміналістично значущої інформації тощо;

– систему типових версій під час розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності особи: особа стала жертвою злочину (з корисливих спонукань, у зв'язку з її протиправною чи професійною діяльністю, перебуванням у зоні збройного конфлікту на Сході України, з метою приховування іншого злочину); безвісна відсутність особи не пов'язана з учиненням стосовно неї злочину (особа не бажає повідомляти відомості про своє місцеперебування, стала

жертвою нещасного випадку, учинила самогубство, померла ненасильницькою смертю, перебуває в тяжкому стані);

- практичні рекомендації щодо підвищення ефективності взаємодії слідчого з оперативними підрозділами Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб відповідно до процесуальних і непроцесуальних форм;

- організаційно-тактичні засади використання обліків й автоматизованих інформаційних систем під час розшуку безвісно відсутніх осіб на державному та міжнародному рівнях реалізації;

- форми використання спеціальних знань під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування відповідних злочинів, зокрема: залучення спеціаліста до проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій; залучення експерта, проведення експертизи; надання консультацій спеціалістом;

дістали подальший розвиток:

- наукові положення, які характеризують стан дослідження проблем криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, на підставі яких визначено актуальні на сучасному етапі питання для першочергового опрацювання;

- зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, що полягає у виконанні таких завдань: установлення місцеперебування особи, якщо розшукувана особа жива; якщо особа померла – її ідентифікації за невпізнаним трупом; у разі встановлення факту вбивства (іншого злочину проти особи) – розслідування злочину;

- криміналістичні рекомендації щодо організаційно-тактичних засад проведення окремих слідчих (розшукових) дій: огляду (останнього відомого місцеперебування безвісно відсутньої особи), допиту свідка (заявника) та підозрюваного, обшуку;

- організаційно-тактичні засади проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу,

аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено і надалі може бути використано в:

– *правотворчій діяльності* – пропозиції щодо алгоритму першочергових заходів, що здійснюють уповноважені підрозділи Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи, реалізовано в ч. 4 п. 23 Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 16 лютого 2018 року № 111, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 28 березня 2018 року за № 371/31823 (лист Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України від 2 березня 2018 року за №1046/25/5);

– *правозастосовній діяльності* Національної поліції – з метою вдосконалення діяльності слідчих й оперативних підрозділів під час здійснення розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 грудня 2017 року; акт впровадження Департаменту карного розшуку Національної поліції України від 20 грудня 2017 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», підвищення кваліфікації слідчих та оперативних працівників Національної поліції, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 5 лютого 2018 року, Національної академії внутрішніх справ від 1 березня 2018 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки оприлюднено в доповідях і виступах дисертанта на п'яти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми

вдосконалення законодавства та правозастосування» (Запоріжжя, 23–24 жовтня 2015 року), «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (Харків, 6–7 листопада 2015 року), «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (Київ, 15–16 січня 2016 року); «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи» (Київ, 24 листопада 2017 року); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (Київ, 27 лютого 2018 року).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено у дванадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті – у міжнародних наукових виданнях, а також п'яти тезах наукових доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ

1.1. Стан наукових досліджень питань криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб

Однією з важливих умов підвищення ефективності діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб є формування та використання науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо різних аспектів її криміналістичного забезпечення. Слід акцентувати увагу на питанні забезпечення належного реагування на заяви та повідомлення про зазначені факти, швидкого й повного розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, тощо.

Підґрунтям висвітлення стану наукових досліджень криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб є численна кількість наукових і навчально-методичних джерел, які умовно можна розділити на три групи.

Перша – монографії, дисертації та автореферати дисертацій, у яких усебічно проаналізовано теоретичні та практичні аспекти проблематики.

Друга – навчально-методична література, що охоплює підручники, посібники, методичні рекомендації, у яких висвітлено питання, пов'язані з криміналістичним забезпеченням діяльності Національної поліції, інших правоохоронних органів щодо розшуку безвісно відсутніх осіб.

Третя – наукові статті, тези доповідей, у яких відображено лише аспекти проблематики. Вони стали методологічним орієнтиром дослідження, мають пізнавальну цінність, однак переважно дотично стосуються досліджуваних у роботі проблем.

Джерельна база є важливою складовою дослідження, вона є тим науковим підґрунтям, яке забезпечує якість, упорядкованість й ефективність наукового пошуку.

З огляду на те, що методологічні засади сучасної криміналістичної науки сформовано ще в дорадянські й радянські часи, під час дослідження проаналізовано праці вчених саме цих періодів.

Зокрема, ідеться про дисертацію Г. Н. Мудьюгіна «Розслідування вбивств у справах, розпочатих у зв'язку з безвісним зникненням потерпілого» (Москва, 1967). Автор визначає специфіку розслідування вбивств у разі виявлення невпізнаних і розчленованих трупів; убивств, замаскованих різноманітними інсценуваннями; убивств, що супроводжуються прихованням трупа; убивств у справах, що порушуються у зв'язку зі зникненням потерпілого [188].

Грунтовно проаналізовано дисертації В. М. Шванкова «Розшук безвісти зниклих: правовий, тактико-криміналістичний і оперативно-розшуковий аспекти» (Москва, 1968) [348]; В. П. Лаврова «Організаційні та тактико-криміналістичні основи розкриття та розслідування злочинів минулих років» (Москва, 1979) [146]; В. Г. Камиша «Організація і тактика розшуку злочинців та осіб, зниклих безвісти» (Мінськ, 1986) [108]; В. П. Цильвіка – «Правові та організаційно-тактичні проблеми розшуку безвісно зниклих осіб» (Київ, 1986) [325], А. А. Закатова – «Криміналістичне вчення про розшук» (Київ, 1987) [76].

З-поміж сучасних монографічних праць вітчизняних учених розглянуто дисертації, у яких предметом наукових досліджень були питання розшуку осіб, що переховуються від органів досудового розслідування чи суду, причому переважно в контексті процесуального аспекту його організації. Ідеться, зокрема, про кандидатські дисертації О. Н. Карпова «Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців» (Київ, 2011) [110]; О. В. Захарченко «Діяльність слідчого з розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого» (Харків, 2012) [78]; А. В. Дунаєвої «Діяльність слідчого щодо розшуку підозрюваного» (Київ, 2013) [69]; Є. О. Наливайка

«Процесуальна діяльність слідчого по розшуку підозрюваного, місцезнаходження якого невідоме» (Київ, 2014) [190].

У зазначених роботах висвітлено особливості становлення та розвитку інституту розшуку підозрюваного, обвинуваченого; поняття розшуку і встановлення місцеперебування підозрюваного, обвинуваченого; принципу й методу діяльності слідчого з розшуку та встановлення місцеперебування обвинуваченого; інформаційні засади розшукової діяльності слідчого; процесуальні підстави розшуку й встановлення місцеперебування обвинуваченого; процесуальні наслідки, які виникають під час розшуку та встановлення місцеперебування підозрюваного, обвинуваченого; взаємодію слідчого з органом дізнання під час здійснення розшуку і встановлення місцеперебування підозрюваного, обвинуваченого; використання технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого; аналіз сучасного стану інституту розшуку, встановлення місцеперебування підозрюваного, обвинуваченого; особливості здійснення міжнародного розшуку; удосконалення кримінального процесуального законодавства України, яке визначає порядок і зміст здійснення розшуку підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні.

Уперше у вітчизняній літературі О. Н. Карпов дослідив питання розшуку на міжнародному рівні. Загальне поняттям «розшук» автор тлумачить як комплекс заходів, спрямованих на встановлення місцеперебування особи, яка вчинила злочин або зникла безвісти, ідентифікацію трупів, установлення обставин учинення злочину, пошук доказів, предметів, що стали об'єктом або предметом злочину, а також пошук слідів (слідів знярядь) злочину [110, с. 189]. Науковець зазначає, що розшук здійснюють у відповідних формах, однією з яких є міжнародний розшук. Міжнародний розшук – це такий, що ґрунтується на нормах національного та міжнародного права, комплекс оперативних, інформаційно-довідкових і пошукових заходів, що здійснюють за запитами спеціально вповноважених органів держав силами правоохоронних запитуваних країн з використанням можливостей Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол [110, с. 189]. Суб'єктний склад процесу міжнародного розшуку

формують: міжнародні поліцейські організації в особі своїх центральних органів (Генеральний секретаріат Інтерполу, штаб-квартира Європолу тощо); національні підрозділи правоохоронних органів, які виконують функції з організації міжнародного правоохоронного співробітництва (Національне центральне бюро Інтерполу, його філії, національні вповноважені підрозділи Європолу); національні правоохоронні органи – суб'єкти надсилання запитів лінією Інтерполу, а також суб'єкти, уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності, які здійснюють її за запитами правоохоронних органів зарубіжних країн [110, с. 189].

У контексті цього дослідження слід зауважити, що в нашій державі вповноваженим представником Інтерполу (Національним центральним бюро) є Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, представлений Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва, який є структурним підрозділом апарату Національної поліції України. Основним нормативно-правовим актом у забезпеченні взаємодії із цим підрозділом є Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року [244], що регламентує: 1) порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій з окремих категорій злочинів; 2) ідентифікацію та перевірку осіб за обліками поліцій зарубіжних країн; 3) міжнародний розшук каналами Інтерполу; 4) особливості взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу під час виконання кримінально-процесуальних дій з розкриття та розслідування злочинів. Зазначені форми взаємодії мають і криміналістичну складову, а заходи, передбачені Інструкцією та які застосовують під час попередження, розкриття та розслідування злочинів, подеколи спрямовані на встановлення місцеперебування безвісно відсутньої особи. Окреслені питання буде розглянуто в подальших підрозділах дисертації.

У контексті цього дослідження проаналізовано теоретико-прикладні напрацювання О. В. Лисенко «Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які

переховуються від органів досудового розслідування та суду» (Київ, 2016) [149]. Авторка порушувала питання щодо використання сучасних інформаційних технологій в аналітичній діяльності правоохоронних органів для встановлення місцеперебування осіб, оголошених у розшук; висвітлювала процесуальні й тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та організаційних заходів у механізмі розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду; визначила напрями використання міжнародного досвіду із застосування новітніх інформаційних технологій у правоохоронній діяльності України.

Під час написання дисертації також вивчено праці вітчизняних учених, присвячені аспектам розслідування вбивств, пов'язаних із безвісною відсутністю особи. Цю проблематику відображено в монографічних дослідженнях В. О. Коновалової «Вбивство: мистецтво розслідування» (Харків, 2001) [131]; В. Я. Горбачевського «Теоретико-прикладні засади розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками (Київ, 2009) [49]; О. С. Саінчина «Розслідування умисних вбивств: теорія та практика» (Запоріжжя, 2011) [280, с. 121–124]. У зазначених роботах здійснено криміналістичну класифікацію умисних убивств за різними критеріями; детально висвітлено особливості методики розслідування різних видів убивств: убивств, що вчиняють організовані групи, убивств на замовлення, убивств за відсутності трупа, убивств із розчленуванням трупа, убивств, прихованих інсценуванням, зокрема вбивств, замаскованих під безвісну відсутність особи, тощо.

У дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук О. С. Саінчина «Розслідування умисних вбивств: теорія та практика» (Запоріжжя, 2011) проаналізовано теоретичне підґрунтя розслідування умисних убивств, а саме: криміналістичну класифікацію умисних убивств (теоретичні засади та криміналістичні підстави класифікації умисних убивств); алгоритм побудови видової методики розслідування умисних убивств; криміналістичну характеристику умисних убивств відповідно до її основних структурних

елементів; особливості застосування спеціальних знань під час розслідування умисних убивств.

Серед кандидатських дисертацій українських учених напрям досліджень розслідування вбивств за фактами безвісної відсутності особи висвітлено в працях В. В. Семенова «Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуваннями» (Харків, 2004) [283], І. В. Кубарєва «Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності» (Харків, 2007), Ю. Б. Комаринської «Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок на залізничному транспорті» (Київ, 2010) [136], Д. О. Іщука «Розслідування вбивств, пов'язаних з безвісним зникненням особи» (Київ, 2016) [100].

У дисертації В. В. Семенова «Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуваннями» (Харків, 2004) [283] детально проаналізовано криміналістичну характеристику вбивств, прихованих інсценуванням, відповідно до його основних елементів: спосіб учинення та приховування злочинів, типова слідова картина злочину, особа злочинця та особа потерпілого; висвітлено організаційно-тактичні засади проведення початкових слідчих дій (огляду місця події, допиту, обшуку, призначення і проведення судових експертиз); з'ясовано особливості планування й організації розслідування за певних умов (порядок висунення слідчих версій, взаємодії слідчих та оперативно-розшукових органів, організації подальших слідчих дій).

Аналіз практичних джерел засвідчує, що у зв'язку з військовими діями на Сході України досить часто трапляються випадки відкриття проваджень щодо визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою. Це актуалізувало необхідність тлумачення особливостей розгляду справ зазначеної категорії. На дисертаційному рівні цивільно-правові та цивільно-процесуальні питання, що виникають у справах про визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, висвітлено в роботі Т. А. Корчак «Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою за законодавством України» (Харків, 2017) [136].

Особливостям здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законності під час розшуку безвісно відсутніх осіб (визначенню мети та завдань, об'єкта і предмета, а також меж прокурорського нагляду в досліджуваній сфері правовідносин) присвячено кандидатську дисертацію В. С. Будкова «Прокурорський нагляд за додержанням законів при розшуку безвісно відсутніх осіб» (Київ, 2015) [22]. У російській правовій системі цю проблематику на монографічному рівні вивчав Ч. М. Ісмаїлов (Москва, 2012). У своїй праці автор висвітлює сутність прокурорського нагляду за виконанням законів про розшук безвісно зниклих осіб, характеризує особливості забезпечення виконання суб'єктами розшукової діяльності вимог закону «Про оперативно-розшукову діяльність» у зв'язку із проведенням оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розшук безвісно зниклих осіб; кримінально-процесуального законодавства – під час розгляду повідомлень про безвісне зникнення; адміністративного законодавства – у контексті проведення адміністративно-перевірочних дій, спрямованих на виявлення безвісно зниклих осіб [84].

Наближеними до предмета нашого дослідження є деякі монографічні дослідження, підготовлені за межами України. Однією з таких робіт є праця Ю. П. Дубягіна «Настанови з розшуку і розслідування неочевидних убивств: кримінологічний, судово-медичний та організаційний аспекти» (Москва, 1997) [70]. У ній автор визначив криміналістичну антропологію як основу розшуку під час розслідування неочевидних убивств за фактами безвісного зникнення громадян і виявлення невпізнаних трупів; з'ясував особливості застосування криміналістичних методів та засобів виявлення, відновлення й фіксації ознак зовнішності трупів, які не впізнаються, а також скелетованих залишків.

Важливим дослідженням стала праця В. О. Петросяна «Використання криміналістичних методів та засобів у розшуку безвісно відсутніх громадян» (Москва, 1998) [207, с. 137–139; 208]. Науковець визначив науково-технічні засоби та методи збирання й дослідження слідів-носіїв інформації про розшукувану особу; особливості техніко-криміналістичного забезпечення

розшуку, специфіку планування розшуку в контексті основних слідчих версій; питання взаємодії між слідчим, оперативним співробітником і спеціалістом.

Слід акцентувати увагу й на роботах Є. В. Бурякова «Правові засади організації і тактики розшуку безвісно зниклих осіб» (Омськ, 1999) [26], П. Є. Букейханова «Аспекти стратегії і тактики розшуку зниклих безвісти. Методи розшуку повнолітніх осіб, які зникли безвісти за некримінальних обставин» (Москва, 2005) [23], А. А. Корчагіна «Розслідування вбивств, пов'язаних зі зникненням осіб жіночої статі» (Барнаул, 2003) [41]. В останній праці розглянуто типову криміналістичну характеристику вбивств, пов'язаних зі зникненням осіб жіночої статі, визначено кореляційні залежності між її основними елементами; наведено класифікацію типових слідчих ситуацій у справах про вбивства, пов'язані зі зникненням осіб жіночої статі, з'ясовано тактичні особливості здійснення окремих слідчих дій з метою перевірки версій.

У межах дослідження ретельно проаналізовано працю Є. Г. Кілессо «Методика розслідування вбивств, пов'язаних зі зникненням потерпілого: початковий етап розслідування» (Санкт-Петербург, 2004) [113]. Зокрема, висвітлено особливості проведення допиту заявника у справах про розслідування вбивств, пов'язаних зі зникненням потерпілого; тактику призначення та проведення окремих видів експертиз.

Цінними в контексті нашої роботи є напрацювання, викладені в дисертації Д. А. Гриньової «Розшук безвісно відсутніх осіб (правовий, оперативно-розшуковий та криміналістичний аспекти)» (Калінінград, 2006). Авторка сформулювала основні типові версії зникнення особи: 1) зникла особа стала жертвою злочину; 2) причини безвісного зникнення особи не мають кримінального характеру; 3) безвісно зникла особа стала жертвою нещасного випадку [53, с. 78–83]. Ці основні версії деталізовано залежно від сукупності ознак, відомих на певному етапі розслідування фактів безвісної відсутності особи.

Запропонований підхід стосовно основних типових версій безвісної відсутності особи узгоджується з позиціями, викладеними в дослідженнях В. П. Цильвіка [324, с. 19], О. Ю. Булулукова [24; 25, с. 167]. Зокрема, у дисертації

О. Ю. Булулукова «Методика розслідування вбивств за відсутності трупа» [24] схарактеризовано теоретичні засади методики розслідування вбивств за відсутності трупа; первинні слідчі дії та оперативно-розшукові дії під час розслідування вбивств за відсутності трупа; планування й організація розслідування.

Окрему групу досліджень становлять роботи, присвячені вивченню проблематики розшуку. Це дисертації Є. К. Кагіна [106], К. С. Родіонова, Н. Г. Гасимова [277], В. О. Малярової [173] та ін.

Важливе значення для дослідження мала група навчально-методичної літератури, яка охоплює підручники, посібники, методичні рекомендації, що висвітлюють питання, пов'язані з криміналістичним забезпеченням розшуку безвісно відсутніх осіб.

Передусім ідеться про посібник, підготовлений А. В. Іщенком й А. С. Шевченком «Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб» (Київ, 2005) [98]. У цій роботі вчені розглянули питання тактики і методики слідчих дій у разі виникнення подій, пов'язаних із безвісною відсутністю людей. Зокрема, окреслено специфіку застосування науково-технічних засобів і методів під час огляду або обшуку місця останнього перебування безвісно відсутньої особи, її місця мешкання або роботи; визначено особливості участі спеціаліста в початкових слідчих діях під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю громадян; розглянуто порядок використання можливостей криміналістичних обліків Експертної служби МВС України.

Також у різних навчально-методичних працях із криміналістики порушено питання криміналістичного й інформаційного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи [141].

Актуальними для нашого дослідження є методичні рекомендації, у яких відображено аспекти діяльності правоохоронних органів під час розшуку безвісно відсутніх осіб (О. М. Борисовська, А. А. Вознюк, С. С. Чернявський [198]).

Питання оперативно-розшукового супроводження (забезпечення) розшуку безвісно відсутніх осіб відображено в методичних рекомендаціях,

підготовлених М. С. Городецькою, О. В. Захарченко, Я. М. Ковч, О. В. Крячун, Т. Г. Овчаренко [279].

Третю групу джерел, присвячених техніко-криміналістичному або тактико-криміналістичному забезпеченню розшуку безвісно відсутніх осіб, утворюють тези доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях, а також наукові статті [135; 186; 111].

В українській науковій спільноті також досліджували причини й умови безвісного зникнення громадян [111]; правові, процесуальні [9, с. 147–154; 136, с. 123–133; 157], психологічні аспекти розшуку безвісно відсутніх осіб [347, с. 576–583]; методику розслідування вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням особи [186, с. 154–161].

У контексті аналізу інформаційного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб, зокрема, увагу акцентовано на необхідності використання даних криміналістичних обліків, інформаційно-пошукових систем, криміналістичних методів і засобів накопичення та систематизації інформації стосовно безвісно відсутніх осіб у процесі їх розшуку [80, с. 275–281; 116, с. 122–125; 189, с. 145–147]. Зазначені напрями розшуку безвісно відсутніх осіб відображено в наукових публікаціях українських та іноземних учених [193, с. 77–81; 299, с. 143–148; 317, с. 122–125].

Питання оперативно-розшукового супроводження розшуку безвісно відсутніх осіб висвітлено як у вітчизняних [286, с. 235–242], так і в зарубіжних наукових джерелах [196, с. 72–78; 200; 298, с. 314–319; 308]. На підставі цих праць визначено особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Крім цього, важливою є проблематика проведення експертних досліджень за фактами безвісної відсутності особи, якій присвячено публікації вчених на пострадянському просторі. У цих роботах ідеться про необхідність своєчасного призначення та проведення під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, таких експертиз, як судово-медична, біологічна, портретно-криміналістична, почеркознавча, мікроб'єктів тощо [73, с. 27–33; 198].

Цивільно-правові та цивільно-процесуальні питання, що виникають у справах про визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, також досліджували науковці [17, с. 11–14; 183, с. 14–15].

Останніми роками цивілісти активно вивчають проблематику визнання особи безвісно відсутньою, що актуалізувалася у зв'язку з воєнними діями на території Донецької та Луганської областей, зникненням осіб за невстановлених обставин.

У контексті цих наукових пошуків автори зауважували, що держава надає пільги близьким родичам безвісно відсутніх військовослужбовців: зокрема, вони можуть звернутися до суду щодо визнання особи померлою для отримання пільг і набуття прав та обов'язків щодо успадкування. Інша категорія осіб, обставини зникнення яких можуть установлювати на підставі ст. 46 Цивільного кодексу України [321], – мирні мешканці. Правовим наслідком визнання таких осіб померлими є можливість родичів осіб, оголошених померлими у зв'язку з воєнними діями, прийняти й оформити спадщину. У ч. 1 ст. 43 Цивільного кодексу України передбачено підстави визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Фізичну особу може бути визнано судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного мешкання немає відомостей про місце її перебування. У ч. 2 цієї статті зазначено, що, в разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місцеперебування особи, початком її безвісної відсутності вважають перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року.

Досліджуючи цивільно-процесуальний аспект визнання особи безвісно відсутньою, учені стверджують, що в заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою заявник повинен зазначити, з якою метою йому необхідно визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, відповідно до вимог ст. 246 Цивільного процесуального кодексу

України. Крім того, суд до початку розгляду справи має встановити осіб (родичів, співробітників та інших), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідоме, а також запитати відповідні організації за останнім місцем мешкання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи Національної поліції або місцевого самоврядування) і за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місцеперебування якої невідоме. Одночасно суд має вжити заходів через органи опіки та піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено [16, с. 89–93]. Однак за цих умов правовідносини цивільно-правового характеру можуть набувати кримінального процесуального змісту, що пов'язано з необхідністю з'ясування обставин зникнення особи, оцінювання характеру події, що відбулася, установлення осіб, причетних до дій зі зникнення.

На підставі аналізу наукових джерел слід зазначити, що на сучасному етапі сформовано базу правозастосовної діяльності у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб, однак недостатньо висвітленими лишаються питання її криміналістичного забезпечення.

Таким чином, під час дослідження сучасних проблем криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб методологічним підґрунтям нашого дослідження стали праці вітчизняних та іноземних учених, у яких висвітлено:

- аспекти правової регламентації діяльності правоохоронних органів, зокрема підрозділів Національної поліції, у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб;
- специфіку криміналістичного, оперативно-розшукового, інформаційного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб;
- особливості розслідування злочинів проти життя, пов'язаних із безвісним зникненням особи;

- цивільно-правові та цивільно-процесуальні питання, що виникають у справах про визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою;
- проблеми прокурорського нагляду під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

З'ясовано, що значну кількість робіт, присвячених різним аспектам діяльності правоохоронних органів у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб, підготували іноземні науковці. Водночас у вітчизняній правовій науці досі не здійснено комплексного дослідження криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб в умовах дії КПК України 2012 року та Закону України «Про Національну поліцію» 2015 року, що враховувало б новели нормативно-правового регулювання, правозастосовну практику в аналізованій сфері. У зв'язку із цим низка проблемних питань потребує розроблення й удосконалення.

1.2. Правова регламентація криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб

Національна поліція може ефективно виконувати покладені на неї завдання лише за умови реалізації повноважень у формі правовідносин у кримінальній процесуальній, криміналістичній та оперативно-розшуковій сферах.

Така правова система передбачає сукупність нормі правил, які встановлює й забезпечує держава, утілюючи їх у нормативно-правових актах. Вони регулюють внутрішню організацію та порядок здійснення діяльності Національної поліції щодо прийому й розгляду заяв і повідомлень про безвісне зникнення особи, розшуку, взаємодії з правоохоронними органами, установами й організаціями під час розшуку безвісно відсутніх осіб, здійснення комплексного криміналістичного забезпечення такої діяльності. Ідеться про Конституцію України, КК України, КПК України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-

розшукову діяльність», «Про судову експертизу», а також підзаконні нормативно-правові акти. Важливе значення в правовому регулюванні мають міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Конституція України визнає їх положення частиною національного законодавства України.

Отже, правовим підґрунтям криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб є система встановлених і забезпечуваних державою законодавчих норм.

Серед значної кількості нормативно-правових актів, якими мають керуватися вповноважені особи Національної поліції, виконуючи завдання з розгляду та вирішення заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, розшуку осіб, розслідування злочинів за такими фактами, комплексного криміналістичного забезпечення цієї діяльності, визначальними є міжнародні документи та міжнародні договори України.

Міжнародним договором, згідно з п. «а» 4.1 ст. 2 Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, є міжнародна угода, укладена між державами в письмовій формі, яку регулює міжнародне право, незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [127, с. 19–57].

Схоже тлумачення містить ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори» 2004 року. Відповідно до ст. 19 цього Закону, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства, їх застосовують у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, застосовують правила міжнародного договору [259].

Таким чином, криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб необхідно реалізовувати на

підставі пріоритетності дотриманням положень багатосторонніх міжнародних договорів, що регламентують права і свободи людини [333, с. 126–130]. Це Загальна декларація прав людини 1948 року [74, с. 6–9], Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї [102], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року [184, с. 9–19], Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року [148, с. 37–44], Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року [101].

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року – це рішення Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ООН), один із найважливіших міжнародних документів, що став основою міжнародно-правового захисту прав людини і громадянина [74, с. 6–9]. У Декларації регламентовано особисті, політичні, соціально-економічні права людини. Зокрема, під час криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України в процесі розшуку безвісно відсутніх осіб мають бути дотриманими: право на життя, свободу та особисту недоторканість; свобода від катувань, чи жорсткого, нелюдського, такого, що принижує гідність, поводження і покарання; право на ефективне відновлення у правах; свобода від довільного арешту, затримання чи вигнання; право на справедливий і гласний розгляд незалежним і безстороннім судом; право вважатися невинуватим, поки винуватість не буде встановлена; свобода від незаконного втручання в особисте і сімейне життя; право на недоторканність житла, таємницю кореспонденції.

Значущими в контексті досліджуваної проблематики є положення Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року [102]. Так, ч. 1 ст. 2 цієї Конвенції зобов'язує держави вживати необхідних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під їх юрисдикцією. Тобто влада повинна вживати превентивних заходів для захисту людини, життя якої наражається на небезпеку злочинних дій з боку іншої особи. Держава має

виконувати позитивне зобов'язання щодо охорони життя, органи влади повинні виявляти відомості про наявність реальної або можливої загрози життю третіх осіб, а також застосовувати певні запобіжні заходи в межах своєї компетенції.

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції [102] мають важливе значення для правозастосовної діяльності, адже зміст цього документа відображає два основні аспекти його дії – матеріально-правовий і процесуальний. Детально регламентовано основні права і свободи людини, гарантовано право на життя, свободу й особисту недоторканність, повагу до приватного та сімейного життя, заборонено катування, гарантовано право на справедливий судовий розгляд, ефективні засоби захисту, закріплено недопустимість покарання поза законом тощо (ст. 2–15). Увагу акцентовано на створенні та функціонуванні Європейського суду з прав людини – найавторитетнішого судового органу, рішення якого є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції (розділ II) [102].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року закріплює право людини на свободу й особисту недоторканність (ст. 9), гуманне поводження і повагу до гідності, притаманній людській особі (ст. 10); на рівність перед законом і судом, дотримання презумпції невинуватості особи (ст. 14) тощо [184, с. 9–19].

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року визначає, що «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання» (ст. 3) [128, с. 37–44].

Ратифікувавши перелічені міжнародні договори, Україна зобов'язалася вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для недопущення порушення прав людини, а в разі виявлення – забезпечити їх швидке та неупереджене розслідування на підставі законодавства, надавати допомогу стосовно цих питань іншим державам – учасникам Конвенції [333, с. 129].

Важливе значення має дотримання положень міжнародних документів недоговірного характеру [145, с. 8–48], зокрема Кодексу поведінки посадових осіб з підтримування правопорядку, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 1979 року, Резолюції № 43/173 Генеральної Асамблеї ООН 1988 року «Звід принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі», Десяти основних правозахисних стандартів правильної поведінки для правоохоронних органів 1988 року [62, с. 51–53], що ґрунтуються на стандартах ООН та Ради Європи стосовно дотримання прав людини, забезпечення законності кримінального провадження.

В умовах сьогодення надзвичайно важливими є положення міжнародного гуманітарного права, що спрямоване на обмеження наслідків збройних конфліктів і запобігання зникненню людей. Ідеться про Женевську конвенцію 1949 року про захист жертв війни й Додаткові протоколи I і II до неї 1977 року [66].

Окрему групу становлять міжнародні договори України, які регламентують міжнародне співробітництво компетентних органів держав у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб. У кримінальному провадженні процесуальні дії з метою розшуку безвісно відсутніх осіб, криміналістичного забезпечення цієї діяльності, розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю людей, реалізують у межах міжнародної правової допомоги.

Так, згідно зі ст. 1 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, «Договірні Сторони зобов'язалися надавати одна одній, відповідно до положень цієї Конвенції, якнайширшу взаємну допомогу у кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких, на момент прохання про надання допомоги, підпадає під юрисдикцію судових властей запитуючої Сторони» [103, с. 112–232].

Відповідно до ст. 6 Мінської конвенції 1993 року з Протоколом 1997 року, договірні сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної договірної сторони, зокрема: «...розшуку осіб, здійснення кримінального

переслідування, видачі осіб для їх притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання...» [129, с. 463–497].

Зазначене притаманно й двостороннім міжнародним договорам України. Наприклад, відповідно до ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2002 року, така допомога передбачає: «а) отримання показань або заяв осіб; б) забезпечення документами, протоколами й іншими предметами; с) встановлення місцезнаходження чи ідентифікацію фізичних або юридичних осіб і предметів; d) вручення документів; е) передачу осіб, які перебувають під вартою, для дачі показань або з іншою метою; f) здійснення розшуку і вилучення; g) заходи, пов'язані з арештом та конфіскацією майна, реституцією і стягненням штрафів; h) будь-яку іншу форму допомоги, що не заборонена законодавством запитуваної Сторони» [64].

Тобто криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб має ґрунтуватися на положеннях провідних міжнародно-правових актів і міжнародних договорів України, що закріплюють засади забезпечення прав і свобод людини, реалізації правозастосовної діяльності.

У цьому контексті необхідно проаналізувати тлумачення понять «розшук», «розшукова діяльність», «розшук безвісно відсутніх осіб», а також законодавчі положення щодо співвідношення понять «безвісно зниклі» та «безвісно відсутні».

Поняття «розшук» у юридичних джерелах трактують як такий, що ґрунтується на нормах закону, комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових заходів та організаційно-перевірочних заходів, які здійснює слідчий або орган дізнання, спрямований на встановлення місцезнаходження (з метою подальшого затримання) особи, стосовно якої є достатні дані для пред'явлення їй обвинувачення [106, с. 11]. Видається досконалішим визначення, запропоноване Н. В. Терзієвим, яке передбачало таке завдання, як «встановлення осіб безвісно відсутніх» [295, с. 118].

Поняття «розшукова діяльність» тлумачено як діяльність спеціальних органів із встановлення місцеперебування осіб, які ухиляються від суду, обвинувачених, засуджених, а також осіб, зниклих безвісти [310, с. 892].

Термін «розшук» у криміналістичній науці трактують у вузькому та широкому значеннях.

Зокрема, К. С. Родіонов, Н. Г. Гасимов пропонують тлумачити поняття «розшук» у вузькому значенні, що охоплює комплекс заходів із встановлення місцеперебування конкретної особи. Такою особою буде підозрюваний або обвинувачений (засуджений), який переховується від органів слідства та суду, а також особа, яка зникла безвісти [277, с. 3–4].

На думку Г. О. Душейко, В. А. Некрасова, В. Я. Мацюка, Д. О. Компанієць, розшуком слід вважати як розшук осіб, так і слідів та знарядь злочину. Розшук у широкому значенні охоплює не тільки розшукові заходи стосовно вже відомих слідству та суду осіб, а й інших об'єктів, зокрема тих, що формують доказову базу у справі. Ідеться про широкий комплекс заходів і дій, які виконують з метою з'ясування «сутності злочинної події», встановлення індивідуально-визначених ознак осіб, що вчинили злочин, стосовно яких необхідно отримати конкретні відомості (анкетні дані), або з'ясування причин й обставин безвісної відсутності особи, здійснити ідентифікацію невпізаного трупа за ознаками зовнішності, тобто вирішення всіх питань, відповіді на які не можуть бути отримані методами слідства і дізнання [185, с. 46–47].

Аналіз визначень поняття «розшук», здійснений у працях І. В. Сервецького, В. А. Дашко [285, с. 27], О. Н. Карпова [110], дає підстави для висновку, що «розшуком» слід вважати комплекс заходів, спрямованих на встановлення місцеперебування особи, яка вчинила злочин, безвісно відсутньої особи, ідентифікацію трупів, встановлення обставин учинення злочину, пошук доказів, предметів, що стали об'єктом або предметом злочину, слідової інформації.

Вивчення нормативних джерел, у яких регламентовано порядок здійснення розшуку безвісно відсутніх осіб [89; 261; 321], а також юридичної літератури

з окресленої проблематики [70; 208; 324, с. 16–21], надає можливість сформулювати такі узагальнення.

Розшуком безвісно відсутніх осіб є специфічний вид розшукової діяльності вповноважених підрозділів Національної поліції, що здійснюють з метою встановлення місцеперебування безвісно відсутньої особи, обставин її зникнення та вчиненого щодо неї злочину.

Таку діяльність здійснюють як за розпочатими кримінальними провадженнями за ст. 115 КК України з відміткою «безвісне зникнення», так і за розшуковими справами. Отже, попри те, що за кожним фактом безвісного зникнення особи орган досудового розслідування розпочинає кримінальне провадження, за такими фактами, відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», слід здійснювати також оперативно-розшукову діяльність. Згідно з вимогами ст. 6, 8, 9 цього Закону [261], рішення про заведення чи закриття оперативно-розшукової справи приймає керівник органу, у складі якого діє оперативний підрозділ, який і надає дозвіл на проведення оперативно-розшукових заходів, що не потребують рішення прокурора або дозволу слідчого судді.

Для встановлення місцеперебування безвісно відсутньої особи й обставин її зникнення оперативні підрозділи Національної поліції заводять оперативно-розшукову справу. Оперативно-розшукові підрозділи здійснюють такі першочергові заходи: забезпечують інформування особового складу Національної поліції про розшук особи; направляють орієнтування до органів і підрозділів Національної поліції, на території яких імовірна поява розшукуваного; встановлюють і опитують осіб, які можуть знати про місцеперебування розшукуваного; систематично здійснюють перевірки зниклої особи за обліками Національної поліції, моргів, лікувальних закладів тощо; за наявності вірогідної або підтвердженої інформації про виїзд безвісно зниклої особи за межі України, виявлення родинних або інших зв'язків за кордоном оголошують розшукуваних осіб у міжнародний розшук; направляють до Державної прикордонної служби України, за наявності для цього підстав, запити щодо інформування про факти

перетину державного кордону особою, яку розшукують як безвісно зниклу; здійснюють систематичні звірки з обліками інших підрозділів правоохоронних органів (щодо притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності), зокрема за базами даних невпізнаних трупів.

З огляду на відкритий характер дослідження та сформульовані завдання, слід акцентувати увагу на особливостях криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб у межах кримінального провадження.

Аналіз законодавства засвідчує, що в його нормах застосовують терміни як «безвісно зниклий», так і «безвісно відсутній». Наприклад, у ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» [260] визначено, що одним із повноважень поліції є розшук «безвісно зниклої особи». Водночас у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [261] ідеться про розшук безвісно відсутньої особи. Тобто нормативно-правові акти можна умовно поділити на ті, у яких використовують поняття «безвісно зникла особа» [260] або «безвісно відсутня особа» [261].

Під час дослідження окремих аспектів діяльності правоохоронних органів у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб науковці також застосовують обидва поняття, які подеколи ототожнюють. Така позиція авторів не є безпідставною, з огляду на внутрішню складність і суперечливість змісту безвісної відсутності, різноманіття її виявів тощо.

Так, значення слова «безвісно», що є похідним від «безвісний», тлумачать як «нікому невідомий, незнаний» [31, с. 23]. Словом «зниклий» позначають того, який не знаходить собі місця, який не знає, що робити (від хвилювання, душевного розладу тощо), розгублений; виражає розгубленість, душевний розлад; того, чиє місцеперебування, місцезнаходження не відоме [31, с. 58]. «Відсутність» трактують як: перебування кого-небудь поза певним місцем у певний час; протилежне – присутність; неіснування кого-, чого-небудь; брак чого-небудь [31, с. 35]. Поняттям «особа» називають окрему людину, індивіда [31, с. 789].

Тобто з позицій семантики суттєвих розбіжностей, які перешкоджали б використанню цих термінів як рівнозначних, немає.

Вивчення емпіричних джерел засвідчує, що поняття «безвісно зниклі» охоплює осіб, зникнення яких має кримінальний зміст. Водночас уповноважена посадова особа під час прийняття заяви чи повідомлення про безвісну відсутність особи, зазвичай, може лише припускати про злочинний характер її зникнення. Тільки після проведення низки заходів версію про ймовірне вбивство (або вчинення іншого злочину щодо особи) можна або підтвердити, або відкинути на підставі фактів, що вказують на протилежне, тобто після проведення першочергових перевірочних дій.

Однак у випадках, коли раптове зникнення особи не має кримінального характеру, а, наприклад, пов'язане із захворюванням чи травмою, унаслідок яких особа втратила пам'ять і не може повідомити близьких про своє місцеперебування, її розшук є вкрай важливим в аспекті швидкого та якісного реагування на звернення громадян за такими фактами.

Вважаємо доцільним як з логіко-семантичних, так і з юридичних позицій у контексті дослідження використовувати термін «безвісно відсутня особа». Таке поняття є ширшим за змістом, узгоджується з іншими нормативно-правовими актами та відповідає завданням роботи. Цей підхід обстоює чимало дослідників у наукових публікаціях [18, с. 160–163; 111, с. 21–24; 121, с. 267–274; 189, с. 145–147] і дисертаціях [22; 24; 76].

Розглянемо нормативно-правове регулювання криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб залежно від рівня розшукової діяльності – державної чи міжнародної.

Відповідно до законодавства України, державний розшук оголошує суб'єкт оперативно-розшукової діяльності, на території обслуговування якого вчинено злочин, розпочато кримінальне провадження, а обвинуваченого, підсудного не вдалося затримати першочерговими (невідкладними) заходами. Головним завданням, що виконують суб'єкти розшукової роботи на етапі державного

розшуку, є виявлення та затримання або встановлення місцеперебування розшукуваної особи [210, с. 58–59].

Міжнародний розшук у широкому значенні – це сукупність оперативно-розшукових заходів, слідчих дій та адміністративно-перевірочних заходів, що координовані міжнародними спеціалізованими організаціями або вповноваженими органами держав і відповідають нормам міжнародного права, закріпленим у нормативно-правових актах з оперативно-розшукової діяльності, відомчим нормативно-правовим актам. У вузькому значенні міжнародний розшук – це комплекс координованих Інтерполом за допомогою національних центральних бюро оперативно-розшукових заходів, які проводять у його країнах-членах оперативні підрозділи правоохоронних органів цих держав [185, с. 54].

Міжнародний розшук безвісно відсутньої особи здійснюють згідно з положеннями національного законодавства, міжнародних договорів України, правових актів Інтерполу, підзаконних нормативно-правових актів.

В Україні міжнародну правоохоронну організацію Інтерпол, до якої входить 190 країн світу, представляє НЦБ Інтерполу України (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу). Нині Укрбюро є структурним підрозділом апарату Національної поліції України – Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва, який забезпечує представництво України в Інтерполі, а з 2010 року – і в Європолі.

Правовою підставою діяльності НЦБ Інтерполу України є міжнародне законодавство (Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол 1959 року, Службові стандарти діяльності національних центральних бюро Інтерполу) [294] та національне (Постанова Кабінету Міністрів України «Про вступ України до Інтерполу» від 30 вересня 1992 року № 555; Положення про Національне центральне бюро Інтерполу, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220; наказ МВС України «Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу» від 15 лютого 1995 року № 104; Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України, Генеральної

прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2 тощо [91; 218, с. 457–460; 233, с. 460; 268]).

Міжнародному розшукові з ініціативи правоохоронних органів України підлягають: 1) особи, які виїхали за межі України й ухиляються від кримінальної відповідальності та відбуття покарання за злочини, за які згідно з чинним законодавством або судовим вироком, що набув законної сили, передбачено (призначено) покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше ніж шість місяців; 2) громадяни, які пропали безвісти, – за наявності вірогідних відомостей про виїзд розшукуваних за кордон; 3) іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні та щодо яких отримано інформацію про вчинення ними злочинів на території інших держав (п. 4.3 Інструкції 1997 року) [91].

Міжнародний розшук передбачає застосування комплексу різних засобів реалізації, тому важливе значення має їх криміналістичне забезпечення.

Одним із них є використання можливостей інформаційно-пошукової системи 1-24/7 – глобальної телекомунікаційної системи, яка побудована на базі новітніх інформаційних технологій, надає якісний і конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, а також дає змогу здійснювати обмін інформацією між НЦБ Інтерполу різних держав. Доступ до інформаційно-пошукової системи 1-24/7 набули підрозділи органів внутрішніх справ згідно Інструкції про порядок надання доступу органам і підрозділам внутрішніх справ України до телекомунікаційної мережі 1-24/7, затвердженої наказом МВС України від 25 березня 2011 року № 109.

Інтерпол оснащено комп'ютеризованою Системою кримінальної інформації (ICIS), за допомогою якої можна здійснювати пошук різноманітної інформації: встановлювати особу злочинців, використані ними банківські рахунки, назви та адреси причетних до злочину юридичних осіб. Система автоматизованого пошуку (ASF) надає можливість НЦБ Інтерполу та практичним органам здійснювати електронний пошук певної інформації в банках даних. Ця

система уможлиблює пересилання зображення (фотознімків або відбитків пальців) між НЦБ Інтерполу різних держав. Важливим є інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Інтерполу, зокрема, група аналізу кримінальної оперативної інформації (АСІУ) проводить її фаховий аналіз, укомплектована кваліфікованими аналітиками.

На базі Інтерполу функціонують такі бази даних криміналістично значущої інформації:

1) алфавітний – містить відомості про всіх відомих «міжнародних злочинців» (серед яких і розшукувані), а також осіб, яких підозрюють у злочинній діяльності;

2) картотека даних про зовнішність злочинця (картотека «S»). Вона налічує 177 різних показників, об'єднаних у 17 груп: національність, місце вчинення злочину, раса злочинця, зріст, форма, колір обличчя, пігментація на тілі, характеристика зубів, голосу, хода, манери поведінки, основні риси характеру і схильності, видимі шрами, родимки, жировики, зоб, татуювання, ампутація та очевидні дефекти, звички й інші характерні риси;

3) картотека документів і найменувань, яка має два розділи. У розділі документів містяться відомості про паспорти, посвідчення особи, якими користувалися злочинці. Окремому обліку підлягають документи на право керування літаком, автомобілем, вогнепальною зброєю. Розділ найменувань містить відомості про назви морських суден, літаків, автомобілів, на яких згідно з офіційними й оперативними даними перевозили наркотики, дорогоцінності тощо, а також назви залучених до такої діяльності фірм;

4) картотека злочинів, що містить кілька розділів, кожен із яких відповідає виду злочину або його видовій групі (зокрема, способу вчинення злочинів);

5) дактилоскопічна картотека, що ґрунтується на десятипальцевій та однопальцевій реєстрації;

6) фототека рис зовнішності (містить фотознімки найнебезпечніших злочинців, а також інші джерела інформації про зовнішність);

7) картотека осіб, що безвісно зникли, і невпізнаних трупів;

8) картотека викрадених автомобілів, творів мистецтва, культурних цінностей, антикваріату, ювелірних виробів тощо;

9) довідкова картотека ручної нарізної вогнепальної зброї [277].

Новий вид криміналістичного обліку пов'язаний з накопиченням, систематизацією та використанням бази даних ДНК-профілів.

На офіційному сайті НЦБ Інтерполу в Україні [201] зазначено про практику використання таких банків даних криміналістично значущої інформації: «Особи» (містить інформацію про осіб, яких розшукують за вчинення злочинів, безвісно відсутніх, осіб, які підлягають ідентифікації, зокрема невпізнані трупи та інші); «Банк даних викрадених/втрачених документів» (передбачає інформацію про викрадені/втрачені ідентифікаційні документи, а також викрадені/втрачені бланки адміністративних документів); «Банк даних викрадених транспортних засобів» (охоплює інформацію про транспортні засоби, викрадені на території держав – членів Інтерполу); «Банк даних викрадених творів мистецтва» (пропонує інформацію про твори мистецтва, предмети антикваріату, інші культурні цінності, викрадені на території держав – членів Інтерполу); «Банк даних ДНК-профілів» (дані про ДНК, вилучені з місць учинення злочинів на території держав – членів Інтерполу та від злочинців); «Банк даних відбитків пальців рук» (містить відбитки пальців рук, вилучені з місць учинення злочинів на території держав – членів Інтерполу та від злочинців); «Банк даних порнографічних зображень, створених із залученням неповнолітніх», тощо.

Таким чином, обсяг інформації є досить широким, крім того, вона є саме криміналістично значущою. Криміналістично значуща інформація має виражене цільове призначення – сприяти розслідуванню злочинів; це дані про подію злочину, отримані внаслідок його цілеспрямованого пізнання криміналістичними засобами та методами, а також інша інформація, призначена для розслідування злочинів. Саме така інформація утворює масиви криміналістичних обліків. Водночас криміналістичного значення може набувати будь-яка інформація незалежно від походження й основного цільового призначення [14, с. 10].

Криміналістичний зміст наведеної вище інформації обумовлений і тим, що для її дослідження, постановки, обліку й використання необхідно використовувати засоби, методи та прийоми криміналістики [330, с. 273–274].

Дедалі поширенішою під час здійснення розшуку та розслідування злочинів стає перевірка за допомогою Інтерполу ДНК-профілів осіб. Перевірку за банками даних Генерального секретаріату Інтерполу слідів рук, дактилокарт і ДНК-профілів здійснюють з метою: 1) підтвердження (установлення) осіб, які раніше дактилоскопіювалися; 2) установлення за невідомим трупом людини; 3) розшуку безвісти зниклих осіб; 4) установлення осіб, які залишили сліди пальців рук на місці вчинення злочинів; 5) установлення фактів залишення однією особою слідів пальців рук під час учинення різних злочинів; 6) установлення ДНК-профілів біологічних слідів людини, вилучених під час огляду місць учинення нерозкритих злочинів; 7) установлення ДНК-профілів осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні тяжких злочинів проти особи [330, с. 274–275].

Використовуючи систему міжнародного розшуку в межах Інтерполу, уповноважені підрозділи Національної поліції мають можливість: встановити місцеперебування особи, яка виїхала за кордон і безвісно зникла; ідентифікувати особу невідомих хворих і невіданих трупів людей.

Міжнародний розшук з використанням каналів Інтерполу здійснюють у випадках:

- за наявності вірогідних даних про виїзд розшукуваної особи в інші країни;
- за ініціативою закордонних членів Інтерполу на підставі запиту до НЦБ про розшук осіб, прибулих в Україну з інших держав.

Згідно з п. 4 Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року [91], застосовуючи

систему міжнародного розшуку в межах Інтерполу, правоохоронні органи України мають можливість:

- одержати інформацію про місцеперебування за кордоном і рід занять розшукуваних осіб: підозрюваних у вчиненні злочинів, звинувачуваних, засуджених, які ухиляються від кримінальної відповідальності чи відбування покарання з подальшою їх екстрадицією (видачею);
- встановити контроль за діяльністю та пересуванням осіб, які переходять від правоохоронних органів за межами України;
- визначити місцеперебування особи, яка виїхала за кордон і зникла безвісти;
- ідентифікувати особу;
- ідентифікувати невідомих хворих;
- ідентифікувати невпізнані трупи.

Тобто криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб реалізують у формі розшуку як у межах держави, так і на міжнародному рівні, для чого залучають Інтерпол, зокрема структурний підрозділ апарату Національної поліції України – Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. Відповідно до Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року, міжнародному розшукові підлягають громадяни, які зникли безвісти – переважно за наявності вірогідних відомостей про виїзд розшукуваних за кордон та за інших, зазначених вище, підстав. Міжнародний розшук за таких умов характеризується криміналістичним забезпеченням, що полягає у використанні можливостей інформаційно-пошукової системи 1-24/7, системи кримінальної інформації (ICIS), системи автоматизованого пошуку (ASF), використання баз даних криміналістично значущої інформації.

Отже, розглянуто міжнародний рівень криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб. Тепер слід проаналізувати регламентацію цієї діяльності на національному рівні.

Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії. Безпосередньо стосується діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб ст. 3 Основного Закону, що проголошує людину, її життя і здоров'я вищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави.

Норми КК України є підґрунтям для прийняття процесуального рішення за результатами розгляду заяв і повідомлень про безвісне зникнення особи, коли необхідно керуватися нормами матеріального права під час віднесення події до злочину та визначення кваліфікації діяння за кримінально-правовою нормою.

КПК України 2012 року [144] та прийняті на його підставі підзаконні акти змінили порядок розгляду заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи. Якщо протягом 24 годин після подання заяви про безвісне зникнення людини за результатами перевірочних заходів не вдалося встановити місцеперебування зниклої (відсутньої) безвісти особи, відомості про цю подію вносять до ЄРДР. Факт зникнення людини попередньо кваліфікують як умисне вбивство за ст. 115 КК України (94,5 % кримінальних проваджень (Додаток В)) і перекваліфікують тільки в тому разі, якщо під час досудового розслідування буде встановлено вчинення іншого злочину (5,5 %).

Необхідно акцентувати увагу на дотриманні положень, передбачених п. 5 ч. 1 ст. 3, ст. 25, абз. 2 ч. 2 ст. 55, п. 1 та 2 ч. 2 ст. 56, ч. 1 і п. 1 ч. 2 ст. 60, ст. 214 КПК України [144]. У зазначених нормах роз'яснено процедуру прийняття та фіксації правоохоронним органом інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Тому важливо, щоб під час прийняття та фіксації інформації уповноваженою посадовою особою про злочин, пов'язаний із безвісним зникненням особи, було забезпечено процесуальний порядок.

Раптова й тривала відсутність особи в місці її постійного мешкання за відсутності відомостей про її місцеперебування стає причиною для хвилювання рідних і близьких, зачіпає права й інтереси фізичних і юридичних осіб, із якими особа перебуває в правових відносинах. З метою усунення правової

невизначеності у сфері майнових, пенсійних, трудових правовідносин, пов'язаних із безвісно відсутньої особи, закон передбачає створення спеціального легального статусу для такої особи – визнання її безвісно відсутньою. Цей статус засвідчують у судовому порядку, що спричиняє певні правові наслідки (встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, тощо).

Важливими в цьому контексті є положення ст. 43 Цивільного кодексу України [321], які регламентують підстави визнання фізичної особи безвісно відсутньою. У цій статті зазначено, що фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного мешкання немає відомостей про місце її перебування. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місцеперебування особи, початком її безвісної відсутності вважають перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року [119, с. 272].

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення померлої ґрунтується на презумпції смерті особи. У разі безвісної відсутності особи йдеться про умовну презумпцію смерті особи (невідомість місцеперебування особи та втрата всіх зв'язків з нею формують припущення про її смерть, а не життя), а в разі оголошення її померлою настає безумовна презумпція смерті особи. Відповідно до положень ст. 47 Цивільного кодексу України, правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівняні до правових наслідків, які настають у разі смерті.

Цивільно-процесуальні питання визнання особи безвісно відсутньою врегульовані Цивільним процесуальним кодексом України [322], зокрема порядок подання до суду та розгляду заяв про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Варто враховувати положення постанов Пленуму Верховного Суду України (постанова «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 року № 7).

У контексті цього дослідження слід акцентувати увагу на Законі України «Про Національну поліцію» [260], у якому передбачено, що поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що належать до єдиної інформаційної системи МВС України, стосовно: розшуку безвісно зниклих; установлення особи невідомих трупів і людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком; викрадених транспортних засобів, які розшукують у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів, а також викрадених, утрачених номерних знаків. Згідно зі ст. 32 цього Закону, поліцейський наділений повноваженнями перевіряти документи, що посвідчують особу, та/або документи, що підтверджують відповідне право особи, у разі якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи [260].

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [261] передбачено, що наявність достатньої інформації про осіб, які безвісти зникли, є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності (ч. 1 ст. 6).

Окремі положення Закону України «Про прокуратуру» також позначаються на правозастосовній практиці у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб, зокрема регламентують організаційно-управлінські засади прокурорського нагляду за дотриманням законів під час здійснення розшуку безвісно відсутніх осіб. У цьому контексті йдеться про ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» стосовно визначення координаційної функції прокуратури [264]. У правозастосовній сфері правовідносин, що виникають під час розшуку безвісно відсутніх осіб, прокурора наділено правом координувати слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, які спрямовані на встановлення обставин безвісного зникнення особи та її місцеперебування.

У правозастосовній діяльності щодо організації розшуку безвісно відсутніх осіб, встановлення осіб невідомих трупів вагоме значення має обробка дактилоскопічних та інших біометричних даних. Тому необхідно було проаналізувати норми Закону України «Про Єдиний державний демографічний

реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [238], підзаконні нормативно-правові акти, наприклад, Інструкцію про порядок функціонування дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України, що затверджена наказом МВС України від 11 вересня 2001 року № 785 [89].

Таким чином, правовою базою криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб важливе значення мають відомчі накази, інструкції, інші документи, якими врегульована діяльність Національної поліції, пов'язана з нею робота інших державних і правоохоронних органів.

Процедура прийняття, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення детально відображена в Інструкції про порядок ведення єдиного обліку [242]. Відповідно до цієї Інструкції, у єдиному обліку на загальних підставах також реєструють заяви і повідомлення про безвісне зникнення осіб.

У відомчій Інструкції про оперативне інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ, внутрішніх військах та навчальних закладах МВС України, затвердженій наказом МВС України від 22 жовтня 2012 року № 940 [90], зазначено, що факт зникнення особи належить до кримінальних правопорушень, інших правопорушень, надзвичайних ситуацій та інших подій, інформація про які подається до МВС України, головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, Головного управління внутрішніх військ МВС України.

Крім того, під час внесення відомостей про зникнення дитини обов'язковому занесенню підлягає її прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, місце мешкання, інформація про батьків, опікунів (піклувальників) чи осіб, з якими проживала дитина, про вжиті слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення місцеперебування дитини, за якою статтею КК України кваліфіковано подію, чи застосовували службово-розшукового собаку, чи вилучалися засоби особистої гігієни, наявність погроз про викрадення дитини.

Пункт 17.2 Інструкції зобов'язує уповноважені підрозділи після внесення відомостей та протягом шести годин з моменту початку досудового розслідування відкритими каналами електронного зв'язку та поштою шляхом надсилання орієнтувань і розшукових завдань інформувати про факт зникнення дитини компетентні правоохоронні підрозділи [231].

Також слід зауважити про Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, що затверджена наказом МВС України (Інструкція із взаємодії) від 7 липня 2017 року № 575 [88]. У розділі IX цього документа «Особливості організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканності особи» зазначено, що протягом 24 годин після подання заяви, повідомлення про зникнення безвісти дитини, якщо за цей час не буде встановлено її місцеперебування, а також у разі зникнення безвісти дорослої особи за обставин, що свідчать про можливість учинення стосовно неї злочину, а також виявлення частин трупа невстановленої людини, слід забезпечити обов'язкове внесення до ЄРДР відомостей про вказане кримінальне правопорушення і його попередню кваліфікацію як умисного вбивства та вживати всіх передбачених КПК України заходів для всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [88].

У разі зникнення дитини здійснення першочергових заходів щодо її розшуку покладено на спільні групи, до складу яких входять працівники ювенальної превенції, оперативних підрозділів, дільничний офіцер поліції. Першочерговими заходами щодо встановлення місцеперебування безвісно відсутньої дитини є: отримання в батьків, законних представників фото зниклої дитини; встановлення об'єктивних обставин повідомлення про зникнення дитини; опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення дитини; встановлення наявності мобільного телефона, номера та IMEI абонента; складання опису зовнішніх ознак, особливих

прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування; відпрацювання місцевості, де зникла дитина; ужиття заходів для виявлення можливих місць перебування дитини; заповнення та надсилання до підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення карток оперативного обліку (ІСК та ПК) з обов'язковим наданням фотозображення дитини в електронному вигляді тощо [240].

Детальна регламентація порядку занесення анкетних даних зниклих безвісти осіб до відповідних централізованих баз даних (БД «Розшук» Інтегрованої інформаційно-пошукової системи (ІПС)) відображена в Положенні про Інтегровану інформаційно-пошукову систему ОВС України, затвердженому наказом МВС України від 12 жовтня 2009 року № 436 [246].

Окрім зазначеного, серед правових засад регулювання криміналістичного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб важливе значення мають: Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України від 6 липня 2017 року [219], Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ (МВС) України, затверджене наказом МВС України від 3 листопада 2015 року № 1343 [217], наказ Служби безпеки України, МВС України «Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб» від 3 травня 2012 року № 169/391 [232], Порядок надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 року № 280 [252], тощо.

З метою підвищення ефективності функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України та відповідно до Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей» від 18 січня 2001 року № 20 наказом від 10 вересня 2009 року № 390 затверджено Інструкцію з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України [89]. У ній зазначено, що оперативно-пошукові колекції формуються серед іншого також із ДНК-профілів (біологічних слідів), вилучених

під час огляду місця події, зокрема за фактами безвісного зникнення осіб, проведення інших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; невпізнаних трупів.

У п. 2.12.3 Інструкції визначено, що після встановлення ДНК-профілів упродовж триденного терміну заповнюються реєстраційна картка ДНК-профілю біологічного сліду, вилученого під час огляду місця вчинення злочину або проведення інших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; невпізнаного трупа; біологічного сліду безвісно зниклої особи, які направляють до колекцій. Інструкція передбачає обов'язок експертів НДЕКЦ після отримання під час проведення експертних досліджень ДНК-профілів здійснити їх перевірку за обласними колекціями за територіальним принципом. У разі отримання негативного результату під час перевірки заповнюють реєстраційні картки у двох примірниках, один з яких ставлять на облік в обласній колекції, а другий надсилають до ДНДЕКЦ для проведення перевірки та поставлення на облік у центральній колекції. Експерти бюро судово-медичної експертизи після отримання під час проведення експертних досліджень ДНК-профілів безвісно зниклої особи заповнюють реєстраційні картки в одному примірнику, який надсилають за територіальним принципом до обласних колекцій НДЕКЦ. У разі отримання негативного результату під час перевірки виготовляють копію реєстраційної картки, яку ставлять на облік в обласній колекції, а оригінал направляють до ДНДЕКЦ для проведення перевірки та поставлення на облік у центральній колекції. У разі отримання експерти Державної установи Головного бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України після проведення експертних досліджень ДНК-профілів заповнюють реєстраційні картки в одному примірнику, який надсилають до ДНДЕКЦ для проведення перевірки та поставлення на облік у центральній колекції [89].

Схарактеризована система правових джерел визначає особливості правової регламентації криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб. Однак нині постала необхідність удосконалити правову регламентацію цієї діяльності.

Ідеться, зокрема, про наказ Національної поліції України «Про забезпечення ефективності розшукової роботи підрозділів кримінальної поліції» від 2 лютого 2016 року № 88, у якому зазначено про негайне, упродовж доби, унесення до ІПС фактів безвісної відсутності особи та проведення першочергових заходів з їх розшуку. Водночас не врегульовано безпосередньо перелік першочергових заходів, а також алгоритм їх здійснення. З огляду на зазначене, доцільно доповнити зазначений наказ Національної поліції України, передбачивши в ньому вичерпний перелік цих заходів.

На підставі вивчення нормативно-правових актів з аналізованої тематики розроблено алгоритм першочергових заходів, які здійснюють уповноважені підрозділи Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи.

Умовно такі заходи об'єднано в блоки: з'ясування обставин зникнення особи; реєстрація відомостей; організація діяльності підрозділів Національної поліції України, забезпечення взаємодії з підрозділами правоохоронних і державних органів, громадськістю з метою встановлення інформації про особу; використання можливостей обліків та автоматизованих інформаційних систем; проведення низки пошукових, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів тощо.

Зокрема, першочергово вповноважені підрозділи Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи мають:

- 1) з'ясувати: час, місце та за яких обставин зникла особа; установчі дані, прикмети особи; коли, ким і які заходи вжито з розшуку особи; установчі дані, місцеперебування (знаходження) заявника та родичів особи;
- 2) зареєструвати повідомлення в установленому порядку;
- 3) направити на місце події слідчо-оперативну групу, інші наряди поліції та дільничного офіцера поліції (у межах закріпленої за ним поліцейської дільниці);
- 4) доповісти начальникові органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному по органу (підрозділу) поліції та до чергової служби вищого рівня;

5) про обставини зникнення особи, її установчі дані та прикмети орієнтувати всі види нарядів поліції, дільничних офіцерів поліції, чергових органів (підрозділів) поліції, відповідні служби вокзалів, аеропортів, таксопарків, диспетчерів екстреної медичної допомоги, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, а також чергових працівників органів прокуратури;

6) перевірити особу за інформаційними ресурсами системи інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (ІПН), обліками пацієнтів медичних закладів (моргів);

7) надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини події, ужиті заходи та їх результати;

8) здійснити ідентифікацію абонентського номера безвісно відсутньої особи, встановити її місцеперебування в день зникнення, відтворення маршруту переміщення;

9) виконати моніторинг матеріалів, розміщених у засобах масової інформації, контактів у соціальних мережах Інтернет;

10) узяти на облік безвісно відсутніх;

11) з'ясувати, чи не було в період зникнення особи транспортних та інших катастроф, стихійних лих, масових бійок у тих місцях, де вона могла перебувати;

12) направити запити до відповідних органів, організацій та установ залежно від відомих обставин зникнення й особи безвісно відсутньої особи (військової частини (якщо зник військовослужбовець); відділення Пенсійного фонду України за місцем мешкання (реєстрації особи); спеціальних навчально-виховних закладів, притулків, приймальників-розподільників (для неповнолітніх); закладів охорони здоров'я (щодо наявності в них хворих, які за станом здоров'я не можуть надати жодних відомостей про себе); психіатричних медичних установ; будинків для інвалідів і людей похилого віку; місцевих органів державної виконавчої служби; житлово-комунальних органів; Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України; патолого-анатомічних моргів і бюро судово-медичних експертиз; а також виконавчих органів місцевого самоврядування тощо);

13) спланувати і провести інші першочергові пошукові, гласні та негласні слідчі (розшукові) дії, відповідні оперативно-розшукові заходи. Якщо зникла дитина, то здійснення першочергових заходів щодо її розшуку покладено на спільні групи, до складу яких входять працівники ювенальної превенції, оперативних підрозділів, дільничний офіцер поліції. За необхідності використовують сили пошуково-рятувальних служб, громадськості, а також ЗМІ. Слід перевірити можливість незаконного заволодіння дитиною одним із батьків, що не мешкає разом із нею, або родичами, уточнити стосунки в сім'ї, з'ясувати реєстрацію місця мешкання (перебування) родичів, знайомих. За необхідності організувати їх перевірку. Перевірити версію можливого самотійного залишення дитиною місця мешкання, з'ясувати наявність аналогічних випадків раніше та їх обставини.

Запропоновані положення знайшли своє відображення в Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 16 лютого 2018 року № 111 [239].

1.3. Зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб

Під час розшуку безвісно відсутніх осіб виконують низку криміналістичних завдань. Ідеться про встановлення місцеперебування особи, якщо розшукувана особа жива; якщо особа померла – здійснення її ідентифікації за невпізнаним трупом; у разі встановлення факту вбивства (іншого злочину проти особи) – розкриття та розслідування злочину.

Для виконання цих завдань компетентні суб'єкти здійснюють виявлення, збирання, дослідження інформації, що має доказове й орієнтувальне значення, використовуючи криміналістичні засоби та методи.

Результат діяльності Національної поліції щодо розшуку безвісно відсутніх осіб можна визначити як кінцевий етап, наслідок узгодженої послідовності дій уповноважених суб'єктів практичної діяльності. Результат може бути як позитивним (за умови встановлення місцеперебування особи, якщо розшукувана особа жива; встановлення місця приховування трупа, здійснення ідентифікації особи за невпізнаним трупом, розкриття вбивства (іншого злочину проти особи), пов'язаного з безвісною відсутністю особи; встановлення особи, яка вчинила злочин, тощо), так і негативним, коли поставленої мети не досягнуто.

Результат діяльності з розслідування злочину, пов'язаного з безвісною відсутністю особи, обумовлений завданнями КПК України, у якому зазначено про забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнений до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [143, с. 7].

Будь-яка діяльність може бути результативною лише за умови її належного забезпечення. З огляду на те, що правозастосовна діяльність Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб є багатоаспектною, необхідним є її оптимальне забезпечення.

Із цього приводу А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко зауважують, що засоби, методи, прийоми роботи з доказами розробляє криміналістика, тому є підстави стверджувати про забезпечення саме криміналістикою розслідування злочинів. Ідеться про комплексну діяльність, яка враховує багато чинників, обставин, пов'язаних з оптимальним наданням практиці відповідних засобів розкриття, розслідування та попередження злочинів. Оскільки криміналістика

розробляє загальні підходи, принципи, узагальнюючі схеми для методики розслідування злочинів і надає слідчим необхідний практичний інструментарій, таке забезпечення доцільно розглядати як криміналістичне [97, с. 13].

Протягом тривалого часу криміналістику вважали наукою лише про розкриття й розслідування злочинів. Згодом цінність її рекомендацій і положень почали визначати також і для цивільної, господарської та адміністративної процесуальної діяльності, розширюючи межі і сфери застосування криміналістичних засобів та методів.

Про те, що в наш час використання криміналістичних знань не обмежується сферою кримінального провадження, а є важливою й для інших сфер правозастосування, зазначають В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько.

Таку позицію обстоюють автори низки захищених в Україні дисертаційних робіт з криміналістичного забезпечення нотаріальної [211], банківської діяльності [225], господарського процесу [303], адміністративного та цивільного судочинства [107].

Етимологічний аналіз поняття «забезпечення» в різних джерелах [60, с. 577; 293, с. 19] дає підстави для висновку, що воно має досить широке тлумачення. Його зміст охоплює різні аспекти діяльності, пов'язаної з постачанням чогось у достатній кількості, задоволенні певних потреб, створенні належних умов функціонування соціальних систем, управлінських структур, технічних приладів та їх комплексів, технологій тощо.

Поняття «криміналістичне забезпечення» у науковий обіг долучив 1979 року В. Г. Коломацький, який трактував його як систему впровадження в практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб та органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку і протидії злочинності криміналістичних знань, що втілені в умінні працівників використовувати наукові, методичні й тактичні криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні засоби і технології їх застосування [125, с. 76].

На дисертаційному рівні означена проблематика була предметом дослідження ще на початку 80-х років минулого століття [86]. З 90-х років і донині наукову категорію «криміналістичне забезпечення» активно використовують у дисертаційних роботах [61; 72; 147; 152; 174; 202; 225; 313; 332; 336].

Зокрема, О. І. Чучукало розглядає «криміналістичне забезпечення» як діяльність зі створення належних умов для застосування в процесі доказування під час судового розгляду кримінальної справи системи кримінально-процесуальних положень і криміналістичних знань, отриманих судом, суддею та учасниками розгляду вмінь і навичок з використання науково-методичних рекомендацій, застосування методів і засобів криміналістики з метою всебічного, повного, об'єктивного розгляду справ у суді. Авторка актуалізує також важливе значення «спеціальної криміналістичної освіти» для всіх учасників розгляду справи у суді [336, с. 38].

Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві Ж. В. Удовенко тлумачить як самостійну, ефективну, специфічну діяльність відповідних суб'єктів щодо створення умов для отримання шляхом криміналістичної освіти криміналістичних знань і вмінь, використання криміналістичної техніки в передбаченій законом діяльності суб'єктів процесу доказування на досудовому слідстві зі збирання, дослідження, перевірки й оцінювання фактичних даних, використання їх з метою встановлення істини в кримінальному провадженні [313, с. 26].

Криміналістичне забезпечення методики розслідування окремих видів злочинів В. В. Матвієнко визначає як складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна діяльність учених-криміналістів і практиків з розроблення нових, пристосування відомих науково-технічних досягнень, а також їх упровадження в практику розслідування злочинів з метою оптимального виконання її завдань [174, с. 9].

Наукову дискусію стосовно трактування поняття «криміналістичне забезпечення» не можна вважати вичерпаною. Водночас слушною видається

позиція Ю. М. Черноус, згідно з якою криміналістичним забезпеченням слід вважати створення умов готовності й реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики і криміналістичної методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань з розкриття, розслідування й попередження злочинів [334, с. 5].

На підставі здійсненого аналізу наукових праць можна дійти висновку, що проблема криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів передбачає декілька аспектів дослідження:

- кримінального провадження загалом;
- досудового розслідування певного виду злочинів;
- діяльності окремих підрозділів Національної поліції й інших правоохоронних органів у сфері кримінального судочинства;
- діяльності посадових осіб (судді, державного обвинувача, адвоката) під час судового розгляду кримінальних проваджень.

Потребує опрацювання новий напрям криміналістичного забезпечення – діяльність Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб для реалізації поставлених завдань у визначених напрямках охоплює систему інформації, яка полегшує своєчасне, цілеспрямоване й ефективне залучення даних криміналістики для попередження, виявлення, розкриття та розслідування злочинів; передбачає достатню оснащеність слідчих, працівників оперативних підрозділів науково-технічними засобами, наявність у них відповідних знань, умінь і навичок з використання таких засобів; цілеспрямовану систему впровадження досягнень криміналістики в практичну діяльність.

Питання криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції має декілька аспектів дослідження: отримання вихідної інформації про злочин (уже на цьому етапі здійснюють криміналістичне забезпечення, зокрема під час формулювання криміналістичних версій); розшукової діяльності; здійснення

слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій; досудового розслідування певного виду злочину; діяльності окремих підрозділів чи посадових осіб Національної поліції під час досудового розслідування злочинів.

Вивчення наукових джерел та емпіричних даних дали змогу схарактеризувати поняття «криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб» як реалізацію методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики під час здійснення Національною поліцією розгляду та вирішення заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, розшуку таких осіб, а також проведення повного, усебічного розслідування злочинів за відповідними фактами.

Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції України у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб реалізується відповідно до виконуваних завдань через техніко-криміналістичну, тактико-криміналістичну й методико-криміналістичну складові.

Анкетування слідчих Національної поліції (додаток А) засвідчує, що більшість респондентів (85,8 %) однією з основних причин недоліків у розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за такими фактами вважає недостатнє криміналістичне забезпечення аналізованого виду діяльності Національної поліції України, зокрема брак криміналістичних рекомендацій, які відповідали б актуальним потребам практики.

З-поміж інших негативних чинників було виокремлено: надмірне навантаження слідчих та оперативних працівників (66,8 %); низький рівень взаємодії слідчих й оперативних підрозділів (63,8 %); недостатнє науково-технічне, матеріальне забезпечення (48,4 %); плинність кадрів і брак інституту наставництва (41,7 %), тощо.

Аспекти проблематики техніко-криміналістичного забезпечення слідчої та розшукової роботи правоохоронних органів висвітлено в працях учених-криміналістів [46, с. 120–124; 61; 95; 305; 327]. Однак напрям техніко-

криміналістичного забезпечення такої специфічної діяльності Національної поліції, як розшук безвісно відсутніх осіб, у них не проаналізовано.

Засади техніко-криміналістичного забезпечення слідчої та оперативно-розшукової діяльності розглядають у науковій і практичній площинах [335, с. 213–214].

Уповноважені особи, які відповідно до посадових обов'язків задіяні в правозастосовну сферу вирішення заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, її розшуку, а також здійснення розслідування за такими фактами, повинні здійснювати професійну діяльність на належному рівні за наявності спеціальних знань і вмінь щодо застосування науково-технічних засобів.

Під час розшуку безвісно відсутньої особи й розслідування злочинів за цими фактами переважно використовують традиційні технічні засоби з метою виявлення, збирання, дослідження різноманітної криміналістично значущої (доказової та орієнтувальної) інформації, які можуть міститися як в ідеальних (слідах пам'яті людини), так і матеріальних слідах. Для того щоб визначитися, які технічні засоби слід застосовувати, необхідно з'ясувати, які джерела доказової інформації слід виявити та зафіксувати за їх допомогою.

За умови виявлення, фіксації та дослідження матеріальних джерел інформації йдеться про сліди:

- а) життєдіяльності безвісно відсутньої особи;
- б) учинення злочину стосовно безвісно відсутньої особи (убивства, викрадення людини тощо);
- в) сліди злочинця [208, с. 28–29].

Незалежно від події, яка спричинила безвісне зникнення особи, такі сліди мають загальну природу походження, причиново пов'язані або із життєдіяльністю людини, або з учиненим злочином, містять інформацію про ознаки та властивості особи, якою вони були залишені. Така особа фігурує в єдності своїх внутрішніх та зовнішніх властивостей. Конкретна життєва ситуація визначає зміст і спрямованість її дій, унаслідок яких залишаються сліди.

Під час розшуку безвісно відсутніх осіб сліди людини, які залишаються в процесі її життєдіяльності, розглядають як об'єкти криміналістичних досліджень. На практиці їх збирають, досліджують для отримання повної та достовірної інформації про ознаки і властивості особи, яку розшуковують. Ідеться про матеріальні (74,2 % респондентів, додаток А) й ідеальні сліди (сліди пам'яті людини – 25,8 %).

Під час проведення невербальних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, розпочатих по факту безвісної відсутності особи (додаток В), виявлялися, вилучалися та досліджувалися такі матеріальні об'єкти (слідова інформація): фотографії – 96,9 %; предмети-носії ДНК інформації – 96,3 %; документи (паспорт чи інші документи безвісно відсутньої особи) – 56,3 %; сліди пальців рук безвісно відсутньої особи – 45,0 %; віртуальні (інформаційні) сліди – 43,1 %; майно та банківські рахунки особи – 12,5%; зразки почерку – 11,6 %; тканини одягу – 9,8 %; сліди ніг (взуття) – 8,0 %; медичні документи – 6,3 %; транспортний засіб (приватний чи службовий), яким користувалась безвісно відсутня особа – 5,1 %.

Практичні працівники (додаток А) зауважили, що з-поміж матеріальних слідів переважно виявляли предмети, які належали безвісно відсутній особі (60,6 %) або відображали ознаки вчиненого стосовно неї злочину (39,4 %).

Вивчення матеріалів практики (додаток В) дає підстави стверджувати, що під час проведення слідчих (розшукових) дій застосовувалися наступні технічні засоби: засоби криміналістичного комплексу для роботи зі слідової інформацією – 72,5 %; засоби фото-, відео фіксації – 69,4%; спеціальні засоби криміналістичної техніки для роботи з окремими видами слідової інформації – 20,6 %.

Розповсюдженість технічних засобів, якими користується людство для передавання інформації та спілкування, зумовлює утворення електронних (інформаційних) слідів, які є важливим об'єктом криміналістичного дослідження.

Порівняно новими, однак такими, що вже впроваджені в криміналістичну науку, є такі поняття, як: «електронні сліди», «віртуальні (інформаційні) сліди». Це матеріальний невидимий слід, що може бути виявлений, зафіксований і

досліджений за допомогою цифрових електронних пристроїв і який містить будь-яку криміналістично значущу інформацію (відомості, дані), зафіксовану в електронній (цифровій) формі на матеріальному носії [2, с. 168–175; 150; 312, с. 439–445].

Віртуальні (інформаційні) сліди можуть міститися в: мобільному телефоні; комп'ютері безвісно відсутньої або підозрюваної особи; інтернет-провайдера, послугами якого користувалася безвісно відсутня особа; фотоапараті; відеокамері чи банківській карті безвісно відсутньої особи тощо.

Розглядаючи комп'ютер як джерело доказів, слід визначати його як систему, що складається з корпусу, де розміщені мікропроцесор, плати, накопичувачі інформації та порти для зовнішніх пристроїв; монітора; периферійних пристроїв (принтер, сканер тощо), програмного забезпечення. Із нього отримують інформацію, що зберігається на зовнішніх і внутрішніх накопичувачах, а також змінних носіях (CD, DVD-диски) та різноманітних USB-накопичувачах; картах пам'яті (SD, microSD, compactFlashCF тощо), які містяться в цифрових камерах і мобільних телефонах, планшетах.

Для отримання інформації про обставини зникнення особи доцільно використати дані систем відеоспостереження, що розташовані поблизу місця мешкання, роботи чи відпочинку безвісно відсутньої особи.

З огляду на зазначене, здійснюючи розшук безвісно відсутніх осіб, уповноважені суб'єкти Національної поліції з метою виявлення, фіксації, дослідження інформації мають використовувати не тільки традиційні, а й нові способи отримання доказової інформації, пов'язані, зокрема, з мережею Інтернет і новітніми технологіями (зокрема, «віртуальні» (інформаційні) сліди були об'єктом криміналістичних досліджень під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності особи у 43,1 % випадках, додаток В).

Лише шляхом поєднання процесуальних положень і криміналістичних рекомендацій слідчий, оперативний працівник можуть від проведеної гласної, негласної слідчої (розшукової), іншої процесуальної дії одержати максимальну інформативність, яка буде мати доказове значення в кримінальному провадженні.

Відповідно до положень криміналістичної техніки, визначають специфіку пошуку слідів, встановлюють причинний зв'язок між ними та діяльністю безвісно відсутньої особи, обставинами її зникнення.

Пошук слідів здійснюють за місцем мешкання, останнім місцем перебування, роботи чи відпочинку безвісно відсутньої особи, зокрема, шляхом проведення огляду місця події, інших видів огляду та слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів.

Тактико-криміналістичне забезпечення в діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб передбачає використання методів, засобів і прийомів криміналістичної тактики та ґрунтується на загальних її положеннях.

У практичному аспекті ця діяльність полягає у: формулюванні версій за умови отримання інформації та розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності особи; плануванні й організації розслідування; здійсненні взаємодії між слідчим, іншими працівниками Національної поліції та інших правоохоронних органів; організаційно-тактичних особливостях використання даних, отриманих з оперативних джерел; використанні під час розслідування спеціальних знань, допомоги спеціалістів, тактичних прийомів та їх комплексів для проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій.

Проте ключовим завданням тактико-криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб, на наше переконання, є залучення тактичних прийомів та їх комплексів з метою підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій.

Аналіз наукових праць засвідчує, що погляди дослідників на види тактичних засобів різняться. Учені до їх переліку відносять: тактичні (криміналістичні, тактико-криміналістичні) прийоми, тактичні (оперативно-тактичні) комбінації, тактичні операції, криміналістичні, тактико-криміналістичні рекомендації, організаційно-тактичні дії, тактичні рішення [28; 81; 148, с. 120–127; 205, с. 270–275; 291; 340].

Попри це, головним тактичним засобом слід визнати саме тактичний прийом, який у криміналістиці тлумачать як спосіб здійснення процесуальної дії, спрямований на виконання її конкретного завдання, що ґрунтується на механізмі її реалізації, який є найраціональнішим і найефективнішим у певних ситуаціях [344, с. 23].

У процесі розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами постає потреба використання системи тактичних прийомів, а саме тактичної комбінації.

Поняття «тактична комбінація» становить упорядковану сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених прийомів, поєднаних цільовою спрямованістю в процесі їх реалізації в межах провадження окремої процесуальної дії [204, с. 174–178]. Тактичні операції за своїм змістом та організацією можуть бути найрізноманітнішими, залежно від комплексу слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів. Водночас вони об'єднані загальною ідеєю – якомога ефективнішим і швидшим виконанням тактичного завдання, що виникає на певному етапі розслідування, за узгодженим планом [139, с. 298].

Послідовність дій і заходів, а також зміст кожної тактичної операції під час розшуку безвісно відсутніх осіб та розслідування злочинів за цими фактами визначається її спрямуванням, а також наявною інформацією про обставини зникнення особи, що вказують на версію про ймовірне вбивство цієї особи або що стосовно неї було вчинено інший злочин проти особи (викрадення (з метою викупу тощо), взяття у полон (військовослужбовця та інших громадян, які перебували на момент зникнення в зоні АТО), торгівля людьми); характерні особливості безвісно відсутньої особи (спосіб її життя, місце роботи, коло спілкування тощо).

Отже, тактична операція – це не просто об'єднання групи дій і заходів, а завжди цільова їх організація. Прикладом тактичної операції, яку найчастіше застосовують під час розшуку безвісно відсутніх осіб, є ідентифікація невпізаного трупа.

Тактичні засоби необхідно використовувати під час проведення як вербальних, так і невербальних слідчих (розшукових) дій. Наприклад, під час здійснення допиту в безконфліктній слідчій ситуації тактичні прийоми будуть спрямовані на встановлення психологічного контакту, отримання повних і достовірних показань. У конфліктній ситуації допиту, коли допитувана особа надає неправдиві відомості, слідча (розшукова) дія буде спрямована на викриття неправди в показаннях, запобігання та подолання протидії розслідуванню злочину.

Правильному вибору тактичних засобів та особливостей їх реалізації сприяє використання вповноваженими суб'єктами сформованих наукою криміналістикою на підставі вивчення слідчої практики рекомендацій, зокрема тактико-криміналістичних [333, с. 357–358].

З огляду на зазначене, тактико-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами охоплює систему наукових положень, розроблених на їх підґрунті рекомендацій щодо застосування тактичних засобів та їх комплексів, спрямованих на збирання, дослідження, оцінювання й використання криміналістично значущої інформації.

Передусім це завдання виконують під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Також важливим є значення тактико-криміналістичного забезпечення під час проведення інших процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації в кримінальному провадженні.

Термін «методика розслідування» можна розглядати в трьох аспектах. По-перше, це частина або розділ науки криміналістики. По-друге, це поняття позначає методику розслідування певних видів або різновидів злочинів. По-третє, у практичному аспекті це методика розслідування конкретного злочину, тобто того, який розслідує слідчий на практиці [141].

Зміст методико-криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб полягає в тому, що саме в методиці знаходять практичну реалізацію наукові рекомендації та криміналістичні прийоми, які були розроблені криміналістичною технікою і

тактикою. Тому криміналістичну методику можна трактувати як засіб реалізації положень криміналістичної техніки й тактики, оскільки застосування їх поза реальними умовами розслідування певного виду злочинів неможливе.

Наприклад, розділ криміналістики «криміналістична техніка» висвітлює механізм виникнення слідів рук, проте отримати відповідь, на яких предметах частіше утворюються ці сліди під час учинення злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, можна лише завдяки положенням криміналістичної методики, залежно від специфіки злочину (застосовують методику розслідування вбивств, прихованих інсценуванням; убивств, замаскованих під безвісну відсутність особи; викрадення особи; торгівлі людьми).

У криміналістичній тактиці розглядають прийоми допиту свідка, однак нез'ясованими лишаються особливості допиту різних категорій осіб (заявника, родичів безвісно відсутньої особи, свідків, підозрюваного в учиненні злочину). Виявлення таких особливостей і формування конкретних криміналістичних рекомендацій є завданням криміналістичної методики.

Отже, предметом криміналістичної техніки і тактики є загальне, а предметом методики – особливе, що відрізняє роботу з джерелами інформації в різних видах злочинів. На певному етапі методика розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, може набувати специфічних рис. Однак її основні положення є сталими.

У цьому контексті можна стверджувати, що методико-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції України у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб ґрунтується на загальнотеоретичних положеннях криміналістичної методики, передбачає розроблення апробованих практикою рекомендацій щодо розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами.

Тому техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне та методико-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб є важливим інструментарієм оптимізації та підвищення ефективності аналізованого виду діяльності.

Зазначені складові криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України в цій сфері правовідносин можна розглядати в теоретичному та практичному аспектах, що полягає у створенні наукового підґрунтя для застосування прийомів, засобів і методів, формування практичних рекомендацій щодо їх використання.

Висновки до розділу 1

Наукові та навчально-методичні джерела, у яких висвітлено різні аспекти криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, умовно об'єднано в такі групи:

1) монографічні дослідження з питань криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів під час розшуку безвісно відсутніх осіб. Це праці радянських учених, зокрема Г. Н. Мудьюгіна (1967), В. М. Шванкова (1968), В. П. Лаврова (1979), В. Г. Камиша (1986), В. П. Цильвіка (1986), А. А. Закатова (1987). Опрацьовано роботи сучасних вітчизняних учених, які стосуються розшуку підозрюваного та розслідування вбивств, пов'язаних із безвісною відсутністю особи;

2) навчально-методична література, у якій розглянуто окремі питання криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів під час розшуку безвісно відсутніх осіб;

3) наукові статті.

Констатовано, що досліджень, присвячених комплексному аналізу криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб в умовах дії КПК України 2012 року та Закону України «Про Національну поліцію» 2015 року, у контексті сучасної практики реалізації поставлених завдань досі не здійснено.

Розглянуто співвідношення понять «безвісно зниклі» та «безвісно відсутні», підходи до тлумачення якого різняться. Зокрема, у ст. 23 Закону України «Про

Національну поліцію» визначено, що одним із повноважень поліції є розшук «безвісно зниклої особи». Водночас у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ідеться про розшук безвісно відсутньої особи. Обґрунтовано доцільність використання в дослідженні терміна «безвісно відсутня особа», що є ширшим за змістом, узгоджується з низкою нормативно-правових актів.

Систематизовано нормативно-правові акти, якими мають керуватися вповноважені особи Національної поліції, виконуючи завдання з розгляду та вирішення заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, криміналістичного забезпечення розшуку таких осіб, розслідування злочинів за такими фактами. Обґрунтовано необхідність удосконалення правової регламентації зазначеної діяльності. Зокрема, розглянуто наказ Національної поліції «Про забезпечення ефективності розшукової роботи підрозділів кримінальної поліції» від 2 лютого 2016 року № 88, у якому зазначено про негайне, упродовж доби, унесення до ІПС фактів безвісної відсутності особи та проведення першочергових заходів з її розшуку. Водночас не врегульовано, про який саме перелік першочергових заходів ідеться. У підрозділі сформульовано пропозиції щодо його змісту, а саме розроблено алгоритм першочергових заходів, що здійснюють уповноважені підрозділи Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи.

Визначено, що криміналістичне забезпечення спрямовано на виконання низки завдань щодо розшуку безвісно відсутньої особи: установлення місцеперебування особи, якщо розшукувана особа жива; якщо особа померла – здійснення її ідентифікації за невпізнаним трупом, якщо встановлено факт убивства (іншого злочину проти особи) – розслідування злочину. Для виконання цих завдань здійснюють виявлення, збирання, дослідження доказової та орієнтувальної інформації, використовуючи криміналістичні засоби й методи.

Висвітлено зміст техніко-, тактико- і методико-криміналістичної складових криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ

2.1. Типові слідчі ситуації за фактом безвісної відсутності особи та слідчі версії

В умовах сьогодення ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів є визнаним у криміналістиці [29; 33, с. 193–199; 49, с. 28–32; 68; 117; 99, с. 257–265].

Водночас науковці й досі не дійшли одностайності щодо питання, до якого розділу науки криміналістики належить ця наукова категорія. Деякі вважають, що вчення про слідчі ситуації тісно пов'язане з дослідженням проблем криміналістичної методики, тому пропонують тлумачити його як структурний елемент окремих методик розслідування. Інші доводять, що слідча ситуація є категорією криміналістичної тактики.

На наш погляд, прийнятною є позиція В. К. Весельського, згідно з якою слідча ситуація належить до кола понять криміналістичної тактики і вже в цій ролі, як й інші тактико-криміналістичні поняття, реалізується в криміналістичній методиці [33, с. 193–199].

Поняття «слідча ситуація» позначає обстановку (сукупність умов), у якій відбувається процес доказування [85, с. 6]. Прагнення вчених усебічно схарактеризувати сутність і зміст цієї наукової категорії зумовило розроблення значної кількості підстав для класифікації слідчих ситуацій.

У контексті нашого дослідження слід проаналізувати запропоновану О. Ю. Булукувим класифікацію, відповідно до якої залежно від обставин зникнення особи виокремлюють такі типові слідчі ситуації:

- 1) потерпілий пішов з дому і не повернувся;

- 2) потерпілий виїхав у відрядження (на заробітки) і не повернувся;
- 3) потерпілий пішов (поїхав) до родичів, друзів, знайомих і не повернувся;
- 4) потерпілий разом з іншими особами залишив місце перебування й не повернувся;
- 5) потерпілий зник на шляху прямування;
- 6) потерпілий виїхав з дому, прибув на місце призначення, але додому не повернувся;
- 7) потерпілий (дитина) вийшов надвір і не повернувся;
- 8) потерпілий до зникнення мав намір продати своє приватне авто або зник з автомобілем, і є вагомими причини вважати, що стосовно нього вчинено вбивство з метою незаконного заволодіння транспортним засобом [14, с. 17–18].

Ми доповнили цей перелік такими типовими слідчими ситуаціями:

- 9) потерпілий до зникнення мав намір продати своє житло, і є вагомими причини вважати, що стосовно нього вчинено вбивство з метою незаконного заволодіння житлом;
- 10) потерпілий (військовослужбовець або цивільна особа), перебуваючи в зоні проведення АТО на Сході України, загинув або потрапив у полон.

Спільною для перелічених слідчих ситуацій ознакою є те, що в них переважає неочевидний характер убивства потерпілого.

Під час написання дисертації увагу було акцентовано й на такій класифікаційній підставі (критерію) для визначення типових слідчих ситуацій, описаних у криміналістиці [85, с. 6; 345, с. 141–148], як обсяг і зміст даних, що дозволяють розпочати кримінальне провадження.

Оскільки більшість зареєстрованих злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю громадян, становлять умисні вбивства, у наказі Генеральної прокуратури України «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 6 квітня 2016 року № 139 визначено, що відомості про такі факти слід вносити до ЄРДР за ст. 115 (умисне вбивство) КК України з додатковою відміткою «зниклий безвісти» [249].

Узагальнені результати вивчення кримінальних проваджень (кримінальних справ), розпочатих за ознакою ст. 115 КК України з поміткою «зниклі безвісти» (додаток В), дали змогу визначити типові слідчі ситуації залежно від змісту даних, які є підставою для внесення відомостей про безвісну відсутність особи до ЄРДР:

1) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, та на етапі здійснення дій з їх перевірки встановлено обставини, які засвідчують, що стосовно особи вчинено вбивство або інший злочин, – 78,8 %;

2) факт безвісної відсутності особи та вчинення стосовно неї злочину встановлено за результатами оперативно-розшукової діяльності або з інших джерел – 13,1 %;

3) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, однак під час дій з перевірки повідомленого в заяві факту не виявлено обставин, які достовірно свідчили б про вчинений злочин, – 8,1 %.

Напрями вирішення слідчих ситуацій слідчий визначає відповідно до сформульованих на їх підставі слідчих версій.

За результатами здійсненого дослідження було виокремлено такі основні версії про можливі причини й обставини безвісної відсутності особи:

1. Особа стала жертвою злочину. Після внесення відомостей про подію до ЄРДР за статтею 115 КК України з додатковою відміткою «безвісне зникнення» типовими є версії: до факту зникнення особи причетний заявник або інші близькі особи, які вчиняють злочин з корисливих спонукань, а також мотивів ревнощів, неприязних стосунків; стосовно особи вчинено злочин у зв'язку з її протиправною діяльністю, професійною діяльністю, перебуванням у зоні збройного конфлікту на Сході України; з метою приховання іншого злочину тощо.

2. Безвісна відсутність особи не пов'язана з учиненням злочину. Типовими версіями за таких умов є: особа не хоче повідомляти відомості про своє місцеперебування; особу затримано за вчинення злочину; вона стала жертвою

нещасного випадку; учинила самогубство; померла ненасильницькою смертю; перебуває в тяжкому стані й не може повідомити жодних відомостей про себе [169, с. 122–124].

У разі безвісної відсутності дитини, крім зазначених, додають версії: дитина самовільно пішла з дому (навчально-виховного закладу) у зв'язку з конфліктними стосунками; дитина заблукала, не може повідомити інформацію про своє місцеперебування.

Про необхідність висунення версії «особа стала жертвою злочину» можуть свідчити такі ситуаційні ознаки: відсутність у цієї особи планів щодо раптового від'їзду; наявність за місцем мешкання особистих речей (наприклад, змінної білизни, теплих речей, якщо зникнення відбулося в зимовий період); документів, без яких особа не змогла б обійтися в іншому місці; наявність ліків, які вона приймає щодня; виявлення в її помешканні (у місці її останнього перебування) або в транспортному засобі, що належить їй, службовому автомобілі слідів крові; встановлення наявності неприязних стосунків у сім'ї, із сусідами чи іншими особами; отримання інформації про факти погроз на її адресу; малолітній вік потерпілого; відсутність захворювань, що можуть стати причиною раптової смерті, втрати пам'яті, нездатності орієнтуватися в часі та просторі; зникнення з автотранспортом або значною сумою грошей, коштовностями; наявність у зниклого злочинних зв'язків; неправдоподібність і протиріччя в заяві про зникнення, суттєві розбіжності в показаннях сусідів, свідків, заявника про обставини, що передували зникненню; виявлення підстав для підозри в зацікавленості визначених осіб у смерті зниклого [207, с. 74–78].

З метою з'ясування зазначених обставин одержують показання насамперед від особи, яка заявила про зникнення члена своєї сім'ї або знайомого, а також від сусідів, друзів, знайомих, колег безвісно зниклої особи. Водночас може постати необхідність у проведенні допиту й інших осіб залежно від наявної інформації про особу, що зникла, і відповідну подію, яка стала причиною безвісної відсутності особи [98, с. 18].

Після цього слід здійснити інші заходи з метою перевірки версій про причини безвісної відсутності особи та її розшуку, зокрема: надсилання запитів до підрозділів Національної поліції за останнім місцем її мешкання, до місць, де вона жила раніше або була прописана; отримання характеристик із відповідних соціальних установ за місцем мешкання, навчання, роботи безвісно відсутньої особи тощо.

Частіше перевіряють версію (тому її можна вважати типовою) про те, що до зникнення причетним є заявник або інша близька особа.

Для ілюстрації такої версії, яку було підтверджено, доцільно навести приклад із практики. Ідеться про випадок, коли потерпіла особа прибула до родичів, що мешкали в іншому місті, а згодом ці родичі повідомили про її зникнення. Уміле відпрацювання версій, своєчасне проведення слідчих (розшукових) дій дали змогу слідчому зібрати докази, які підтвердили, що до факту зникнення особи причетними були заявники (родичі зниклої особи). Засобом, який посприяв встановленню особи трупа невідомої жінки, став манікюр. Пред'явлення трупа невстановленої особи місцевим мешканцям, що за декілька останніх років зверталися із заявами про факт зникнення рідних чи близьких осіб приблизно того самого віку, як і знайдений труп жінки, не забезпечило результату. Тоді слідчий звернув увагу на професійно виконаний манікюр на нігтях загиблої. Запросив у морг манікюрниць невеличкого міста, й одна з них упізнала за нігтями свою роботу. Хоча жінку вона не знала, але пам'ятала розмову, яка відбулася між ними під час виконання манікюру. Потерпіла повідомила тоді, що приїхала з Криму, де продала свій будинок, а тепер має намір оселитися у своїх рідних у цьому містечку. Ця інформація дала змогу висунути версію про можливість учинення вбивства громадянки К. її рідними з корисливих мотивів з метою заволодіння отриманих нею коштів від продажу будинку в Криму. Унаслідок відпрацювання цієї версії було швидко встановлено особу жертви, а також її родичів, які «не впізнали труп». Після проведення низки слідчих дій їх причетність до вбивства громадянки К. було доведено [12, с. 10].

Наведемо інший приклад перевірки версії – «безвісно відсутню особу було вбито з метою приховання іншого злочину». Під час досудового розслідування за фактом зникнення громадянина С. на підставі проведення допитів родичів і знайомих безвісно відсутньої особи було з'ясовано, що потерпілий до зникнення мав намір продати свій автомобіль «Ауді А4». Для перевірки версії про вбивство потерпілого з метою незаконного заволодіння його автомобілем було проведено пошукові заходи, під час яких отримано інформацію про місцезнаходження автомобіля, який мав намір продати громадянин С. Цей автомобіль вилучено у жителя м. Хмельницького громадянина К., який повідомив, що придбав його того самого дня, коли було заявлено про зникнення громадянина С., у невідомого йому чоловіка на запчастини за 850 доларів США. Громадянин К. повідомив, що продавець автомобіля документів на нього не надав, пославшись на те, що їх утрачено. Також було встановлено, що продавець телефонував зі стаціонарного телефона одного з покупців і спілкувався зі своєю дружиною. Зазначене дало змогу за роздруківкою міжміських телефонних з'єднань встановити номер, на який здійснено дзвінок. Це був номер телефона, встановлений на квартирі громадянина В., жителя м. Херсона, якого згодом упізнали як продавця автомобіля «Ауді А4». Отже, завдяки своєчасному й усебічному відпрацюванню висунутої версії – «стосовно безвісно відсутньої особи вчинено вбивство з метою незаконного заволодіння автотранспортом» – цей особливо тяжкий злочин було розкрито, а особу, яка його вчинила, притягнуто до кримінальної відповідальності [278, с. 140–144].

Наведемо ще один приклад ефективного відпрацювання висунутої версії.

Під час перевірки заяви про безвісне зникнення громадянина Г., який пішов з дому і не повернувся, було встановлено, що востаннє очевидці бачили його в ніч із 16-го на 17 березня в торговельно-розважальному центрі «Ритм» міста Н. Під час відпрацювання цього закладу було уважно переглянуто відеозаписи камер візуального спостереження і в такий спосіб встановлено, що близько 1 год 50 хв громадянин Г. із цього розважального центру вийшов з невідомою жінкою.

Для з'ясування обставин зникнення вивченням даних щодо особи зниклого, його службової діяльності, способу життя та рівня матеріального забезпечення вдалося встановити, що у відділенні банку «Фінанси та Кредит» на громадянина Г. відкрито картковий рахунок, він зазвичай користувався пластиковою платіжною картою для отримання готівки через банкомати. Встановлено, що в день зникнення він знімав гроші зі свого рахунку через банкомат, який знаходиться із зовнішнього боку розважального центру «Ритм». Оскільки банкомат обладнаний цифровими фотокамерами, які фіксують навколишню обстановку під час їх використання, за участю фахівців банку було вилучено й оглянуто фотознімки банкомату. З'ясовано, що під час отримання громадянином Г. готівки з ним була та сама жінка, з якою він пішов із розважального комплексу. Зібрані матеріали містили достатньо даних для підтвердження версії про можливе вчинення стосовно громадянин Г. злочину.

Було здійснено низку заходів з метою встановлення місцезнаходження мобільного телефону безвісно відсутнього громадянина Г. й одержання даних про його можливе використання після зникнення. Після встановлення особи, яка ним користувалася, було з'ясовано, що телефон придбано на ринку в місті Л. у малознайомих чоловіка та жінки. Після пред'явлення фотознімку з банкомата свідок упізнав на ньому жінку, яка продала йому телефон. Згодом з'ясовано, що продавцями телефону були мешканці Л-ської області – подружжя М. та Б. Здобуті під час досудового розслідування докази дозволили обґрунтовано затримати М. та Б. як підозрюваних у вчиненні умисного вбивства. Під час допиту підозрювані свою вину в умисному вбивстві цілком визнали та пояснили, що злочин учинили з метою заволодіння майном потерпілого. М. та Б. вступили між собою у попередню змову. Роль Б. зводилася до того, що вона, видаючи себе за жінку легкої поведінки, знайомилася з чоловіками в розважальних закладах, а також під надуманим приводом схиляла чоловіків, які мали при собі грошові кошти й цінні речі, до поїздки з нею на таксі за межі міста. М., використовуючи свій легковий автомобіль марки «OPEL», мав видавати себе за таксиста й разом із Б. вивезти чоловіка, з яким, вона познайомиться, за межі міста, де вони мали

намір заволодіти грошовими коштами потерпілого. Цей сценарій було реалізовано в ніч убивства громадянина Г. Спочатку він сів разом із громадянкою Б. до так званого «таксі», дорогою йому перочинним ножом було завдано різану рану шиї з ушкодженням хрящів гортані та кровоносних судин, що призвело до смерті. Щоб приховати сліди злочину, труп потерпілого було замуровано в оглядовій ямі гаража за місцем мешкання подружжя М. і Б., а речі потерпілого реалізували в місті Л., телефон продали на ринку, а золотий ланцюжок заклали в ломбарді [36, с. 128–131].

Результати вивчених кримінальних проваджень, наукових джерел, у яких досліджували аспекти розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, засвідчують, що необхідною є також перевірка версії про вчинення злочину (вбивства, викрадення особи тощо) стосовно особи з метою заволодіння її квартирою або іншим житлом.

Такі факти є непоодинокими. Зокрема, 2008 року трапився випадок, коли до правоохоронних органів звернулася громадянка Т., яка повідомила про раптове зникнення її сусіда громадянина З., з яким вони мешкали на одному поверсі та підтримували дружні стосунки. Жінка повідомила також, що стан здоров'я сусіда був задовільний, намірів про від'їзд він не мав. Крім того, вона зауважила, що через тиждень після зникнення сусіда в квартиру декілька разів приходили сторонні люди, самі відкривали та закривали його квартиру, з нею спілкуватися відмовлялися. Лише повідомили, що квартиру продано. Про наміри продажу квартири та переїзд в інше місце сусід ніколи їй не казав. Версію про вчинення злочину стосовно безвісно відсутньої особи з метою незаконного заволодіння житлом під час перевірки слідчим було підтверджено. Завдяки проведенню комплексу оперативно-розшукових заходів і слідчих дій було викрито чотирьох місцевих жителів міста Ч., які з метою заволодіння чужою квартирою впродовж тижня утримували власника помешкання в заміському приміщенні. За цей час зловмисники як хабар передали три тисячі доларів США державному нотаріусу однієї з нотаріальних контор міста Ч. за складання та нотаріальне посвідчення без участі власників довіреності на

право розпорядження всім належним їм майном. Після чого квартиру було продано [214].

Результати вивчення практики засвідчують, що факт зникнення людини попередньо кваліфікують як умисне вбивство за ст. 115 КК України (94,5 % кримінальних проваджень, додаток В) і перекваліфікують тільки в тому разі, коли під час досудового розслідування було встановлено вчинення іншого злочину (5,5 %). Тобто 5,5 % з усієї кількості фактів безвісної відсутності особи після внесення до ЄРДР за ст. 115 КК України з відміткою «безвісне зникнення» згодом перекваліфіковували за іншими статтями КК України. Це відбувалося в тих випадках, коли під час перевірки основної версії «особа стала жертвою злочину» було встановлено, що мало місце не вбивство особи, а інший злочин. Водночас у 3,5 % випадків перекваліфіковували на ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) або за ст. 147 (захоплення заручників). Близько 2,0 % перекваліфіковували за ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини).

Під час перевірки версії «безвісна відсутність особи, пов'язана з її викраденням» слід урахувати, що такий злочин передбачає переважно три послідовні дії: таємне або відкрите захоплення громадянина з останнього місця перебування, переміщення, подальше утримання [37].

Від початку здійснення впливу (у формі телефонного дзвінка, передання відеозапису звернення потерпілого тощо) з метою отримання викупу на членів сім'ї потерпілого (компаньйонів у бізнесі) процес розслідування набуває цільової спрямованості. Такі обставини дають підстави стверджувати, що в цьому випадку йдеться саме про викрадення людини, що звужує коло підозрюваних, допомагає визначити напрям розслідування, перекваліфікувати злочинну подію тощо [297, с. 54].

Викрадення людей вчиняють здебільшого організовані угруповання, до складу яких можуть входити громадяни України, а також іноземці. Кількісний склад злочинців може бути різноманітним.

Про таку слідчу ситуацію свідчить випадок із практики. Унаслідок тривалої складної роботи поліція Києва в березні 2017 року звільнила В. Людмирського, викраденого в липні 2016 року. Начальника департаменту електропостачання «Укрзалізниці» В. Людмирського було викрадено під час прогулянки із собакою. Зловмисники застрелили собаку і, погрожуючи зброєю, змусили потерпілого сісти в їхній автомобіль. Пізніше викрадачі вступили в контакт із сім'єю з вимогою викупу сумою 10 млн. євро. Під час реалізації спеціальної операції в приватному будинку в Київській області правоохоронці виявили підвальний тайник-бункер, що мав дві камери, обладнаний вентиляцією, освітленням, водопостачанням і каналізацією, броньованими дверима й постійним відеоспостереженням – приміщення явно готували для тривалого утримання заручників. У сусідній камері вилучено автомат Калашникова, магазини для нього, пістолети іноземного виробництва, підствольний гранатомет із гранатами і кілограм тротилу. Троє фігурантів справи було затримано, решту осіб встановлено. Один із затриманих – громадянин України, інші – іноземці. Зловмисники почали готуватися до викрадення чиновника на початку 2015 року: троє іноземців придбали на Київщині будинок, оформили його на українця (якого завербували), обладнали в погребі спеціальний бункер на дві камери [216].

Під час перевірки версії «безвісна відсутність особи, пов'язана з її викраденням» слід поєднувати проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій.

Необхідно встановити та допитати як свідків очевидців події, родичів, інших близьких осіб, колег, знайомих, яким може бути відома інформація щодо причин безвісної відсутності особи, зокрема можливого викрадення людини. Доречним є вивчення листів (з погрозами), записок, інших документів і предметів із слідами злочину або які використовували як знаряддя чи засоби для викрадення. Необхідним є проведення огляду території, об'єкта, де перебувала до викрадення потерпіла особа, встановлення приміщення, де перебував викрадений;

ужиття заходів щодо виявлення осіб, які вчинили злочин, знарядь, які використовували під час учинення викрадення, тощо.

Відпрацьовуючи версії та визначаючи напрям розслідування, слід зважати на ймовірну протидію розслідуванню з боку злочинців (шляхом впливу на потерпілих і свідків з метою змусити давати неправдиві показання чи відмовитися від раніше наданих). Зазначене пов'язано з тим, що у групи осіб, які викрали людину, зазвичай, є ділові і корумповані зв'язки в різних владних структурах [309, с. 60–63].

Додатково слід окреслити особливості перевірки версії про викрадення та ймовірне взяття в полон військовослужбовця, інших громадян, які перебували на момент зникнення в зоні АТО.

Зокрема, відомі випадки зникнення під час перебування у відрядженні в зоні АТО журналістів, які найчастіше стають жертвами незаконного позбавлення волі або викрадення людини, а подеколи й убивства.

Зокрема, у червні 2016 року до Національної поліції України в Луганській області надійшло повідомлення від головного редактора газети «Голос» про те, що з однією із журналісток їхнього видання раптово обірвався зв'язок. Згодом з'ясовано, що цю безвісно відсутню особу було викрадено під час її перебування на тимчасово не підконтрольній Україні території Луганської області. За цим фактом було відкрито кримінальне провадження за ознаками ч. 1 ст. 146 КК України [301].

У сучасній практиці сформовано механізм реагування на заяви та повідомлення про безвісну відсутність особи в зоні проведення АТО. У Головному управлінні Національної поліції України та в областях діють робочі групи, завданням яких є внесення відомостей до ЄРДР про безвісну відсутність особи, викрадення громадян або потрапляння осіб у полон, заведення оперативно-розшукової справи, організація забору зразків біологічного походження в близьких родичів зниклих осіб і проведення молекулярно-генетичних експертиз для встановлення їхнього ДНК-профілю, порівняння з

ДНК-профілями невідомих трупів, виявлених на території Донецької та Луганської областей.

Складність реалізації поставлених завдань пов'язана поміж іншого із суттєвим некомплектom (від 30 до 70 %) особового складу територіальних підрозділів Національної поліції України в цьому регіоні [215].

Окреслений механізм потребує вдосконалення. Зокрема, запропоновано такі напрями покращення криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб (додаток А): 1) удосконалення нормативно-правових актів – 69,3%; 2) розробка криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, пов'язаних з безвісною відсутністю особи – 68,1%; 3) підвищення ефективності використання даних обліків та інформаційних систем – 58,8 %; 4) підвищення взаємодії з підрозділами Експертної служби МВС, державними та правоохоронними органами – 54,4 %; 5) підвищення кваліфікації працівників оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України – 48,4 %; 6) підвищення ефективності використання технічних засобів – 31,3 %.

Під час перевірки версії «безвісно відсутня особа стала жертвою торгівлі людьми» слід урахувати, що найчастіше вчинення торгівлі людьми з метою сексуальної або інших видів експлуатації здійснюють під прикриттям підприємницької діяльності. Тому важливо вивчити структуру, завдання, особливості документообігу в установі чи організації, за допомогою якої вчинено злочин. Підлягають дослідженню нормативно-правові акти, що регулюють правовідносини установи. Необхідно зібрати відомості про осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, співучасників; інформацію про потерпілу особу та її зв'язки з підозрюваними; відомості про проведення документальних перевірок (ревізій) в організаціях чи установах, діяльність яких пов'язана з учиненням злочину; залучити спеціалістів, допомога яких потрібна під час розслідування [120].

Перевіряючи версію «безвісна відсутність особи не пов'язана з учиненням стосовно неї злочину» з'ясовують імовірність затримання такої особи за

вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення й утримання її в спеціально відведених установах. Перевіряють можливість перебування такої особи в далеких родичів або знайомих.

Також встановлюють, чи не було на маршруті, яким могла прямувати особа в день зникнення, транспортних подій, катастроф, стихійних лих, масових бійок тощо. Якщо такі події траплялися – перевіряють лікарні, морги.

Слід акцентувати увагу на перевірку версії про безвісну відсутність дитини. Поширеними є випадки, коли версію про те, що безвісна відсутність дитини не пов'язана з учиненням стосовно неї злочину, підтверджують. Зазвичай встановлюють, що дитина самовільно пішла з дому (навчально-виховного закладу). Здебільшого основними причинами такої поведінки дитини можуть бути:

а) конфлікти з ровесниками;

б) схильність до аморального способу життя, бродяжництва та жебракування. Наприклад, молоді дівчата, які стали на шлях проституції, нерідко самовільно йдуть з домівок, їдуть до інших населених пунктів, насамперед туристичних центрів і міст, прагнучи поліпшити своє матеріальне становище шляхом надання сексуальних послуг. Вони відправляються в такі поїздки, не попереджаючи про це своїх родичів або знайомих, стають найчастіше жертвами торгівлі людьми, а інколи й убивства на сексуальному підґрунті;

в) брак належного виховного впливу з боку батьків, низький соціальний і матеріальний рівень життя родини. Антисоціальний спосіб життя батьків, які пиячать, уживають наркотики, змушує дітей іти на вулицю. Небезпечними в цьому контексті є насильство та жорстоке поводження з дітьми;

г) низький рівень індивідуально-виховної роботи з дітьми педагогічних працівників.

Перевіряючи версію про те, що «зникнення дитини пов'язане із самовільним її уходом з дому», не можна залишати без перевірки контрверсію про ймовірне вчинення злочину стосовно дитини (убивства, викрадення тощо).

До кола допитаних під час розслідування злочину осіб мають входити не лише підлітки з її близького оточення. Необхідно також допитувати й дорослих мешканців будинку, у якому мешкала дитина, а також жителів сусідніх будинків, зокрема домогосподарок або пенсіонерів, які могли перебувати поруч з дітьми чи спостерігати з вікон за ними. У разі якщо безвісно відсутньою є дитина – вихованець спеціальних шкіл, будинків-інтернатів, інших спеціалізованих установ, обов'язково допитують їх працівників, які здійснювали контроль за поведінкою і вихованням дитини.

Вважаємо слушною думку І. О. Шинкаренка, згідно з якою у випадку, коли дитина перед зникненням перебувала у дворі будинку чи на прилеглий до нього місцевості, слід оглянути місця, куди вона могла потрапити, не усвідомлюючи небезпеки для свого життя. Огляду мають підлягати вся прилегла територія, підвали та горища будинків, люки підземних комунікацій, зруйновані будинки, інші споруди, штабелі дров, вигрібні ями, заболочені місця, щойно викопані траншеї тощо [347, с. 576–583].

Необхідно здійснити ретельний огляд місцевості, що, імовірно, могла стати місцем учинення вбивства дитини (чи іншого злочину проти особи): пустирі, недобудовані чи закинуті будинки, сараї й інші будівлі, підвали, горища, лісосмуги, сквери, прибережні малолюдні місця, яри й інші природні укриття.

Якщо зникнення дитини відбулося в приміській чи сільській місцевості, доречним є обстеження доріг, що ведуть до інших населених пунктів, до залізничних станцій, автовокзалів і річкових портів; розташованих неподалік лісових масивів, ярів, посівів, копиць сіна тощо.

У разі зникнення дитини, яка перебувала в громадському місці, насамперед встановлюють осіб, які бачили її безпосередньо перед зникненням. У батьків чи осіб, які їх замінюють, з'ясовують: де була залишена чи загублена дитина, коли і як це відбулося, чи знає зникла своє прізвище, ім'я та по батькові, домашню адресу, чи може самотійно знайти своє місце мешкання, які заходи вжито для встановлення її місцеперебування.

Через диспетчерські пункти на розшук дитини орієнтують водіїв авто- й електротранспорту. Перевіряють медичні установи, куди вона могла бути доставлена для надання медичної допомоги. З метою визначення можливого шляху прямування дитини й організації її розшуку встановлюють та опитують коло осіб, які її бачили (продавці, дорожні робочі, педагогічний і обслуговуючий персонал шкіл) [347, с. 576–583].

Одночасно з формулюванням версії необхідно перевіряти й контрверсії.

Негативним прикладом можуть бути такі практичні ситуації. Ідеться про випадки, коли обставини зникнення особи, зібрані матеріали давали підстави вважати, що людина стала жертвою вбивства, водночас, кримінальні провадження розпочиналися тільки після виявлення трупа безвісно відсутньої особи зі слідами насильницької смерті. У цьому випадку слідчий обирав як основну версію «безвісна відсутність особи не пов'язана з учиненням злочину» та не розглядав контрверсії. Такі випадки були поширеними до набрання чинності новим КПК України. Унаслідок цього кримінальну справу порушували через декілька місяців з моменту отримання заяви про безвісну відсутність особи.

Це, звісно, призводило до несвоєчасного проведення слідчих, інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, неможливості встановлення та фіксації слідів учиненого злочину (у зв'язку з їх втратою чи істотним пошкодженням або знищенням), унаслідок цього – втрати доказів, які підтверджують подію злочину та причетність до неї відповідних осіб [8].

З метою недопущення такого недбальства висунення кожної версії слідчим має супроводжуватися побудовою ним уявної моделі події, зіставленням з нею наявної слідової картини. Для цього насамперед проводять огляд останнього місця мешкання (перебування) особи. Цей вид огляду може бути проведений ще до внесення відомостей до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК України). Проведення огляду має відповідати процесуальним вимогам (ст. 237 КПК України), його здійснюють на підставі криміналістичних рекомендацій. Невідкладність проведення цієї слідчої (розшукової) дії зумовлена тим, що саме своєчасне її проведення дає змогу виявити й зафіксувати сліди, матеріальні об'єкти та інші докази, що стосуються

події і можуть сприяти встановленню місцеперебування зниклих осіб або їх ідентифікації за невідомими трупами [169, с. 122–124].

Під час перевірки майже всіх версій необхідним є встановлення наявності в безвісної особи мобільного телефону, здійснення ідентифікації абонентського номера. Також важливим є визначення контактів безвісно відсутньої особи в соціальних мережах. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку сприяє згодом встановленню її місцеперебування в день зникнення, відтворенню маршруту переміщення тощо.

Для перевірки висунутих версій слід також встановити наявність в особи електронної платіжної картки: її вид, банківську установу, у якій відкрито рахунок, наявність коштів на рахунку, коло осіб, яким відомий PIN-код [169, с. 122–124].

Під час перевірки висунутих версій постає потреба надіслання й отримання запитів стосовно безвісно відсутньої особи до компетентних установ:

- органів державного нагляду і контролю; повідомлень засобів масової інформації; заяв і звернень громадян; даних лікувальних закладів, підприємств, установ; органів реєстрації актів цивільного стану щодо випадків реєстрації фактів смерті особи, встановлених у судовому порядку [254];

- відділення Пенсійного фонду України за місцем мешкання (реєстрації зниклої безвісти особи) – про наявність випадків неотримання пенсії протягом тривалого часу самотніми пенсіонерами [245];

- спеціальних навчально-виховних закладів, притулків, приймальників-розподільників для неповнолітніх (щодо фактів самовільного залишення дітьми закладу; закладів охорони здоров'я щодо наявності в них хворих, які за станом здоров'я не можуть надати жодних відомостей про себе);

- психіатричних медичних установ (щодо самотніх хворих на психіатричну хворобу, хронічних алкоголіків; про психічно хворих, що визнані соціально небезпечними або перебувають у безпорадному стані й пішли з дому чи лікарні) [82, с. 366–372];

– будинків для інвалідів і людей похилого віку (щодо фактів залишення ними відповідного закладу без повідомлення про це адміністрації) [304, с. 19–26];

– місцевих органів державної виконавчої служби (щодо боржників, стосовно яких прийнято рішення про закінчення виконавчого провадження та скасування постанови про стягнення виконавчого збору) [234];

– житлово-комунальних органів (щодо вибуття самотніх громадян з їхніх комунальних чи приватизованих квартир (будинків));

– Державної міграційної служби (щодо фактів вибуття з приватизованого житла у зв'язку з його відчуженням; щодо осіб, яких знято з реєстраційного обліку у зв'язку з визнанням безвісно відсутніми або померлими) [267; 253];

– територіальних підрозділів поліції – про неприбуття осіб, звільнених із кримінально-виконавчих установ, до обраного ними місця мешкання за даними журналу контролю за прибуттям і постановленням на облік раніше судимих осіб [251];

– органів праці та соціального захисту населення щодо неприбуття особи, яку направляє установа виконання покарань для влаштування до спеціалізованої установи для звільнених осіб [251];

– патолого-анатомічних моргів і бюро судово-медичних експертиз (щодо проведення розтину й експертизи невпізнаних трупів) тощо.

Недоліки у формулюванні версій і визначенні напрямів вирішення типових слідчих ситуацій можуть спричиняти втрату важливих доказів та інші негативні наслідки.

2.2. Взаємодія слідчого й оперативних підрозділів Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб

Здійснити досудове розслідування на високому професійному рівні, досягти в стислі строки його результату можливо лише за умови спільної, чіткої, узгодженої діяльності (взаємодії) слідчого з працівниками оперативних підрозділів [172, с. 231].

Зазначене зумовлює посилений науковий інтерес до цього питання, що відображено в дослідженнях проблем виявлення та розслідування окремих видів злочинів [40; 213; 276; 292]. Водночас особливості взаємодії слідчого, оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами не проаналізовано.

Після прийняття КПК України 2012 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України», яким серед інших нормативно-правових актів було внесено зміни й до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року [261, с. 303]. Ці зміни стосувалися питань взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

Розгляд окресленої проблематики є важливим з огляду на те, що на оперативні підрозділи Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [261] покладено обов'язок здійснення оперативно-розшукової діяльності за фактами безвісного зникнення осіб. У межах конкретного кримінального провадження, пов'язаного з безвісною відсутністю особи, оперативний підрозділ виконує відповідні доручення слідчого, прокурора, здійснює комплекс заходів з метою встановлення місцеперебування безвісно відсутньої особи.

Поняття «взаємодія» тлумачать як «філософську категорію, що відображає процес спільної діяльності двох або більше суб'єктів, що впливають один на одного, змінюють якісні показники своєї діяльності та які пов'язані між собою

для досягнення спільної мети [6, с. 59]. Уся людська діяльність у реальному світі, практика, наше існування та відчуття його реальності ґрунтуються на різноманітних взаємодіях, які людина здійснює та використовує як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття [318, с. 77].

У тлумачному словнику термін «взаємодія» визначено як взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погодження дій між ким-небудь [197, с. 188].

З огляду на термінологічну наближеність до категорій «співробітництво», «координація», «узгодженість», «сприяння», «надання допомоги», у юридичній науці поняття взаємодії тлумачать неоднозначно. Так, згідно з визначенням, що міститься в криміналістичному енциклопедичному словнику, взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу об'єктів один на одного, що зумовлює їх взаємозв'язок [341, с. 21].

У контексті кримінального процесуального, оперативно-розшукового права та науки криміналістики взаємодія – це діяльність, що полягає в найдоцільнішому виборі та реалізації організаційних і тактичних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для виконання завдань з протидії злочинності шляхом здійснення впорядкованих і взаємопов'язаних дій двох або більше суб'єктів. За допомогою взаємодії реалізують завдання, які неможливо виконати роз'єднаними, розрізненими діями. Взаємодія має відбуватися там, де в процесі повсякденної діяльності досягнення певної мети можливе лише спільними зусиллями різних суб'єктів, що перебувають у межах однієї системи [118, с. 124–125].

Взаємодію слідчого й оперативних підрозділів у досліджуваній сфері правовідносин необхідно здійснювати на таких засадах:

- дотримання законності, конституційних прав і свобод громадян;
- комплексного використання сил і засобів правоохоронних органів, що передбачає оптимальне їх поєднання;
- організаційної ролі та процесуальної самостійності слідчого в прийнятті рішень, однак, дії слідчого з оперативним співробітником мають бути узгоджені й скоординовані;

– відповідальності слідчого за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій;

– самостійності співробітників оперативних підрозділів у виборі сил і засобів організації здійснення розшукових заходів щодо виконання доручень слідчого, обізнаності з умовами, прийомами, методами й засобами діяльності, можливостей сторін під час виконання конкретних завдань у межах законодавства;

– погодженості планування процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів;

– безперервності взаємодії в діяльності з розкриття та розслідування злочинів. Слідчий і оперативний працівник мають постійно перебувати в контакті й у разі необхідності обмінюватися інформацією. Ці суб'єкти взаємодії збирають, накопичують, зберігають, аналізують інформацію, яку реалізують через прийняття процесуальних рішень у конкретних кримінальних провадженнях [203, с. 242–243].

З метою реалізації норм КПК України 2012 року з ним узгоджено положення наказів МВС України, що стосуються організації роботи з виявлення та розслідування злочинів, взаємодії між слідчим й оперативними підрозділами. Зокрема, відповідно до компетенції слідчих та оперативних підрозділів, форми їхньої взаємодії регламентовані у відомчому акті МВС України – Інструкції із взаємодії 2017 року [88].

Таким чином, правовою підставою взаємодії слідчого з оперативними підрозділами Національної поліції України під час криміналістичного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб є кримінальне процесуальне законодавство та підзаконні нормативно-правові акти [162, с. 123–124].

Приписи законодавства щодо діяльності сторін, які взаємодіють, різняться. Приписи кримінального процесуального закону для слідчого в аспекті спонукання його до взаємодії з оперативними підрозділами в усіх випадках є альтернативними: слідчий згідно з вимогами КПК України вступає у взаємодію з оперативними підрозділами тоді, коли він вважає це за необхідне. Частина 3 ст. 40

КПК України визначає, що слідчий органу досудового розслідування повноважений доручати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам.

Водночас за наявності доручення чи вказівки слідчого, адресованих працівнику оперативного підрозділу, останній, безумовно, зобов'язаний вступити у взаємодію зі слідчим [52, с. 249].

Правові норми, що регулюють взаємодію слідчого з працівниками оперативних підрозділів у сфері оперативно-розшукової діяльності, є для обох сторін обов'язковими. Наприклад, ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що матеріали оперативно-розшукової діяльності використовують: «1) як приводи та підстави для початку досудового розслідування; 2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні; 3) для попередження, виявлення, припинення та розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців й осіб, які безвісти зникли... 5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, інших правоохоронних органів та ін.» [261].

Водночас вимоги відомих нормативно-правових актів, які регламентують питання передання до органів досудового розслідування та суду матеріалів оперативно-розшукової діяльності, є обов'язковими для виконання як співробітниками оперативних підрозділів, так і слідчими [209, с. 86].

Взаємодія слідчого та працівника оперативного підрозділу відбувається в процесуальній формі (що врегульована кримінальним процесуальним законодавством) і непроцесуальній (організаційній), урегульованій відомчими нормативно-правовими актами та нормами службової етики.

Серед процесуальних форм взаємодії, які використовують на практиці під час розшуку безвісно відсутніх осіб, опитані зазначили (додаток А):

1. Виконання письмових доручень слідчого оперативними підрозділами щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (85,3 %).

Згідно зі ст. 41 КПК України, оперативні підрозділи органів Національної поліції здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора.

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів Національної поліції не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Відповідно до глави VI Інструкції із взаємодії [88], доручення, які дають оперативному підрозділу, реєструють у канцелярії територіального органу, підрозділу поліції та передають у порядку, передбаченому нормативним актом про організацію діловодства.

У дорученнях зазначають: найменування кримінального провадження, його реєстраційний номер і дату початку досудового розслідування; правову кваліфікацію кримінального правопорушення, статтю (частину) КК України; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; конкретний перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати; інші відомості, необхідні для виконання цих дій. Виконання доручень слідчих необхідно здійснювати в строки, зазначені в дорученнях. У разі неможливості своєчасного виконання доручення подовження строку його виконання письмово погоджують зі слідчим, який дав доручення.

Матеріали про виконання доручень слідчих надсилають до органу досудового розслідування разом із супровідним листом залежно від рівня органу досудового розслідування за підписом керівника структурного підрозділу апарату центрального органу управління поліцією, керівника територіального органу поліції, керівника міжрегіонального територіального органу поліції, керівника

територіального (відокремленого) підрозділу, який виконував доручення слідчого. Ці матеріали реєструють у канцелярії відповідного органу, підрозділу поліції.

Контроль за виконанням доручень слідчих працівниками оперативних підрозділів територіального органу, підрозділу поліції покладають на керівника територіального органу, підрозділу поліції, який зобов'язаний:

1) визначати конкретних осіб із кола працівників оперативних підрозділів, на яких покладено обов'язки з виконання доручень слідчих (за винятком доручень, які надають працівникам оперативного підрозділу, що входять до складу слідчо-оперативних груп (СОГ));

2) визначати шляхом видання наказу конкретних осіб із кола працівників оперативних підрозділів, на яких покладено обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих для їх своєчасного виконання;

3) щотижня під час оперативних нарад керівництва територіального органу, підрозділу поліції інформувати про стан виконання доручень слідчих.

Керівник органу досудового розслідування розглядає матеріали виконаного доручення слідчого, які надійшли від оперативного підрозділу. У разі його неналежного виконання повертає матеріали відповідно до вимог діловодства керівникові територіального органу, підрозділу поліції для усунення недоліків і вжиття до винних заходів дисциплінарного впливу в установленому порядку.

У разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави слідчий за погодженням із прокурором надсилає до вповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні відповідно до розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України.

Слід зауважити, що саме слідчий визначає, здійснення яких слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій необхідно доручити працівникам оперативних підрозділів, послідовність і черговість їх здійснення. У зв'язку із цим слідчому доцільно провести інструктаж безпосередньо задіяних оперативних працівників.

З метою підвищення ефективності взаємодії, слідчому необхідно враховувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки оперативного працівника. Під час добору їх слід виключити несанкціоноване витікання інформації процесуального й оперативно-розшукового характеру. Водночас варто зважати на самостійність співробітників оперативних підрозділів у виборі засобів і прийомів реалізації узгоджених заходів [67, с. 31].

Як і доручення слідчого, відповіді оперативного підрозділу на них мають бути обґрунтованими та конкретними.

У відповідях слід чітко зазначати заходи, здійснені на виконання доручення, передусім якщо виконувались непроцесуальні заходи, серед яких: перевірка розшукуваного за базами даних Національної поліції, відпрацювання конкретних місць (автовокзалів, лікувальних закладів). Необхідно повідомляти, за якими саме базами даних здійснювали перевірку (наприклад, «Впізнання», «Факт»), які об'єкти та коли було перевірено, яких осіб опитано, зокрема й усно. До відповіді на доручення повинні бути долучені відповідні додатки (протоколи допиту, пояснення, інформація лікувальних закладів тощо).

Вказівки мають встановлювати, яку саме інформацію потрібно отримати чи яку конкретну особу необхідно перевірити. Крім того, за наявності в матеріалах кримінального провадження застарілої інформації (щодо можливого перетину особою кордону, перебування на лікуванні, здійснення операцій із фінансами чи нерухомістю, отримання пенсій чи соціальних виплат тощо), слід давати вказівку щодо її оновлення.

2. Здійснення розшуку підозрюваного оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора (55,2 %).

Згідно зі ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцеперебування підозрюваного невідоме або він перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Про оголошення розшуку виносять окрему постанову.

Здійснення розшуку підозрюваного можуть доручити оперативним підрозділам.

Серед непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії (додаток А) здебільшого використовують такі:

- обмін інформацією між суб'єктами взаємодії (96,9 %);
- узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативних груп (84,0 %);
- планування проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (73,0 %);
- надання допомоги слідчому оперативними підрозділами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема таких, що потребують значного обсягу роботи або забезпечення належної поведінки щодо осіб, які беруть у них участь (обшуки, огляди місць подій, слідчий експеримент) (60,1 %);
- спільне проведення тактичних операцій (48,5 %).

Варто детальніше проаналізувати таку форму взаємодії, як створення СОГ. Інструкція із взаємодії 2017 року [88] регламентує створення і діяльність спільних слідчих груп.

Згідно з п. 5–9 Інструкції із взаємодії 2017 року, СОГ створюють при чергових частинах органів і підрозділів поліції. Склад цих груп формується з кола працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого керівником органу, підрозділу поліції та погодженого з керівником органу досудового розслідування.

До складу СОГ входять слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою.

Завданням СОГ є виявлення, фіксування, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків і потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного й неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили.

Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, і ймовірні шляхи їх руху. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовували під час його вчинення. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, яких підозрюють у вчиненні цих кримінальних правопорушень.

Слідчий на місці події:

1) керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення огляду місця події; спільно з іншими членами СОГ, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілими, свідками та іншими учасниками кримінального провадження в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення; вилучає речі й документи, які мають значення для кримінального провадження, і речі, вилучені з обігу, зокрема матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, забезпечує в установленому порядку їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення судової експертизи; має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

2) за наявності підстав інформує вповноваженого працівника чергової частини про залучення додаткових сил і засобів для фіксування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення;

3) за необхідності після початку кримінального провадження допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження; надає письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Працівник оперативного підрозділу на місці події:

1) здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані як докази;

2) установлює час, місце й обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, які його вчинили, їхні прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися унаслідок опору потерпілих або під час подолання перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок руху осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, інші відомості, необхідні для їх встановлення; використовує наявні джерела оперативної інформації з метою розкриття кримінального правопорушення;

3) негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення й осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій;

4) виконує письмові доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого.

Інструкція із взаємодії 2017 року регламентує компетенцію в складі СОГ на місці події інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста) (п. 10), дільничного офіцера поліції (п. 11), кінолога (п. 12), керівника органу, підрозділу поліції щодо організації роботи СОГ (п. 13). У ній визначено порядок залучення спеціалізованої пересувної лабораторії та працівників Експертної служби МВС України до огляду місця події за окремими видами вчинених кримінальних правопорушень (п. 14 Інструкції).

Глава IV Інструкція із взаємодії 2017 року [88] регламентує таку форму взаємодії, як створення СОГ для досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Для всебічного, повного й неупередженого досудового розслідування в складних і значних за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або вчинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюють СОГ.

Метою створення та діяльності СОГ також є здійснення ефективної взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів поліції під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях, у яких здійснення досудового розслідування доручено Генеральним прокурором України, його заступниками, керівниками регіональних прокуратур за вмотивованими постановами, у разі неефективного досудового розслідування.

Утворюють СОГ за наказом Голови Національної поліції України, першого заступника Голови Національної поліції України, заступника Голови Національної поліції України – начальника Головного слідчого управління, керівника територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу поліції або осіб, які виконують їхні обов'язки.

Утворення СОГ наказом керівника територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу поліції погоджують з керівником органу досудового розслідування.

Утворення СОГ за участю оперативних працівників міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України та їх територіальних (відокремлених) підрозділів здійснюють спільним наказом керівника органу досудового розслідування й керівника відповідного міжрегіонального територіального органу або його територіального (відокремленого) підрозділу.

До складу СОГ можуть залучати працівників структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, територіальних органів поліції, зокрема міжрегіональних територіальних органів поліції, їх територіальних (відокремлених) підрозділів. Керівником СОГ є слідчий,

визначений керівником органу досудового розслідування для проведення досудового розслідування кримінального правопорушення.

Контроль за роботою СОГ покладають на керівника органу досудового розслідування, який за погодженням із керівником територіального органу, підрозділу поліції має право організовувати проведення оперативних нарад за участю слідчих і працівників інших органів, підрозділів поліції з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, зокрема стану виконання доручень слідчих і взаємодії служб.

Для організації розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у минулі роки, наказом керівника територіального органу, підрозділу поліції, погодженим із керівником органу досудового розслідування, створюють спеціалізовані постійні СОГ. Для досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених на території декількох районів області (міста), можуть бути створені СОГ Головного управління Національної поліції України.

Для досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених на території декількох областей (регіонів), може бути створена міжрегіональна СОГ.

Організацію роботи СОГ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень регламентує розділ V Інструкції із взаємодії 2017 року. Діяльність СОГ здійснюють на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляють на підставі наданих обґрунтованих пропозицій усіх працівників, що входять до складу СОГ. У плані відображають версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначають конкретних виконавців і строки виконання. План погоджують керівники органу досудового розслідування й оперативного підрозділу, його затверджує керівник територіального органу підрозділу поліції. Якщо план проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій виконано, а кримінальне правопорушення залишається нерозкритим, розробляють план додаткових заходів. Виконання зазначених

планів контролюють керівники органу досудового розслідування та відповідних оперативних підрозділів за напрямками роботи.

Оперативний супровід досудового розслідування забезпечують з моменту створення СОГ і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або в разі закриття кримінального провадження.

Працівники оперативних підрозділів, що входять до складу СОГ, щотижня інформують слідчого – керівника СОГ про стан виконання наданих письмових доручень і запланованих заходів, а на його вимогу надають документи, що підтверджують обсяги виконаної ними роботи. Працівники оперативного підрозділу, що входять до складу СОГ, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

Результати роботи СОГ з виявлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, розглядають на оперативних нарадах при керівникові територіального органу, підрозділу поліції за участю керівників органу досудового розслідування й інших структурних підрозділів органу, підрозділу поліції щомісяця, а стан досудового розслідування кримінальних правопорушень, які спричинили значний суспільний резонанс, – щотижня.

Організаційна взаємодія за тривалістю може бути:

- разовою, коли взаємодія відбувається під час проведення однієї слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії, здійснення певного заходу;
- періодичною, тобто такою, яку здійснюють у разі виникнення необхідності;
- постійною, тобто такою, яку здійснюють протягом усього кримінального провадження.

На результативності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України позитивно позначається здійснення процесуального контролю за повнотою та своєчасністю виконання вказівок і доручень слідчого.

Процесуальна форма взаємодії у вигляді надання доручень буде успішною за умов: своєчасності доведення до виконавців вказівок і доручень; контролю

вказівок і доручень; комплексного використання форм і методів аналізу й контролю; надання методичної допомоги в організації виконання вказівок, доручень; роз'яснення змісту вказівки, доручення, обрання шляхів реалізації конкретних заходів; узагальнення результатів практики.

Керівники підрозділів Національної поліції України є відповідальними за належну організацію взаємодії слідчого й оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами. Процесуальним керівником у кримінальному провадженні щодо розслідування безвісного зникнення особи є прокурор.

Також обов'язковому контролю підлягає своєчасність внесення відомостей щодо безвісно відсутньої особи до ІПС «Розшук», заведення відповідної оперативно-розшукової справи та вжиття заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», підзаконними нормативно-правовими актами.

Під час здійснення контролю за діяльністю слідчого, оперативного працівника необхідно з'ясувати, чи складено план проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, чи в його положеннях передбачено розмежування повноважень оперативних працівників та слідчих, зокрема й щодо виконання непроцесуальних дій (витребування інформації з установ, підприємств, організацій, ужиття заходів для відпрацювання певних об'єктів тощо) [82, с. 368–369].

Згідно з нормативно-правовими актами [88], керівник органу досудового розслідування зобов'язаний забезпечити обов'язкове внесення до ЄРДР відомостей про вказане кримінальне правопорушення, ужиття всіх передбачених КПК України заходів для всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження.

Попередньо таку подію кваліфікують як умисне вбивство, якщо: протягом 24 годин після подання заяви, повідомлення про зникнення безвісти дитини не буде встановлено її місцеперебування; зникнення безвісти дорослої особи

відбулося за обставин, що свідчать про можливість учинення стосовно неї злочину; було виявлено частини трупа невстановленої людини [88].

Аспекти взаємодії між органами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та прокуратури під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про факти безвісної відсутності громадян розкриті в Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини, затвердженому спільним наказом МВС України, МОЗ України, Генеральної прокуратури України від 29 вересня 2017 року № 807/1193/279.

Взаємодія слідчого й оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб супроводжується необхідністю вирішення низки проблемних питань. У зв'язку з браком чіткого законодавчого врегулювання права оперативних підрозділів щодо отримання дозволу суду на тимчасовий доступ до речей і документів, зокрема інформації, що знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, виконання цього заходу щодо отримання відповідної інформації покладено насамперед на слідчого. Лише після отримання інформації про надані телекомунікаційні послуги (трафіки) таку інформацію може бути надано оперативному підрозділу для аналізу (складення аналітичних довідок).

Відповідно до ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, виготовити їхні копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюють шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюють на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Згідно зі ст. 160 КПК України, сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у ст. 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із таким клопотанням за погодженням із прокурором.

Клопотання має містити:

- 1) стислий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подають клопотання;
- 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) перелік речей і документів, тимчасовий доступ до яких планують отримати;
- 4) підстави вважати, що речі й документи знаходяться або можуть знаходитися у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;
- 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;
- 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачено довести за допомогою цих речей і документів, у разі подання клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю;
- 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушує сторона кримінального провадження.

Однак такий порядок ускладнює процедуру взаємодії, не сприяє оперативному виконанню поставлених завдань під час розшуку безвісно відсутньої особи, викликає надмірну завантаженість слідчого (74,8 % слідчих, додаток А). Обґрунтовано пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його реалізації із цього приводу.

Зокрема, з метою підвищення рівня ефективності розшуку безвісно відсутніх осіб, розкриття злочинів за цими фактами, а також інших злочинів, у яких необхідним убачають використання можливостей операторів мобільного зв'язку, запропоновано внести зміни до ст. 159 КПК України, що надасть можливість отримувати зазначену вище інформацію в невідкладних випадках в операторів мобільного зв'язку за постановою слідчого або прокурора з подальшим повідомленням слідчого судді.

Для цього слід доповнити ст. 159 (Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів) КПК України частиною третьою, виклавши її в такій редакції: «3. У кримінальних провадженнях у виняткових випадках, пов'язаних врятуванням життя людей, запобіганням, припиненням і розслідуванням тяжкого або особливо тяжкого злочину, зокрема розпочатим за фактом безвісної відсутності особи, коли зволікання з його застосуванням може призвести до втрати слідів або їх знищення, застосування тимчасового доступу до речей і документів може бути проведено за постановою слідчого або прокурора з подальшим повідомленням слідчого судді».

Сформульовано пропозицію стосовно доповнення ст. 160 КПК України, а саме з приводу надання права оперативному підрозділу на підставі доручення слідчого застосовувати цей захід кримінального провадження.

Важливо, щоб слідчий перевіряв повноту висунутих версій безвісної відсутності особи, їх відповідності особі розшукуваного й обставинам зникнення. Щоб процес висунення версій не був формальним, після відпрацювання запланованих заходів, отримання нових даних слідчий має скласти новий план [82, с. 366–372; 83, с. 31–37].

Важливою формою взаємодії є аналіз уже зібраної в кримінальному провадженні й оперативно-розшуковій справі інформації про безвісно відсутню особу та обставини, які передували її зникненню. Водночас такий аналіз можливий за наявності належного обміну інформацією між слідчим та оперативним підрозділом, повноти фіксації проведених заходів і їх результатів.

Відповідно до вимог ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на оперативні підрозділи також покладено обов'язок щодо невідкладного направлення матеріалів, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправну діяльність окремих осіб і груп, до органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування. Таким чином, у разі виявлення даних, які свідчать про можливе вчинення злочину стосовно безвісно відсутньої особи, працівник оперативного підрозділу зобов'язаний направити відповідну інформацію або матеріали, у яких зафіксовано такі відомості, слідчому для перевірки в межах кримінального провадження.

Матеріали оперативно-розшукової справи містять таємні відомості, тому доступ до них здійснюють згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» [235].

Ефективним засобом планування роботи за кримінальним провадженням є обговорення стану його розслідування на оперативних нарадах. Такі обговорення мають бути спрямовані на вирішення конкретних питань. До участі в нараді необхідно запрошувати не лише слідчих, а й працівників оперативних підрозділів.

У практичній діяльності важливим є заслуховування стану досудового розслідування в провадженні одразу після проведення першочергових слідчих (розшукових) дій. Такий захід спрямований на аналіз уже зібраної інформації та формування версій про причини й обставини безвісної відсутності особи, а також конкретних напрямів розслідування відповідно до встановленої інформації про особу.

На оперативних нарадах вивчають повноту відпрацювання раніше сформульованих версій, приймають рішення щодо корегування плану розслідування, висунення нових версій, визначення їх пріоритетності, черговості та своєчасності проведення дій для їх перевірки, необхідності надання вказівок. Визначають ефективність стану досудового розслідування й оперативно-розшукової роботи, встановлюють наявність підстав для вжиття заходів прокурорського реагування з метою усунення порушення вимог законності, за необхідності ініціюють зміни складу (посилення) СОГ [162, с. 121–124].

На підставі аналізу визначень взаємодії, що містяться в юридичних джерелах, а також вивчення емпіричних джерел було сформульовано авторське тлумачення цього поняття. У широкому значенні взаємодією між суб'єктами в досліджуваній сфері правовідносин є спільна діяльність щодо встановлення обставин і причин зникнення особи та розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, що передбачає скоординовані дії шляхом раціонального поєднання форм і методів роботи, властивих цим підрозділам, за чіткого розмежування повноважень.

У вузькому значенні можна розглядати взаємодію цих суб'єктів у контексті здійснення кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності в конкретному кримінальному провадженні, ропочатому за фактом безвісної відсутності особи, що полягає в найдоцільнішому виборі та реалізації організаційних і тактичних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для виконання поставлених завдань.

Під час анкетування було з'ясовано думку практиків стосовно того, чи потребує покращення взаємодія між слідчим та оперативними підрозділами. Більшість (69,8 %) опитаних слідчих (додаток А) відповіли ствердно; 24,3 % осіб вважають, що такої необхідності немає; було складно відповісти 5,9 % респондентам.

Оперативні працівники Національної поліції відчують більш гостру потребу у підвищенні ефективності взаємодії. Так, 89,9 % респондентів наголосили на необхідності підвищенні ефективності взаємодії; 5,6 % – такої потреби не мають; 4,5 % – не визначилися із відповіддю (додаток Б).

На питання, які чинники негативно позначаються на взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб, оперативні працівники (додаток Б) надали такі відповіді:

– відсутність в оперативних підрозділів можливості здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою, звертатися з таким клопотанням до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України) (67,4 %);

– формування перед оперативним підрозділом загального (неконкретного) завдання, формальність направлення слідчим доручення або дублювання аналогічних доручень (53,9 %);

– порушення принципу економії процесуальних та оперативно-розшукових засобів шляхом доручення слідчим працівникам оперативного підрозділу значної кількості слідчих (розшукових) дій, тобто «самоусунення» слідчого від розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи (31,5 %).

На наше переконання, з огляду на емпіричні дані, право оперативного підрозділу на звернення до слідчого, прокурора з ініціативою про проведення окремої процесуальної дії позитивно позначилося б на ефективності виконання поставлених завдань. Позбавлення можливості оперативного підрозділу ініціювати проведення процесуальної дії призводить до того, що активну діяльність припиняють в очікуванні відповідних доручень слідчого. Слідчі, завантажені надмірною кількістю кримінальних проваджень, фактично не спроможні аналізувати кожне з них та визначати ефективні завдання оперативно-розшукового змісту. Тому нині внаслідок запровадження низки законодавчих новел відбулося розбалансування напрацьованих раніше й перевічених практикою організаційних форм взаємодії між слідчим та оперативними працівниками.

Під час опитування слідчі (додаток А) констатували чимало проблемних питань, які виникають під час їх взаємодії з оперативними підрозділами, перешкоджають ефективному розшуку безвісно відсутньої особи та здійсненню досудового розслідування в кримінальних провадженнях, розпочатих за цими фактами:

– формальне надання працівниками оперативного підрозділу відповіді на доручення слідчого (70,5 %);

– невиконання письмових вказівок слідчого у визначений строк (29,5 %);

– позбавлення оперативних працівників ініціативи під час вирішення завдань кримінального провадження – 40,2 %;

– ненадання відповіді на доручення слідчого – 12,2 %.

Вважаємо, що оптимізацію аналізованих форм взаємодії слідчого й оперативних підрозділів Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб слід починати з усунення недоліків законодавства та вирішення проблемних організаційних питань. Крім цього, слід ураховувати, що така взаємодія безпосередньо залежить від особистих і професійних якостей її суб'єктів.

2.3. Використання під час розшуку безвісно відсутніх осіб обліків й автоматизованих інформаційних систем

Практика правоохоронної діяльності засвідчує істотну, а подеколи й виняткову потребу застосування обліків й автоматизованих інформаційних систем. Вони забезпечують інформаційну підтримку розшуку безвісно відсутніх осіб, розслідування злочинів, надають довідкову інформацію.

Поява та стрімкий розвиток інформаційних засобів (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, електронних пристроїв), розроблення нових технологій опрацювання, передання, одержання та зберігання інформації надають слідчому широкі можливості щодо їх застосування в розслідуванні злочинів, зокрема й таких, які пов'язані з безвісною відсутністю особи [161, с. 235–238].

На думку В. Ю. Шепітька, інформаційні технології – це нова категорія криміналістики, що претендує на належне місце в її структурі. Інформатизація соціального середовища зумовила «технологізацію» криміналістики, розроблення й упровадження інформаційних систем і технологій [339, с. 52].

Тенденції розвитку загальної теорії криміналістики пов'язані із сучасними уявленнями про синтетичну сутність науки й передбачають подальше вивчення закономірностей, що становлять її предмет: механізму злочину; руху потоків криміналістично значущої інформації та нових можливостей інформаційних

технологій; удосконалення криміналістичної систематики; уніфікування мови науки на підставі запровадження комп'ютерних технологій тощо [137, с. 73].

Початок досудового розслідування нині не обходиться без використання автоматизованих інформаційних систем. Ми зазначали, що в разі, якщо протягом 24 годин після подання заяви про безвісне зникнення людини перевірочними заходами Національної поліції не вдалося встановити місцеперебування безвісно відсутньої особи, відомості про цей факт вносять до ЄРДР. Заяву чи інформацію про факт зникнення людини попередньо кваліфікують як умисне вбивство за ст. 115 КК України, зазначаючи в документах первинного обліку ЄРДР додаткову відмітку «зникнення безвісти». Якщо під час розслідування підтверджують факт умисного вбивства, додаткову відмітку щодо кваліфікації в ЄРДР замінюють зі «зникнення безвісти» на «очевидне вбивство». Якщо під час розслідування такого кримінального провадження встановлюють інший склад кримінального правопорушення, після внесення до ЄРДР відомостей з відповідною кваліфікацією кримінальне провадження за ст. 115 КК України закривають. Внесенню до ЄРДР підлягають відомості про всі обставини, виявлені на момент відкриття кримінального провадження, його перебіг, прийняті основні процесуальні рішення, осіб, які вчинили злочин [249].

Під час розшуку безвісно відсутніх осіб, розкриття та розслідування злочинів за цими фактами постає необхідність з'ясовувати інформацію за допомогою різноманітних обліків й автоматизованих інформаційних систем. Тому доцільно розглянути їх класифікації.

У своєму дослідженні Д. В. Дабіжа визначив декілька класифікаційних підстав для поділу на види наявних обліків та автоматизованих інформаційних систем, які застосовують під час розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, ідеться про такі критерії: за територіальним рівнем зосередженості; функціональним призначенням; типами інформаційних ресурсів; рівнем автоматизації; порядком доступу до інформації; відомчою належністю [59, с. 7]. Крім того, автор запропонував таку класифікацію обліків й АІС: 1) за вертикаллю: міждержавні (глобальна АІС – ООН, АІС Інтерпол та регіональна АІС Робочого

апарату Інтерполу в Україні); центральні (функціонують на рівні центральних органів, які проводять досудове розслідування та ОРД, інших органах на рівні апаратів); регіональні (функціонують на рівні обласних органів, які проводять досудове розслідування); територіальні (функціонують на рівні місцевих органів, які проводять досудове розслідування); 2) за горизонталлю: галузеві – функціонують на рівні підрозділів (служб) органів, які проводять досудове розслідування; функціональним призначенням (оперативно-розшукові; оперативно-довідкові; довідково-допоміжні); типами інформаційних ресурсів (документальні та фактографічні); рівнем автоматизації (неавтоматизовані й автоматизовані); порядком доступу до інформації в інформаційних системах (загальнодоступні й ті, що мають обмеження на доступ користувачів до ресурсів системи); відомчою належністю (обліки в правоохоронних та інших органах) [59, с. 7].

Не вдаючись до детального аналізу цієї класифікації, вважаємо за доцільне акцентувати увагу лише на тих обліках і базах (банках) даних, які найчастіше використовують під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

До створення Національної поліції формування та ведення довідково-інформаційних, оперативно-розшукових обліків, авторизований доступ до інформаційних ресурсів здійснювали на підставі Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України від 12 жовтня 2009 року № 436 [246].

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність, у межах якої формує бази (банки) даних, що належать до Єдиної інформаційної системи МВС України (ЄІС МВС); користується базами (банкami) даних МВС України й інших органів державної влади; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу. Крім того, поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також

міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень [260].

До таких баз (банків) даних вносять відомості стосовно: осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу; виявлених кримінальних й адміністративних правопорушень; осіб, затриманих за підозрою в учиненні правопорушень, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) та осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; розшуку безвісно відсутніх; установлення особи невідізнаних трупів і людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком; викрадених транспортних засобів, яких розшуковують у зв'язку з безвісною відсутністю особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів тощо.

Під час наповнення баз (банків) даних, визначених у ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» [260], поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис).

Такі відомості вносять за допомогою технічних і програмних засобів інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», що функціонує відповідно до Положення, затвердженого наказом МВС України від 3 серпня 2017 року № 676 [247].

Інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» – сукупність технічних і програмних засобів, призначених для опрацювання відомостей, утворюваних у процесі діяльності Національної поліції України та її інформаційно-аналітичного забезпечення, що є складовою ЄІС МВС.

Основними завданнями системи ІПП є інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції та підтримання в актуальному стані інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що належать до ЄІС МВС.

Система ІПП призначена для: формування інформаційних ресурсів ЄІС МВС; опрацювання інформації, яка утворена в процесі діяльності поліції;

надання безпосереднього оперативного доступу до інформаційних ресурсів ЄІС МВС; генерації інтерфейсів та опрацювання тимчасових наборів даних для здійснення інформаційної взаємодії органів (підрозділів) поліції з іншими органами державної влади, органами правопорядку іноземних держав, міжнародними організаціями; здійснення пошукових та аналітичних функцій для використання інформації з інформаційних ресурсів (баз даних) поліції, МВС України та інших органів державної влади в межах службової діяльності відповідно до рівня доступу й повноважень за запитом або регламентом; використання програмних компонентів геоінформаційних підсистем для візуалізації інформації у вигляді електронних карт, автоматичної зміни зображеного образу об'єкта залежно від зміни його характеристик, масштабу та деталізації картографічної інформації в інформаційних ресурсах; забезпечення автоматизації процесів управління силами й засобами поліції; забезпечення електронного документообігу в органах (підрозділах) поліції, обміну електронними документами з МВС України; комплексного захисту інформації та розмежування доступу до інформації, що зберігається в базах даних системи ІППП.

У Положенні про інформаційно-телекомунікаційну систему «ІППП» визначено, що бази (банки) даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції, містять відомості, зокрема, стосовно:

- 1) повідомлень про кримінальні й адміністративні правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, що надійшли технічними каналами зв'язку;
- 2) щодобових переліків і складу нарядів поліції та СОГ, що заступають на чергування;
- 3) завдань та орієнтувань, що доводили до нарядів поліції для реагування на повідомлення про кримінальні й адміністративні правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події;
- 4) звітування нарядів поліції за результатами реагування на повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, надзвичайні ситуації, інші події, виявлення додаткових обставин на місці пригоди; 5) пересувань нарядів

поліції, які отримані з планшетних комп'ютерів (мобільних терміналів) і засобами GPS тощо.

Інформацію про безвісно відсутніх осіб вносять до ЄІС МВС. Відомчі нормативно-правові акти регламентують особливості її внесення.

Так, на співробітників підрозділів карного розшуку Національної поліції України покладено обов'язки щодо внесення:

- інформації про безвісно відсутніх осіб – протягом однієї доби з моменту реєстрації до Єдиного обліку заяв про злочини та інші пригоди Національної поліції України заяви про безвісно відсутню особу;

- про невпізнаний труп, невідомого хворого – протягом однієї доби з моменту реєстрації такої інформації;

- про розшук транспортного засобу (разом із безвісно відсутньою особою) – протягом однієї доби з моменту реєстрації такої заяви;

- про безвісно відсутню дитину (поліцейськими підрозділу ювенальної превенції Національної поліції) – протягом однієї доби з моменту реєстрації заяви про такий факт у Національній поліції України.

Обліки оперативно-розшукового призначення є досить результативними для ідентифікації об'єктів за певними слідами, виявленими під час огляду слідчим [151, с. 43].

За необхідності можна використовувати міжнародну базу даних криміналістичного та розшукового характеру, створення та функціонування якої забезпечує Генеральний секретаріат Інтерполу [302]. Правовою підставою взаємодії України з Інтерполом є Інструкція «Про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів» 1997 року [244]. Облік криміналістично значущої інформації розміщено в таких базах даних: 1) «особи» – в яку вносять дані стосовно осіб, оголошених у розшук за вчинення злочинів; осіб, яких вважають безвісно зниклими; осіб, які підлягають ідентифікації (які не можуть повідомити про себе жодних відомостей у зв'язку із хворобою, малолітнім віком тощо, а також невпізнані трупи); 2) дані щодо

викрадених чи втрачених документів; 3) банк даних щодо викрадених автотранспортних засобів; 4) дані щодо викрадених творів мистецтв; 5) банк даних ДНК-профілів, які вилучені з місць учинення злочинів на території держав – членів Інтерполу та ДНК-профілі злочинців; 6) банк даних відбитків пальців, які вилучені з місць учинення злочину, відбитки пальців злочинців тощо.

НЦБ Інтерполу в Україні вносить в загальний банк інформацію щодо конкретних осіб, яких розшукують, а також використовує наявну в банках даних інформацію для організації безпосереднього розшуку осіб, зокрема за дорученням правоохоронних органів інших держав [150, с. 58–62].

Слід розглянути ІПС НЦБ Інтерполу в Україні відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 року № 220. У зазначених ІПС містяться дані щодо розшуку безвісно відсутніх осіб, дітей, усиновлених на території нашої держави громадянами іноземних держав, щодо яких в Україну не надходять відомості про їх місцеперебування й умови мешкання, потерпілих від торгівлі людьми, ідентифікацію осіб і невпізнаних трупів тощо. Зокрема, ідеться про побудовану з урахуванням новітніх інформаційних технологій телекомунікаційну ІПС Інтерполу I-24/7) [91; 218]. Використання цієї системи надає якісний і конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, а також забезпечує обмін інформацією між НЦБ Інтерполу різних держав. Нині доступ до ІПС I-24/7 цілодобово мають і підрозділи Національної поліції України [331, с. 27–30].

Під час розшуку безвісно відсутньої особи та розслідування злочинів за цими фактами залучають можливості криміналістичних обліків Експертної служби МВС України:

– оперативно-пошукові колекції, що формуються з ДНК-профілів: осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів, узятих під варту, засуджених; біологічних слідів, вилучених під час огляду місця події, зокрема за фактами безвісної відсутності особи, проведення інших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; невпізнаних трупів [89];

– інформаційно-довідкові колекції зразків: зброї та боєприпасів; вибухових пристроїв і речовин; протекторів шин; волокон і волосся за вивченими кримінальними провадженнями, розпочатими за фактом безвісної відсутності особи.

Оперативно-пошукові масиви таких колекцій комплектують об'єктами, що вилучені під час оглядів місця події за злочинами, які вчинені на території обслуговування Головного управління Національної поліції України або надіслані для постійної перевірки з інших органів, підрозділів поліції, зокрема:

– дактилоскопічний облік (для ідентифікації особи, яка залишила сліди на місці вчинення злочину, встановлення невпізнаних трупів і розшуку безвісно відсутніх осіб). В Україні функціонують такі автоматизовані дактилоскопічні системи, як «ДАКТО–2000» та «Сонда». Ці АІС зберігають дактилоскопічну інформацію про мільйони осіб за десятипальцевою схемою та ефективно перевіряють сліди пальців із місць нерозкритих злочинів за масивом дактилокарт [15, с. 265];

– колекції куль та гільз зі слідами зброї (кулегільзотеки) створюють для встановлення фактів використання одних і тих самих зразків зброї під час учинення декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);

– дані стосовно виявленої зброї, яку застосовували під час учинення злочинів, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої;

– картотеки слідів взуття, які вилучені з місць нерозкритих злочинів (призначені для встановлення фактів використання одного й того самого взуття під час учинення одного чи декількох злочинів; встановлення конкретного екземпляру взуття, яким залишено слід підошви взуття на місці події);

– картотеки слідів транспортних засобів, які вилучені з місць нерозкритих злочинів;

– колекції суб'єктивних портретів осіб, яких розшукують за підозрою в учиненні нерозкритих убивств;

– колекції мікрооб'єктів тощо.

Вважаємо слушною думку В. В. Лисенка, який стверджує, що умовами, за яких криміналістична й інші автоматизовані інформаційно-пошукові системи можуть нормально функціонувати, є: 1) дотримання правил опрацювання інформації під час внесення до інформаційних масивів, тобто переведення цієї інформації зі звичайної мови на інформаційно-пошукову; 2) дотримання правил пошуку такої інформації; 3) наявність відповідних технічних засобів і належного програмного забезпечення, за допомогою яких здійснюють збирання, опрацювання, зберігання, пошук та надання інформації; 4) наявність кваліфікованого персоналу (як внутрішнього, так і зовнішнього користувача) [147, с. 273].

Важливе значення для встановлення безвісно відсутніх осіб має використання таких баз даних, як «Зниклі громадяни» та «Неопізнані трупи», відкритий доступ до яких надано на офіційній інтернет-сторінці МВС України за пошуковим ресурсом <https://wanted.mvs.gov.ua/searchbezvesti/>.

Сторінка пошукового ресурсу МВС України містить розділи, які охоплюють відомості про: 1) зниклих громадян; 2) невпізнаних трупів; 3) викрадених культурних цінностей; 4) викрадених мобільних телефонів; 5) зброї, що знаходиться в розшуку; 6) транспортних засобів, що знаходяться в розшуку; 7) осіб, що переховуються від органів влади; 8) осіб, що не можуть надати про себе відомостей унаслідок хвороби або малолітнього віку; 9) перевірка легітимності довідки про судимість; 10) викрадені та втрачені паспорти громадянина України.

Інформація про безвісно відсутніх осіб надходить із територіальних підрозділів Національної поліції України до управлінь інформаційно-аналітичної підтримки, її вносять до ІПНП.

Стосовно конкретної безвісно відсутньої особи, оголошеної в розшук, зазначають такі пошукові реквізити: «Прізвище», «Ім'я», «По батькові», які заповнюють російською мовою. Пошук можна здійснювати за одним або декількома реквізитами. Поля «дата народження» та «дата зникнення» заповнюють з використанням електронного календаря, де зазначають число,

місяць і рік зникнення або період; «опис зовнішності» – вказують колір очей, форму обличчя тощо; «особливі прикмети» – зазначають рубці, шрами, татуювання тощо; «регіон (відділу Національної поліції)» – назва регіону (відділу Національної поліції), що здійснює розшук. Наприклад, для пошуку всіх безвісно відсутніх із прізвищем Іванов, яких розшукують правоохоронні органи Донецької області, мають темне волосся та татуювання у вигляді зірки, необхідно зазначити прізвище «ИВАНОВ», у полі «опис зовнішності» – «волосы темные», у полі «особливі прикмети» – «татуировка звезда», «регіон (відділу Національної поліції)» – «ДОНЕЦКОЙ».

Здійснення розшуку безвісно відсутніх осіб супроводжується складанням відповідних інформаційно-облікових, розшукових, а також пізнавальних карток. Так, під час внесення відомостей до бази даних «Зниклі громадяни» заповнюють інформаційно-статистичні та впізнавальні картки, до бази даних «Невпізнані трупи» – по три впізнавальні картки та дактилокарти (за умови збереження папілярних візерунків у трупа) [15, с. 449].

Обліки, які веде Державна прикордонна служба України, будуть корисними за наявності підстав для припущення про можливість перетину державного кордону особою, яку розшукують як безвісно відсутню. Ідеться про міжвідомчу автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему «Аркан», яка функціонує на підставі положень спільного наказу Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби, Державної податкової служби, МВС України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки та Служби зовнішньої розвідки України «Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон» від 3 квітня 2008 року № 284/287/214/150/64/175/266/75. Система «Аркан» забезпечує опрацювання даних (уведення, приймання, отримання, передавання, реєстрацію, зберігання) щодо контролю осіб, транспортних засобів і вантажів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформаційних ресурсів (баз

даних) суб'єктів системи «Аркан» [15, с. 43]. Відповідно до цього наказу, а також наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» від 25 червня 2007 року № 472, опрацьовують систематизовану інформацію про фізичних осіб, які перетнули кордон України у встановлених пунктах пропуску. У випадку, якщо для перетинання кордону використовували автотранспорт, інформацію про транспортний засіб також фіксують. Відомості з бази даних осіб надають у формі витягів на письмову вимогу суду, прокуратури, органів досудового розслідування у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України. Державна прикордонна служба України є адміністратором і розпорядником зазначеної системи.

Аналіз інформації, розміщеної в цій базі даних, завдяки активно використовуваним нині біометричним технологіям, дає змогу перевірити версію про те, що згідно з обліками безвісно відсутня особа перебуває в іншій країні. У разі підтвердження цієї версії, можливо встановити точну дату (годину) перетину нею державного кордону України, отримати відомості, в яку країну виїхала ця особа, тощо.

У низці держав упроваджують чи вже впроваджено в обіг паспорти з біометричними даними. У нашій країні 2012 року на підставі Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» упроваджено електронну інформаційно-телекомунікаційну систему, призначенням якої є зберігання, захист, опрацювання, використання і поширення визначеної цим Законом інформації про особу та про документи, що оформлюють із застосуванням засобів цього реєстру [238]. Він ґрунтується на біометричних даних – сукупності даних про особу, зібраних шляхом фіксації її характеристик, що мають достатню стабільність та істотно відрізняються від аналогічних параметрів інших осіб (електронний підпис особи, відцифрований образ обличчя, відцифровані відбитки пальців рук).

З огляду на це, перспективними розробками, що можуть бути використані в діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, є різноманітні біометричні методи ідентифікації. Ідеться про ідентифікацію особи за геометрією обличчя в системах відеоспостереження правоохоронних органів [77, с. 108–110], використання біометричного аналізу райдужної оболонки ока [96, с. 443–444] тощо.

Підвищенню ефективності розшуку цієї категорії осіб сприятиме створення єдиної національної бази ДНК-даних, безперешкодний доступ до якої слід також надати вповноваженим посадовим особам Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Водночас, окрім зазначених, підрозділи Національної поліції для виконання завдань щодо розшуку безвісно відсутніх осіб потребують перевірки й за обліками й автоматизованими інформаційними системами (AIC) інших органів.

По-перше, це обліки медичних установ (лікарень, травмпунктів тощо), до яких особа могла звертатися за медичною допомогою (наприклад, у разі поранення чи хвороби).

По-друге, інформація, яка може міститися в автоматизованій системі банківських операцій. Про необхідність під час розшуку безвісно відсутніх осіб використовувати можливості платіжних електронних карток, що належать до системи масових електронних платежів [262]. Так, якщо безвісно відсутня особа чи особа, яка незаконно заволоділа електронною платіжною картою, здійснюватимуть будь-яку операцію, це надасть можливість визначити місце її перебування та рух коштів протягом певного часу, встановити місце їх перерахунку тощо. Оскільки на банківських терміналах встановлено камери відеоспостереження, є можливість отримати фото чи відео особи, яка здійснювала оплату картою за послуги (наприклад, у супермаркеті) або знімала готівку. Це дасть змогу обмежити територію пошуку осіб та здійснювати оперативно-розшукові заходи, гласні і негласні слідчі (розшукові) дії за найвірогіднішим напрямом, а згодом і встановити суб'єкта, що виконав певну операцію з картою і який, імовірно, є причетним до безвісної відсутності особи [286, с. 125].

Для встановлення такої інформації слідчий звертається з клопотанням до суду й, отримавши відповідну ухвалу, скеровує її суб'єктові платіжної системи (регіональному процесинговому центру, банку-емітенту, банку-екваєру) про перевірку рахунку безвісно відсутньої особи, що є клієнтом банку (блокування рахунку та оперативне інформування ініціатора доручення про час, місце та вид операції щодо використання блокованого рахунку, який належить розшукуваній особі). Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банки зобов'язані надати відповідну інформацію Національній поліції України на її письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної або фізичної особи за конкретний проміжок часу.

На підставі отриманої інформації про використання рахунку та місцеперебування підозрюваної особи вирішують питання про затримання особи або проведення інших заходів.

По-третє, корисним може бути аналіз даних, що містяться в такому зовнішньому інформаційному масиві, який має назву «транспортні обліки». Це обліки, у яких здійснюють реєстрацію пасажиропотоку. Перевірка за такими обліками є доцільною насамперед у випадках, коли є підстави вважати, що безвісно відсутня особа за власним бажанням виїхала та з різних причин не повідомила про це своїх близьких.

На державному підприємстві «Укрзалізниця», яка є монополістом в Україні у сфері перевезення пасажирів залізничним транспортом, функціонує інформаційна система «Експрес-УЗ», яка видає звіти про пасажирські перевезення, іншу додаткову оперативну інформацію та розрахована на цілодобове опрацювання запитів у режимі онлайн.

На підставі відомостей автоматизованої системи управління можливо отримати таку інформацію: про час і маршрут руху залізничним транспортом конкретного громадянина; реквізити документа, що наданий під час купівлі проїзного квитка; вибірки щодо обраного періоду часу з використанням різних поєднань алгоритмів пошуку, зокрема таких, як: прізвище пасажирів, документ,

який надав пасажир, станція слідування, номер вагона та місця, номер потяга, дата прибуття або відправлення, дата, час і місце продажу квитка, реквізити повернення проїзного квитка, реквізити бронювання тощо [195, с. 102].

Таку саму інформацію можна отримати з автоматизованої системи збирання та опрацювання даних про безпеку польотів пасажирів, яка функціонує відповідно до положень Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 року.

По-четверте, важливими можуть бути результати перевірки баз (банків) даних ЄІС МВС, Державної фіскальної служби України, Міністерства юстиції України й інших державних органів про наявність у володінні безвісно відсутньої особи об'єктів рухомого та нерухомого майна.

Зокрема, ідеться про майно, що належить безвісно відсутній особі на правах приватної власності: транспортні засоби; земельні ділянки, квартири, будинки, будівлі, споруди тощо; зброя; телефони та їх номери; підприємства, власником чи засновником яких є безвісно відсутня особа; відкриті банківські рахунки тощо.

Така інформація може мати важливе значення в кримінальному провадженні, що було розпочато за фактом безвісної відсутності особи.

Загалом вид обліку й особливості використання певної бази (банку) даних залежать від аналізу слідчої ситуації, що виникла на етапі отримання заяви чи повідомлення про безвісну відсутність особи, а також подальших етапах. У разі зміни ситуації, може виникнути потреба використовувати додаткові обліки й системи.

Отже, під час розшуку безвісно відсутньої особи інформація, отримана з відповідних обліків, може мати орієнтувальне або доказове значення. Важливим також є аналіз інформації розглянутих зовнішніх інформаційних масивів, незалежно від первинної мети їх створення й основного призначення інформації. Рішення про необхідність використання відповідних обліків та баз (банків) даних слід приймати на підставі аналізу інформації про особисті ознаки безвісно відсутньої особи, слідів і речових доказів, знайдених на останньому місці її мешкання (місцеперебування), та інших обставин.

Емпіричні дані засвідчили, що в процесі розшуку безвісно відсутніх осіб найчастіше використовують такі обліки й автоматизовані інформаційні системи:

1) ЄІС МВС (Департамент інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України (60,5 %));

2) Експертної служби МВС України (53,0 %);

3) Державної фіскальної служби України, інших державних та правоохоронних органів (47,9 %).

У цьому контексті слід зауважити про досвід Вашингтону, у якому вже впродовж тривалого часу функціонує система «AmberAlert». Її було впроваджено у 2000-х роках на федеральному рівні. Нині ця система функціонує у всій країні та навіть за її межами. Хоча Amber є аббревіатурою (America's Missing: Broadcasting Emergency Response, що означає «Зниклі в Америці: передання екстрених повідомлень»), цю назву було присвоєно системі в пам'ять про безвісно відсутню дівчину на ім'я Амбер Хей Герман. Також у США діють суворі правила, за наявності яких поліція інформацію щодо безвісно відсутньої дитини починає розповсюджувати всіма можливими каналами: на місцевому радіо, телебаченні, придорожніх рекламних щитах і за допомогою мобільних пристроїв. Останніми роками дані про безвісно відсутню особу публікують в Інтернеті, наприклад, у Google чи Facebook, прив'язуючи повідомлення про зникнення до місцевості, у якій перебуває користувач сайту. Дані, які розповсюджують засоби масової інформації, містять вказівку на місце, звідки зникла дитина, опис зовнішніх ознак або зовнішніх ознак та особливих прикмет підозрюваного, викраденого автомобіля. Дані щодо всіх безвісно відсутніх дітей, навіть якщо вони зникли дуже давно, збирає Національний центр допомоги зниклим безвісти та дітям, що піддавалися експлуатації (National Center for Missing & Exploited Children). На кожну дитину складають дос'є з її фото, прикметами, ДНК і навіть даними щодо стану зубів, отриманими зі стоматологічних клінік. З певною періодичністю за допомогою спеціальних комп'ютерних програм на фотографіях змінюють обличчя дітей для «дорослішання», щоб знати, як можуть виглядати викрадені

діти (або безвісно відсутні дорослі особи) через значний проміжок часу з моменту їх зникнення [160].

З огляду на різноманітність баз (банків) даних, які належать різним органам і підрозділам, одним із напрямів удосконалення інформаційного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб є розроблення програмного забезпечення, що надасть можливість використовувати єдиний персоніфікований ключ доступу до конкретних обліків й автоматизованих систем.

Висновки до розділу 2

Визначено типові слідчі ситуації залежно від даних, які є підставою для внесення відомостей про подію до ЄРДР за ст. 115 КК України з додатковою відміткою «безвісне зникнення» та початку кримінального провадження:

1) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, та на етапі здійснення дій з їх перевірки встановлено обставини, які засвідчують, що стосовно особи вчинено вбивство або інший злочин;

2) факт безвісної відсутності особи та вчинення стосовно неї злочину встановлено за результатами оперативно-розшукової діяльності або з інших джерел;

3) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, однак під час дій з перевірки повідомленого в заяві факту не виявлено обставин, які достовірно свідчили б про вчинений злочин.

Виокремлено версії про обставини безвісного зникнення особи за таких двох слідчих ситуацій:

1. Особа стала жертвою злочину. Типовими є версії: до факту зникнення особи причетний заявник або інші близькі особи, які вчинили злочин з корисливих спонукань, а також мотивів ревності, неприязних стосунків, з метою приховання іншого злочину; стосовно особи вчинено злочин у зв'язку з її

протиправною чи професійною діяльністю, перебуванням у зоні збройного конфлікту на Сході України.

2. Безвісна відсутність особи не пов'язана з учиненням стосовно неї злочину. Типовими версіями є такі: особа не бажає повідомляти відомості про своє місцеперебування; затримана за вчинення злочину; стала жертвою нещасного випадку; учинила самогубство; померла ненасильницькою смертю; перебуває в тяжкому стані й не може повідомити жодних відомостей про себе. У разі безвісної відсутності дитини додають версії про те, що дитина самовільно пішла з дому (навчально-виховного закладу) у зв'язку з конфліктними стосунками, заблукала, не може повідомити інформацію про своє місцеперебування.

Визначено особливості збирання, дослідження, використання доказової та орієнтувальної інформації під час перевірки версій.

Схарактеризовано особливості взаємодії під час вирішення завдань із розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами.

Оперативний підрозділ виконує відповідні доручення слідчого, здійснюючи комплекс заходів з метою встановлення місцеперебування безвісно відсутньої особи, розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, шляхом скоординованих дій суб'єктів та за умови розмежування їхніх повноважень, відповідно до положень КПК України, законів України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», Інструкції із взаємодії 2017 року.

Під час взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб постають проблемні питання, які потребують вирішення. Ідеться про законодавчу неврегульованість права оперативних підрозділів на підставі доручення слідчого отримувати дозвіл суду на тимчасовий доступ до речей і документів, зокрема інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, а також можливості проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження в невідкладних випадках за спрощеною процедурою. Сформульовано пропозиції з удосконалення законодавства, а саме:

доповнити ст. 159 КПК України, передбачивши можливість отримання зазначеної інформації в невідкладних випадках в операторів і провайдерів телекомунікацій на підставі постанови слідчого за погодженням із прокурором та подальшим повідомленням слідчого судді. Розроблено пропозиції до ст. 160 КПК України стосовно надання права оперативному підрозділу на підставі доручення слідчого застосовувати цей захід забезпечення кримінального провадження. Зазначене сприятиме оперативному виконанню поставлених завдань під час розшуку безвісно відсутніх осіб, частковому розвантаженню слідчих.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність, у межах якої формує бази (банки) даних, що належать до ЄІС МВС; користується базами (банкami) даних МВС України й інших органів державної влади; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу. Крім того, поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

До таких баз (банкiв) даних вносять відомості стосовно: осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу; виявлених кримінальних й адміністративних правопорушень; осіб, затриманих за підозрою в учиненні правопорушень, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) та осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; розшуку безвісно відсутніх; установлення особи невідомого трупів і людей, які не можуть надати про себе жодних відомостей у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком; викрадених транспортних засобів, які розшукують у зв'язку з безвісною відсутністю особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів тощо.

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ І НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ

3.1. Тактико-криміналістичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб

Прийняття 2012 року КПК України сприяло активізації досліджень щодо питань проведення слідчих (розшукових) дій. Серед різноманітності цих дій увагу вчені традиційно акцентують на різних видах огляду, зокрема огляду місця події. Водночас досі не здійснено досліджень, які стосувалися б особливостей проведення огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи.

Актуальність дослідження зумовлена суттєвими змінами в порядку розгляду заяв і повідомлень про безвісну відсутність громадян, низкою новел законодавства, які стосуються процесуального порядку проведення слідчих (розшукових) дій. Будь-які новели законодавства вимагають їх наукового тлумачення одночасно з аналізом проблемних питань під час правозастосовної діяльності [166, с. 54].

Розроблення криміналістичних рекомендацій щодо тактики слідчих (розшукових) дій надасть можливість слідчому, оперативному працівнику Національної поліції України уникнути помилок і запобігти упущенням під час розшуку безвісно відсутніх осіб та розслідування злочинів за цими фактами.

У КПК України 2012 року вперше на законодавчому рівні закріплено визначення слідчих (розшукових) дій, які тлумачать як дії, спрямовані на отримання (збір) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України).

У ч. 1 ст. 237 КПК України передбачено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщень, речей і документів [144]. Про огляд місця події в цій статті не йдеться. Проте посилення на такий вид слідчого огляду міститься в інших статтях Кодексу. Наприклад, у ч. 2 ст. 238 КПК України визначено, що огляд трупа може «здійснюватися одночасно з оглядом місця події...», а в ч. 3 ст. 214 КПК України передбачено можливість проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР. Тому є підстави стверджувати, що огляд місця події як один із видів слідчого огляду має відповідну правову регламентацію. У такому разі слушною вважаємо пропозицію Є. Д. Лук'янчикова та Б. Є. Лук'янчикова долучити огляд місця події до переліку видів огляду, що міститься в ч. 1 ст. 237 КПК України [154, с. 268].

Аналіз правозастосовної практики засвідчив, що в кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи, огляд у системі інших слідчих (розшукових) дій має особливе значення. Це зумовлено необхідністю отримання на початковому етапі розслідування інформації про обставини події в первісному, незмінному стані шляхом своєчасно та якісно проведеного огляду.

Огляду підлягають здебільшого останнє відоме місцеперебування безвісно відсутньої особи, місце мешкання або відвідування. Водночас, залежно від конкретної слідчої ситуації, специфіки наявної інформації про безвісно відсутню особу та відомих обставин її зникнення, може постати необхідність у проведенні інших видів огляду.

Завдання огляду в такому разі полягають у: виявленні та закріпленні слідів учиненого щодо безвісно відсутньої особи злочину; виявленні та фіксації слідів, які допоможуть установити місцеперебування особи (якщо вона жива), а в разі загибелі – ідентифікувати її за виявленим трупом; установленні та фіксації інших обставин, що мають доказове значення в кримінальному провадженні.

З метою з'ясування обставин, які мають доказове значення, під час здійснення огляду застосовують низку логічних прийомів (мислення, аналіз,

синтез, індукція, аналогія тощо), які надають можливість якомога повніше вивчити об'єкти огляду [123, с. 14–15].

Огляд неможливо замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, тактичні прийоми проведення яких передбачають інші способи отримання та фіксації доказової інформації [32, с. 152].

Під час огляду принципове значення має дотримання норм КПК України, відомчих нормативно-правових актів [92], криміналістичних рекомендацій.

Слід акцентувати увагу на фотокартках із зображенням безвісно відсутньої особи. Такі фотознімки згодом можуть використовувати для ідентифікації під час проведення судової фотопортретної експертизи. Важливе значення має огляд інших документів, зокрема листування і записів, написаних власноруч безвісно відсутньою особою, оскільки їх може бути використано як вільні зразки почерку, необхідні для судової почеркознавчої експертизи. Доказове значення мають медичні документи, у яких описано отримані травми, перенесені захворювання чи проведені хірургічні операції. З метою ідентифікації безвісно відсутньої особи фіксують також її антропометричні ознаки.

Вивчення кримінальних проваджень (додаток В) засвідчило, що в результаті проведення огляду вилучалися фотознімки (96,9 %), предмети – носії ДНК-інформації (96,3 %), паспорт чи інші документи безвісно відсутньої особи (56,3 %), сліди пальців рук (45,0 %), медичні документи (6,3 %).

Важливим є дослідження під час огляду інших документів (банківських карток, різноманітних банківських і правовстановлювальних документів на рухоме чи нерухоме майно). Водночас аналіз кримінальних проваджень засвідчив, що дані про майно та банківські рахунки особи застосовували лише у 12,5 % випадків.

Детально вивчають предмети гардеробу та побуту, вилучають зразки тканин одягу, у який одягалася безвісно відсутня особа на момент зникнення.

Під час огляду слідчий має спрямувати зусилля на встановлення та вилучення папілярних відбитків пальців рук потерпілого. Найчастіше такі

відбитки виявляли на предметах індивідуального користування (ручці парасольки, портфеля, телефонному апараті, робочому столі чи інших меблях, посуді).

У разі безвісної відсутності неповнолітнього, невідкладно проводять огляд прилеглої місцевості, звідки зникла дитина, здійснюють пошукові заходи. Оглядають уміст контейнерів, розташованих неподалік будинку, каналізаційних колодязів, вигрібних ям, смітників, пустирів, перевіряють ділянки лісосмуг і зон відпочинку, занедбаних будівель та інших місць, які могли бути використані для приховування трупа й інших речових доказів, лісові масиви, болота на маршруті можливого напрямку руху дитини.

Якщо безвісно відсутня особа користувалася комп'ютером, вивчають наявну в ньому інформацію.

Огляд місця події слід проводити поетапно та планомірно, використовуючи тактичні прийоми огляду.

Підготовчий етап огляду місця події передбачає дві стадії, а саме:

1) підготовка до огляду місця події до виїзду: ознайомлення зі змістом заяви про безвісну відсутність особи; узгодження необхідного складу СОГ, розподіл обов'язків між її членами; ужиття необхідних заходів для забезпечення охорони місця події; з'ясування наявності та готовності технічних засобів, які можуть знадобитися для виявлення, фіксації та вилучення слідів;

2) підготовка до огляду місця події безпосередньо після прибуття на місце події. Слідчий повинен переконатися, що вжито всіх необхідних заходів з охорони місця події; ознайомитися з результатами опитувань, а також інших, уже проведених, заходів; роз'яснити заявнику необхідність проведення огляду й отримати від нього відомості про об'єкти, які необхідно оглянути; усунути сторонніх осіб з метою збереження слідів імовірного злочину; дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення можливих свідків події; залучити до огляду понятих та інших учасників, визначити функції кожного з учасників огляду, роз'яснити їхні права й обов'язки [320, с. 395].

Робочий етап огляду передбачає загальний і детальний огляд.

На завершальному етапі фіксують перебіг і результати огляду.

Послідовність огляду від периферії місця події до його центру або навпаки залежить від конкретних обставин справи.

Якщо під час огляду місця мешкання чи останнього місцеперебування безвісно відсутньої особи буде виявлено труп – він і буде умовним центром огляду.

Під час огляду трупа необхідно ретельно дослідити волосяні частини тіла, шкірні складки, руки, міжпальцеві шкірні складки, ложе нігтя, піднігтьовий вміст, тому що в цих місцях можуть бути частки крові, ворс одягу або волосся злочинця. Спочатку труп оглядають у стані спокою, без зміни положення, а після цього застосовують динамічний спосіб огляду (змінюють положення трупа). Якщо на трупі є личинки, то їх вилучають для подальшого проведення ентомологічної експертизи, що допоможе встановити час настання смерті [273, с. 319].

Неприпустимими є випадки, коли огляд місця події за таких умов відбувається без залучення спеціаліста.

Відповідно до Інструкції «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України для участі в проведенні огляду місця події» [92], як спеціалістів для участі в цій слідчій дії слід залучати інспекторів-криміналістів, старших інспекторів-криміналістів, техніків-криміналістів, а в разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій – керівників зазначених секторів, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування (інспектори-криміналісти). Цих спеціалістів залучають до огляду з метою надання консультативної допомоги слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку й особливостей виявлення, вилучення, закріплення та пакування слідів, об'єктів-слідоносіїв, окреслення можливостей дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів тощо. Інспектор-криміналіст має надавати допомогу слідчому в описуванні специфічних ознак (виду та кількості виявлених слідів, їх локалізації, способу виявлення тощо) [92].

Однак процедура залучення спеціалізованих пересувних лабораторій до огляду місця події за фактами безвісної відсутності осіб нині є ускладненою, що негативно позначається на результативності розслідування.

Так, під час огляду житлових приміщень (приватного будинку, квартири, дачі), нежитлових приміщень (офісу, підсобних приміщень, робочих кабінетів), ділянок місцевості (сад, город), транспортних засобів та інших об'єктів за повідомленнями про факти безвісної відсутності особи залучення спеціалізованої пересувної лабораторії має відбуватися лише за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування чи особи, що виконує його обов'язки. Така процедура повинна пройти кілька стадій:

- 1) складання письмового клопотання керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки;
- 2) реєстрація клопотання у відповідному органі досудового розслідування та подальше надсилання поштою або наручним способом доставки;
- 3) реєстрація клопотання у відповідному підрозділі Експертної служби МВС України;
- 4) розгляд клопотання керівництвом відповідного підрозділу Експертної служби МВС України, прийняття рішення та надання відповідних вказівок спеціалістам, яких залучатимуть до огляду місця події;
- 5) прибуття спеціалізованої пересувної лабораторії на місце події.

Основними завданнями проведення огляду останнього місця мешкання безвісно відсутньої особи (роботи, імовірного місця вбивства (іншого злочину проти особи)) є з'ясування таких питань: чи є місце огляду місцем учинення злочину, місцем приховування трупа потерпілого або місцем, що містить сліди злочину; якщо так, то яким способом учинено злочин стосовно безвісно відсутньої особи, який спосіб його приховування та які шляхи видалення трупа потерпілого з місця злочину (якщо йдеться про вчинення убивства); скільки було виконавців злочину; які зміни внесено в обстановку місця події; протягом якого часового проміжку злочинець перебував на місці події; час, коли було вчинено вбивство; які предмети вилучені злочинцем із місця події; які предмети залишив

злочинець на місці злочину; які сліди з місця події могли залишитися на злочинцеві, його одязі або тілі, на знаряддях злочину, узятих ним предметах; хто міг бути свідком учиненого злочину.

Під час проведення огляду пошуки спрямовують, передусім, на виявлення слідів крові й інших слідів біологічного походження. Адже вони можуть належати як жертві злочину, так і злочинцю (у тих випадках, коли потерпілий чинив опір злочинцю) [182, с. 23]. Цінність цих слідів полягає в тому, що вони містять генетично обумовлену інформацію [21, с. 68].

Своєчасне виявлення слідів крові, їх правильна фіксація та вилучення під час огляду сприятимуть встановленню місця вчинення злочину, моделюванню обставин події, визначенню основних напрямів розслідування, плануванню проведення необхідних слідчих (розшукових) дій тощо.

Виявлення і фіксація таких слідів, як мазки крові, бризки на стінах приміщення, меблях та інших предметах обстановки, ґрунті або підлозі, одязі, предметах, – це доволі складний процес, що вимагає застосування спеціальних знань і засобів [21, с. 68].

Стаття 238 КПК України містить імперативну вимогу про те, що в разі, якщо на місці події виявлено труп, обов'язковим учасником огляду є судово-медичний експерт, а за його відсутності – лікар. На практиці судово-медичного експерта залучають також у випадках, коли на місці події не виявлено трупа, але наявні сліди крові. Така ситуація є поширеною в провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи. Сліди крові можуть бути розмитими, а тому малопомітними. Результативність огляду залежить, зокрема, від взаємодії слідчого з інспектором-криміналістом та/або судово-медичним експертом під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії та складання протоколу.

Вважаємо, що під час розслідування фактів безвісної відсутності особи з підозрою на її вбивство важливе значення має дотримання рекомендацій, які містяться в криміналістичних джерелах стосовно особливостей виявлення слідів крові, з огляду на специфіку їх місцезнаходження й об'єкта, на якому їх виявлено. Так, під час огляду одягу та взуття безвісно відсутньої особи або підозрюваного

слід шукати плями на таких ділянках, де злочинець міг їх не помітити, наприклад, поли верхнього одягу, подоли суконь і спідниць, підкладки в кишенях, частина підошви між підметкою і підбором тощо [131, с. 279].

Застосування ультрафіолетових освітлювачів дає змогу виявляти невидимі або ледь видимі сліди крові, сперми, слини, сліди рук, ніг, взуття тощо, диференціювати зовні однакові, проте різні за хімічним складом об'єкти. Застосування люмінесценції може бути корисним для пошуку місць поховань трупів у стінах, що вирізняються частковим фарбуванням стін, яке на перший погляд є непомітним [98, с. 49].

Зауважимо, що із цією метою в підрозділах Експертної служби МВС України використовують оптичний прилад «Scene Scope Advance RUVIS», який надає можливість виявляти та фіксувати латентні сліди не лише рук, а й сліди біологічного походження без попереднього їх оброблення, щоб зберегти такі сліди для подальшого молекулярно-генетичного дослідження. Уже досягнуто позитивних результатів під час проведення таких досліджень, зокрема за фактами безвісної відсутності особи.

Описуючи сліди крові, виявлені в приміщенні, необхідно конкретно зазначати місце їх виявлення та колір, фізичний стан, розмір, форму. Під час вилучення й пакування слідів біологічного походження потрібно неухильно дотримуватися встановлених правил, щоб не допустити їх пошкодження. З метою ідентифікації приналежності слідів крові потерпілому, підозрюваному або іншій особі, необхідно вилучати також предмети – носії ДНК-інформації (зубні щітки, гребінці, леза, невипрану спідню білизну), різні документи (стоматологічні карти; амбулаторні медичні карти, що містять відомості про проведені хірургічні операції, групу крові) [47, с. 67].

Використання в дослідженні генотипоскопічного методу (ДНК-аналізу) дає змогу згодом ідентифікувати залишені сліди крові на місці події з невпізнаним трупом.

Доцільним є залучення до участі в огляді спеціаліста з комп'ютерної техніки під час вилучення та закріплення віртуальних слідів.

У зв'язку з браком інформації про спосіб учинення злочину, слідчому необхідно оглянути всі можливі предмети, що міг використати злочинець як знаряддя ймовірно вчиненого убивства. Для цього мають бути оглянуті наявні в господарстві ножі, сокири для обробки м'яса, заготівлі дров, столярна сокира, молотки, стамески, викрутки. Якщо є підозра, що труп потерпілого було розчленовано, оглядають місця, де, можливо, було здійснено розчленовування (ліжка, ванна кімната, зручні місця в надвірних будівлях), а також знаряддя розчленовування, серед яких, крім ножів і сокир, може бути пилка [131, с. 49].

Як знаряддя злочину злочинець міг використати сильнодіючі лікарські препарати, різноманітні отрути. Їх вилучають для проведення подальших судових експертиз на предмет їх приналежності до знарядь убивства. Підлягають огляду та вилученню виявлені в місці огляду ємності з кислотою або з-під кислоти для перевірки версії про знищення злочинцем трупа потерпілого після вчинення убивства.

Слід акцентувати увагу на відсутності в місці огляду значної суми грошей, цінних речей і предметів, зникнення яких пов'язують з безвісною відсутністю особи. Таку інформацію використовують під час висунення версій про ймовірну особу злочинця.

Необхідним є також проведення огляду транспортного засобу (приватного чи службового), яким користувалася безвісно відсутня особа або підозрюваний у вчиненні злочину щодо неї (за даними вивчення кримінальних проваджень, проводили лише у 5,1 % випадків).

Огляд транспортного засобу слід проводити зовні й усередині. Під час огляду нижньої поверхні транспортних засобів можуть бути виявлені сліди крові, мікрочастинки тканин одягу особи. Слід ретельно оглядати виступні частини: бампери, фари, обідки, козирки, крила, підніжки. Якщо під час огляду транспортного засобу буде виявлено та вилучено папілярні відбитки пальців рук, їх використовують для проведення дактилоскопічної експертизи.

Під час огляду увагу акцентують на мікрослідах (невидимі або ледь видимі неозброєним оком об'єкти розмірами до 2 мм). Розрізняють мікросліди, мікрочастинки та мікрокількісні речовини. Виявляють такі об'єкти за допомогою збільшувальних оптичних пристроїв (лупи різної кратності) і додаткових джерел освітлення. Виявлені мікросліди фіксують описом у протоколі слідчої (розшукової) дії та фотографуванням з приєднаною фототаблицею як додаток до протоколу. Вилучають разом з об'єктом, на якому вони знаходяться, або без об'єкта – розміщують на липкій стрічці. Предмети-носії бажано поміщати в скляні банки або пробірки з притертими кришками.

Результативність огляду залежить від того, наскільки правильно визначено його межі. Так, якщо місцем мешкання безвісно відсутньої особи був приватний будинок, не слід обмежуватися оглядом лише кімнат усередині будинку. Для точного визначення меж огляду слід провести допити заявника, родичів, близьких осіб безвісно відсутньої особи.

Кримінальний процесуальний кодекс України регламентує процесуальні вимоги до обов'язкового способу закріплення (фіксації) результатів огляду, а також інших слідчих (розшукових) дій – протоколювання.

Попри важливість протоколу огляду для формування належної доказової бази в кримінальному провадженні, під час протоколювання вповноважені особи припускаються помилок. Нехтування процесуальними вимогами, тактичними прийомами й методами фіксації перебігу та результатів цієї слідчої (розшукової) дії призводить до неповноти або необ'єктивності фіксації фактичних даних, порушення стійкої системи доказів у кримінальному провадженні [289, с. 3]. Для фіксації, крім складання протоколу, планів і схем, слід використовувати фотозйомку, відеозапис, виготовлення зліпків і відбитків.

Усі виявлені під час огляду сліди та речові докази мають бути детально оглянуті та сфотографовані. У протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії слід описувати місце виявлення, додати до протоколу фототаблиці та схеми, у яких пов'язують виявлений слід з об'єктами, розташованими поблизу [164, с. 100].

Доцільно розглянути найпоширеніші помилки, яких припускаються під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Згідно з емпіричними даними, наявність помилок процесуального й тактичного характеру негативно позначається на діяльності працівників Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб і на розслідуванні злочинів за цими фактами.

Дослідники констатують, що найбільшій кількості помилок припускаються під час підготовки, проведення та фіксації результатів огляду, зокрема огляду місця події [153, с. 65]. Зокрема, у кожному п'ятому вивченому кримінальному провадженні слідчі припускалися помилок під час проведення огляду останнього місця мешкання безвісно відсутньої особи та фіксації його результатів [164, с. 102]. Основними недоліками під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії є: несвоєчасне або неякісне проведення огляду; поверховий опис виявлених слідів, нескладання додатків до протоколу у вигляді схем, фототаблиць з детальним відображенням місцезнаходження виявлених слідів; вилучення не всіх описаних у протоколі огляду слідів; порушення правил вилучення, пакування, зберігання та транспортування об'єктів, вилучених під час огляду; неправильний вибір послідовності дій під час виявлення та вилучення слідів рук і слідів біологічного походження; застосування методів виявлення слідів рук, які виключають подальше проведення молекулярно-генетичних досліджень. Унаслідок допущених помилок не проводять усі необхідні судові експертизи.

Своєчасне виявлення слідів злочину, їх детальний огляд, фіксація в протоколі, дотримання специфічних правил їх вилучення позитивно позначається на перебігу й результатах розслідування, призначенні необхідних експертиз. Отримані результати використовують як джерела доказової та розшукової інформації [164, с. 103].

Подеколи трапляються вкрай негативні випадки, коли, пропри резонансність безвісного зникнення особи, огляд останнього місця її мешкання не проводять.

Такого порушення припустилися в кримінальному провадженні, розпочатому за фактом безвісної відсутності громадянина Т. 2012 року. Унаслідок проведення прокурорської перевірки з'ясовано, що слідчим СВ Л-ського РВ ГУМВС України огляд останнього місця мешкання безвісно відсутньої особи взагалі не проводили [8].

Прикладом несвоєчасного проведення огляду місця події може бути такий випадок. Кримінальну справу за фактом убивства громадянки Г. було порушено за заявою громадянки Ш. про безвісне зникнення 8 червня 2012 року її рідної сестри з власного будинку. Для перевірки цього факту огляд місця події проведено було лише через 4 дні після отримання заяви про безвісну відсутність особи, під час якого встановлено, що всі особисті речі зниклої особи знаходилися в будинку, однак було виявлено предмети зі слідами речовини бурого кольору. Несвоєчасно проведений огляд місця події та запізніле порушення кримінальної справи дало змогу колишньому чоловіку потерпілої, який учинив цей злочин, зникнути [7].

З метою належного техніко-криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця мешкання безвісно відсутньої особи чи останнього місця її перебування (роботи), доцільним є використання засобів і приладів, що належать до комплекту спеціаліста-криміналіста. Серед спеціальних наборів використовують так звану «біологічну валізу», дактилоскопічну валізу, набір «Крапля». Важливе значення має також використання різних видів щупів, призначених для пошуку предметів, які знаходяться в м'яких меблях, землі, у снігу, різноманітних сипких матеріалах. У випадках, коли для перевірки версій і проведення розшукових робіт необхідне буріння заглиблень у ґрунті й одержання його зразків, застосовують ручні бури та мотобури [98, с. 78].

Застосування магнітних шукачів (підйомників) може бути корисним, коли постає необхідність під час огляду чи обшуку виявити предмети, цілком або частково виготовлені з магнітних металів (залізо, чавун, сталь, нікель) і знаходяться у траві, снігу, воді й інших рідинах, вигрібних ямах з нечистотами,

інших нещільних середовищах. Такі прилади можуть бути також застосовані для пошуку предметів з магнітних металів, що знаходяться на незначній глибині (3–5 см) у піску, пилу, обпилюваннях, золі, опалому листі тощо.

Під час пошуків у водоймах застосовують трал, який опускають із човна та протягують дном. Після того як трал зачепив який-небудь предмет, його витягують [140, с. 114]. Інколи доречним є застосування металошукачів або приладів підповерхневого зондування. Ультрафіолетові освітлювачі використовують для виявлення невидимих або ледь видимих слідів крові, сперми, слини, слідів рук, ніг або взуття, а також з метою диференціювання зовні однакових, проте різних за хімічним складом об'єктів [11, с. 262].

З метою вивчення внутрішніх порожнин різних об'єктів, наприклад, схованки через просвердлений отвір, можуть бути використані інтроскопи, які також застосовують у медичних і технічних дослідженнях. Для зручності огляду важкодоступних поверхонь (наприклад, днища шафи, що стоїть на ніжках, для встановлення, чи не прикріплене що-небудь до нього) використовують дзеркало, прикріплене під кутом до металевої ручки. У деяких системах таких дзеркал поруч із ними розміщують невелику електролампочку; дзеркало можуть використовувати одночасно з електроліхтарем [98, с. 79].

Під час проведення слідчих (розшукових) дій необхідним є використання засобів для пакування й опечатування предметів, які вилучають (поліетиленових і паперових мішків різних розмірів, картонних коробок, пакувального паперу, шпагату, липкої стрічки, сургуча для опечатування). Застосовують засоби комп'ютерної техніки [170, с. 198–203].

Використання технічних засобів значно підвищує результативність проведених слідчих (розшукових) дій, сприяє кращому сприйняттю інформації про обставини, що передували зникненню особи, імовірному вчиненню злочину щодо неї; забезпечують точну фіксацію об'єктів, обставин кримінального провадження; спрямовані на накопичення, опрацювання й надання необхідної інформації, полегшують її вивчення.

Обшук є слідчою (розшуковою) дією, яку проводили під час розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності особи в 90,2 % випадків (згідно з даними вивчених кримінальних проваджень).

Обшук, відповідно до ст. 234 КПК України, проводять з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, а також установлення місцеперебування розшукуваних осіб. Обшук проводять на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться (zareєстровано) орган досудового розслідування як юридична особа.

Обшук проводять з метою виявлення трупа безвісно відсутньої особи (або частини тіла); знарядь злочину; одягу й речей безвісно відсутньої особи; різноманітних предметів, документів, слідів, що стосуються справи.

Тактика обшуку за розглядуваних умов має певні особливості. Зокрема, під час обшуку слід ретельно досліджувати вміст печей або кострища на території, яку обшукують. Наприклад, попіл, навіть у вичищеній печі, може зберігатися в тріщинах і щілинах. Зазначене важливо з огляду на те, що майже завжди залишаються не цілком згорілі частини тіла: зуби, кістки, пасма волосся. Крім того, у попелі, витягнутому з печі та просіяному, можна виявити металеві предмети, наприклад, шпильки, гудзики, а також предмети, з якими зазвичай не розлучалася безвісно відсутня особа (окуляри, годинник, каблучка, сережки) [98, с. 23].

Під час обшуку слід перевіряти підлогу, стіни, сходи та сходові майданчики з метою виявлення вільного простору, де може бути тимчасово захоронено труп (частини тіла розчленованого трупа) безвісно відсутньої особи.

Під час обшуку на відкритій території підлягають перевірці за допомогою спеціальної криміналістичної техніки колодязі, бочки з водою й інші сховища, вигрібні та сміттєві ями. Відповідно до ч. 2 ст. 235 КПК України, ухвала про дозвіл на обшук має містити відомості про речі, документи або осіб, для виявлення яких проводять обшук. У разі вилучення слідчим під час обшуку інших

об'єктів, що не зазначені в ухвалі, такі об'єкти визнають тимчасово вилученим майном (ст. 236 КПК України), а тому слідчий чи прокурор повинні протягом 48 годин подати клопотання слідчому судді про арешт такого майна. Інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його вилучено.

З тактичних міркувань необхідно застосовувати систему заходів з метою ретельної підготовки до проведення обшуку, зокрема:

1. Вивчення матеріалів кримінального провадження та збирання орієнтувальної інформації, що характеризує особу, об'єкти (приміщення), які планують обшукати; місце обшуку; предмети й документи, які слід шукати.

2. Визначення інших осіб, які підлягають обшуку в цьому кримінальному провадженні. У разі вчинення злочину групою осіб, обшук слід проводити в усіх осіб, що входять до цієї групи, одночасно.

3. Вирішення питання щодо: часу проведення обшуку, кола учасників, способу проникнення в помешкання, що підлягає обшуку; заходів безпеки (інструктаж учасників); забезпечення охорони місця обшуку й інші питання організаційно-тактичного характеру залежно від ситуації.

4. Підготовка технічних засобів фіксації проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Проведення обшуків доречно планувати одночасно із затриманням підозрюваного в учиненні злочину, що надасть можливість використати фактор раптовості та забезпечить виявлення важливих доказів. Якщо після затримання підозрюваного буде отримано дані стосовно інших співучасників убивства (іншого злочину проти особи), слід ужити заходів для встановлення адрес місця постійного чи тимчасового мешкання (роботи) цих осіб, після чого невідкладно й одночасно організувати проведення групових обшуків [120, с. 103].

Важливо, щоб після прибуття на місце проведення обшуку слідчий видалив із місця проведення слідчої (розшукової) дії сторонніх осіб, забезпечив його охорону, якщо цього не було зроблено раніше.

За наявності інформації, що безвісно відсутня особа стала жертвою торгівлі людьми, під час обшуку увагу слід зосередити на виявленні: записних книжок,

мобільних телефонів, документів про надходження та одержання грошових переказів, інших цінностей; анкет для отримання закордонних паспортів, митних декларацій, трудових договорів, копій квитанцій на міжнародні поштові відправлення і грошові перекази, установчих документів, що підтверджують право на заняття туристичною діяльністю, діяльністю з працевлаштування (зокрема й за кордоном); проїзних квитків тощо. Якщо слідчому відомо про використання злочинцями комп'ютерів та їх мереж, слід забезпечити охорону комп'ютера, у якому виявлено сліди злочину, сервера, пунктів вимкнення живлення, якщо техніка знаходиться в увімкненому стані; забезпечити неможливість учинення сторонніми особами будь-яких дій з комп'ютерною технікою, їх користування іншими технічними засобами, що можуть за допомогою бездротових технологій вносити зміни в інформацію або її видаляти [120, с. 105].

Під час розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності особи важливе значення має своєчасне та якісне проведення допиту (100 % кримінальних проваджень).

Питання підготовки та проведення допиту учасників кримінального провадження під час розслідування злочинів досліджували у своїх наукових працях вітчизняні вчені [34; 56]. Однак залишаються невисвітленими особливості проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, безпосередньо за умов дії нового кримінального процесуального законодавства.

У ст. 224–227 КПК України регламентовано порядок проведення допиту. На етапі підготовки до проведення цієї слідчої (розшукової) дії необхідно визначити коло осіб, які підлягають допиту за фактом безвісної відсутності особи, з огляду на обставини кримінального провадження; черговість проведення допитів, місце їх проведення, спосіб виклику на нього; визначити та забезпечити явку осіб, які повинні бути присутніми під час допиту; з'ясувати, які засоби фіксації перебігу й результатів допиту доречно застосувати, підготувати необхідні матеріали кримінального провадження; скласти план допиту [168, с. 112].

Слід визначити й забезпечити явку осіб, які відповідно до вимог КПК України повинні бути присутніми під час допиту обов'язково чи на розсуд слідчого: захисника; педагога, лікаря, батьків, законних представників (під час допиту неповнолітнього свідка, підозрюваного), спеціаліста, залежно від слідчої ситуації.

Плануючи проведення допиту, слідчий визначає перелік тактичних прийомів, які, на його погляд, є найефективнішими, відповідно до слідчої ситуації, статусу особи, яку допитують, особистих рис характеру допитуваного. Залежно від поведінки допитуваного та його психофізичних реакцій тактику допиту може бути змінено.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, нерідко проводять повторний допит. На початковому етапі розслідування особу (здебільшого заявника) можуть допитувати як свідка з метою отримання вихідної інформації про подію. Згодом, за наявності доказів, сукупність яких дає підстави підозрювати особу в учиненні вбивства безвісно відсутнього (або іншого злочину проти особи), її допитують як підозрюваного [10, с. 27]. Однак така ситуація є проблемною з позицій дотримання прав і свобод підозрюваного, тому під час підготовки до проведення цієї слідчої (розшукової) дії необхідно з'ясовувати процесуальний статус особи, який вона матиме у кримінальному провадженні.

Предмет допиту залежить як від процесуального статусу допитуваного, так і від того, якою інформацією він володіє. Під час розслідування цієї категорії злочинів першочергово допиту підлягає особа, яка заявила про зникнення члена своєї сім'ї або знайомої особи, родичі, сусіди, друзі, знайомі, колеги безвісно відсутньої особи. Залежно від обставин у конкретному кримінальному провадженні, може постати необхідність у допиті інших осіб [168, с. 111–112].

Якщо безвісно відсутньою є дитина – вихованець спеціалізованої школи, будинку-інтернату чи іншої спеціалізованої установи, обов'язково допитують працівників цієї установи, які здійснювали контроль за поведінкою та вихованням дитини. Допитують також товаришів із близького оточення безвісно відсутньої дитини.

Отримати докладніші та конкретніші показання, уникнути проведення повторних допитів можливо шляхом умілого використання наявних речових доказів [98, с. 18].

Серед численних тактичних прийомів проведення допиту важливе значення має формулювання запитань.

Зокрема, під час допиту заявника необхідно з'ясувати повні анкетні дані про безвісно відсутню особу (прізвище, ім'я та по батькові, дата і місце народження, місце роботи або навчання). Слід установити вік, зріст, розміри взуття, одягу та головного убору, групу крові, стан фізичного і психічного здоров'я (можливі перенесені захворювання), стан зубів, особливості зовнішності та характерні прикмети (татуювання, сліди від перенесеної хірургічної операції, тілесних ушкоджень, ампутацій, фізичні недоліки, вади розвитку). Варто уточнити риси характеру безвісно відсутньої особи, її спосіб життя, наявність шкідливих звичок (уживання алкоголю, наркотичних засобів, куріння), релігійні переконання, відносини зі знайомими, друзями, інформацію про судимість, наявність інтимних зв'язків, настрій напередодні зникнення, можливу мету залишення місця мешкання (від'їзду), місце, куди особа планувала прибути, тощо [168, с. 113].

З'ясуванню підлягає точний час залишення місця мешкання (від'їзду) особи (години та хвилини), можливий напрямок і шлях пересування. Встановлюють наявність документів, грошей (сума), інших цінних речей у момент зникнення особи, а також дрібних речей (запальничок, ключів). Уточнюють дані про наявність у розшукуваного мобільного телефону, його номер та IMEI.

Обов'язково встановлюють, чи всі речі, які належать безвісно відсутній особі, наявні, а які речі (зокрема документи, гроші) залишилися за місцем мешкання або роботи особи, хоча зазвичай мали б бути при ній. Доречно з'ясувати, як часто користувалася зникла особа комп'ютерною технікою, чи мала свою сторінку в соціальних мережах Інтернет.

Слід дізнатися адресу електронної пошти безвісно відсутньої особи. Вставивши електронні адреси користувачів, з якими листувалася особа, можна знайти домашню сторінку цього користувача, отримати відомості або згадування

про нього на інших WEB-сторінках. Там можливо знайти ім'я власника адреси, його фото, навіть його контактний телефонний номер.

Під час допиту свідкам можуть ставити ті самі питання, що й заявнику. Додатково слід з'ясовувати дані про особу заявника, характер відносин безвісно відсутньої особи та заявника, поведінку заявника після зникнення [180, с. 9].

Кримінальний процесуальний кодекс України надає право підозрюваному як давати пояснення та показання, так і відмовитися від їх надання. Зокрема, ч. 2 ст. 18 КПК України визначає право особи не говорити нічого з приводу підозри проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права. Ця норма ґрунтується на ст. 63 Конституції України, у якій проголошено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом.

Мета запитань, що ставлять особі, яку підозрюють у вчиненні злочину щодо безвісно відсутньої особи, полягає в отриманні відомостей про час її перебування та поведінку до події, що відбулася, у момент її вчинення і після цього. Що детальніше буде з'ясовано ці дані, то простіше буде їх перевірити й установити причетність допитуваної особи до злочину. У процесі допиту з'ясовують відомості про відносини безвісно відсутньої особи і підозрюваного. Потребують з'ясування обставини, які були підставою для затримання останнього.

Тактику допиту підозрюваного в учиненні вбивства (іншого злочину проти безвісно відсутньої особи) будуть корегувати залежно від рівня зв'язку між ним і безвісно відсутньою особою (близькі родичі, колеги, партнери по бізнесу (конкуренти), друзі).

Обираючи тактичні прийоми допиту й оцінюючи отримані показання, необхідно з'ясовувати умови, за яких допитуваний спостерігав (був учасником) події, психічний стан допитуваного на момент сприйняття події чи після цього (зляканий, вражений, хвилювався, перебував у несвідомому стані, стані сп'яніння тощо), загальну здатність до конкретного сприймання й запам'ятовування (зі слів

допитуваного уточнити, що він краще сприймає й запам'ятовує – колір, числа, прізвища тощо) [132, с. 9].

Під час допиту підозрюваного в учиненні злочину щодо безвісно відсутньої особи часто виникає конфліктна ситуація, за якої допитуваний прагне заплутати слідчого, спрямувати хибним шляхом, повідомити неправдиві дані. Специфікою такого допиту є акцент на запитаннях щодо виявлених негативних обставин одночасно з детальною перевіркою даних, які стосуються зникнення особи.

З метою відвести від себе підозру підозрюваний повідомляє слідчому про алібі. Із цього приводу В. О. Коновалова стверджує, що особу, яка заявила про своє алібі, необхідно допитати щодо обставин, пов'язаних із заявою. Важливо з'ясувати деталі обставин перебування особи в перелічених нею місцях у день учинення злочину (до хвилин). Часто постає потреба в процесі допиту перевірити документи, що підтверджують алібі підозрюваного: посвідчення про відрядження, квитки на поїзд, автобус. Детальний допит озброїть слідчого матеріалами, важливими для перевірки показань, а допитуваному стане на заваді створення іншої «легенди» або перекручення окремих епізодів [133, с. 93].

Специфічними питаннями, які слід з'ясувати у свідка (заявника), якщо безвісна відсутність особи пов'язана з її викраденням, є такі: скільки було викрадачів і чи знайома з ними допитувана особа; якщо ці особи зустрічалися раніше, то за яких обставин; чи може допитуваний описати викрадачів та впізнати; чи може описати місце захоплення, маршрут пересування.

Допит особи, яку підозрюють у вчиненні викрадення особи (виконавця злочину), має передбачати такий перелік основних запитань: у вчиненні яких злочинів брав участь допитуваний, у чому полягала його участь; хто є ініціатором злочинної діяльності щодо викрадення людей; як розподілялися ролі в злочинній групі; чи здійснювали планування злочину; як приховували злочини; які стосунки в допитуваного з іншими учасниками групи; як став членом злочинної групи; чому він учинив злочин тощо. Якщо встановлено інших учасників групи, з тактичних міркувань важливим є визначення черговості проведення допитів. Першими з-поміж учасників групи слід допитувати осіб, участь яких у діяльності

злочинної групи була другорядною. Такі особи переважно схильні давати правдиві показання. Під час допиту доцільно акцентувати увагу на фактичних обставинах подій, що відбулися, виконанні ними вказівок організаторів злочинів, їх обізнаності щодо кінцевої мети злочинної діяльності, поступово схиляючи до готовності «співпрацювати» з правоохоронними органами [120, с. 68].

Під час допиту заявника (свідка), якщо є дані, що безвісно відсутня особа ймовірно стала жертвою торгівлі людьми, слід додатково з'ясувати, де, на думку допитуваного, може перебувати безвісно відсутня особа – в Україні чи за її межами. Слід отримати дані стосовно причетних до цього злочину осіб, можливих свідків, детальний опис транспортних засобів і приміщень, які використовували під час учинення злочину; інформацію щодо наявності в особи будь-яких документальних доказів (візитівок готелів, квитанцій); загальну хронологію подій та обставин, які пов'язані з фактами торгівлі людьми, тощо.

Під час допиту підозрюваного в учиненні торгівлі людьми необхідно з'ясувати всі обставини залежно від предмета доказування (якщо декілька епізодів злочинної діяльності – за кожним із них), зокрема: коли, де, з ким, за чією ініціативою та за яких обставин було досягнуто домовленості щодо продажу особи; які умови із цього приводу узгоджували та як виконували, як підтримували зв'язок зі співучасниками; як здійснювали оплату за вивезену особу (осіб) за кордон; коли, де, ким і як здійснювали «вербування» потерпілих, які способи використовували; у який спосіб вивозили людей за кордон, починаючи з оформлення необхідних для цього документів (хто оформлював, за яких обставин, якщо ці документи підробляли – ким саме та за яких умов) та закінчуючи переміщенням через державний кордон України (час, місце, спосіб, якщо відбулося незаконне перетинання кордону, то за яких обставин, із чією допомогою); як здійснювали «працевлаштування» потерпілих за кордоном (хто, коли і де їх зустрічав, особливості «роботи»; що відомо про обставини подальшого перебування осіб за кордоном). Предмет допиту може бути розширено [297, с. 28].

За результатами проведеного анкетування, 62,5 % слідчих зазначили, що вміле застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, обумовлює зміну неправдивих показань на правдиві (додаток А).

Неправдиві показання можуть надавати не лише підозрювані, а й свідки, зокрема і заявник. Це відбувається, передусім, у випадках, коли заявник учинив злочин стосовно безвісно відсутньої особи чи є його співучасником. По-друге, можлива ситуація, за якої заявнику відомо про викрадення та можливе місцеперебування особи, водночас, з огляду на погрози викрадачів або побоюючись за життя викраденої особи чи з інших мотивів, не повідомляє інформацію. По-третє, заявник або свідок з інших причин не розповідають про справжні обставини безвісної відсутності особи, а надають неправдиві показання.

Найдієвішими тактичними прийомами за таких умов (додаток А) є акцентування уваги на виявлених негативних обставинах (82,2 %), пред'явлення речових доказів (73,8 %), формулювання додаткових запитань (73,0 %), оголошення показань інших осіб (68,1 %), ознайомлення з протоколами слідчих (розшукових) дій (65,2 %), оголошення результатів слідчого експерименту (26,0 %), висновку експерта (25,5 %), застосування ефекту раптовості (25,2 %).

Визначаючи черговість проведення допитів, слідчий має врахувати обсяг криміналістично значущої інформації, яку допитувані особи можуть повідомити. Передусім доцільно допитати осіб, від яких можливо отримати ґрунтовніші показання [138, с. 325]. Слід зважати не лише на їхню обізнаність, а й на можливість отримання від цих осіб вичерпної та достовірної інформації, що залежить від особистісних якостей допитуваного, взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження. Також першими слід допитувати осіб, які, на переконання слідчого, схильні надавати правдиві показання [139, с. 356].

Місцем проведення допиту здебільшого є кабінет слідчого. Водночас у кожному конкретному випадку місце слід визначати відповідно до обставин слідчої ситуації, а також зібраної інформації про фізичний, психологічний та емоційний стан особи, яка підлягає допиту.

У всіх допитуваних з'ясовують імовірну причину безвісної відсутності особи.

Якщо під час допиту з'ясовують наявність у безвісно відсутньої особи особливих прикмет, доречним є складання додатка до протоколу, у якому на контурному зображенні тіла людини позначають місця їх розміщення.

У разі встановлення наявності в розшукуваної особи татуювання, необхідно допитати всіх, кому було відомо деталі такого татуювання, і скласти повний його опис. Вивчення особливостей татуювання в безвісно відсутньої особи інколи дає змогу встановити факт наявної в цієї особи судимості, раніше вчиненого злочину [20, с. 19].

Детальному опису зі слів допитуваних осіб підлягає весь одяг безвісно відсутньої особи (верхній одяг, білизна, шкарпетки, взуття, головний убір), інші речі, які мала особа на момент зникнення: запальничка, мобільний телефон, кишеньковий ніж, портмоне, окуляри, цигарки. Необхідно з'ясовувати детальне найменування предмета, вид матеріалу, колір, фасон, розмір, ступінь зношеності, зазначити, якщо відомо, країну виготовлення. Якщо на момент зникнення особа носила ювелірні прикраси, важливо додати до словесного опису малюнок або фотокартку з їх зображенням [168, с. 113].

Слід зосереджувати увагу на суперечностях у показаннях допитуваних осіб, з'ясовувати їх причини. З метою викриття допитуваного у спробах спотворити істину доречно використати прийом «викриття допитуваного в брехні». Дієвим є прийом пред'явлення доказів, які спростовують неправдиві показання.

Під час допиту підозрюваного або іншої особи, яка надає неправдиві показання, результативним є використання прийому «психологічного впливу на допитуваного майбутніх доказів», які можуть з'явитися в розпорядженні слідства згодом. Для цього застосовують демонстративність під час підготовки експертизи, роз'яснення особі змісту доказів, які можуть бути отримані. Наприклад, дактилоскопіювання підозрюваного, призначення дактилоскопічної експертизи необхідно проводити так, щоб він розумів, що невдовзі слідчий одержить докази, які викриють його в учиненні злочину [55, с. 36].

Визначаючи прийоми проведення допиту підозрюваного, з тактичних міркувань необхідно встановити типологічну групу, до якої входить допитуваний, залежно від характеру антисуспільної спрямованості, що ґрунтується на мотивації: а) насильницький, якому притаманне чітко виражене негативне ставлення до людської особистості та її благ (життя, здоров'я, тілесної і статевої недоторканності); б) корисливий, поведінці якого властиві корислива тенденція, неповага до всіх форм власності, ігнорування встановлених у державі правил розподілу коштів; в) злісний соціально дезорганізований, якому притаманне негативне ставлення до різних соціально встановлених вимог, а також будь-якого виду заборон; г) необережний, якому характерні легковажна безвідповідальність, недбале ставлення до своїх обов'язків і можливих наслідків власної поведінки [349, с. 45].

Використання фактора раптовості теж є ефективним прийомом під час проведення допиту. Застосовують несподіване повідомлення допитуваному про намір провести після допиту певну слідчу (розшукову) дію, яку, на думку допитуваного, провести неможливо внаслідок непоінформованості слідчого про відповідні обставини (наприклад, про проведення обшуку в такому місці, про яке, на переконання особи, що дає неправдиві свідчення, слідчий не має знати); постановка несподіваних для допитуваного питань тощо.

Допущення легенди є тактичним прийомом, під час застосування якого допитуваному надають можливість безперешкодно викладати свою неправдиву легенду з метою подальшого її детального спростування. Цей прийом тісно переплітається з прийомом припинення неправди, коли викладення легенди перериває слідчий у її найвразливішому місці, після чого починається процес спростування цієї легенди шляхом пред'явлення доказів, під час якого використовують фактор раптовості.

Залежно від ситуації, у якій відбувається допит (конфліктна чи безконфліктна), а також від особи, яку допитують, можуть застосовувати й інші тактичні прийоми [168, с. 112].

Ознайомлення практичних працівників Національної поліції України з висвітленими в підрозділі тактичними особливостями проведення огляду, обшуку, допиту й інших слідчих (розшукових) дій, аналіз проблемних питань, що постають на практиці, буде сприяти підвищенню ефективності їхньої діяльності.

3.2. Криміналістичне забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття в кримінальному процесуальному законодавстві низки держав Європи було здійснено реформи на підставі єдиної «філософії», що ґрунтувалася на Європейській конвенції з прав людини. Після цього сформувався й активно розвивається інститут негласних слідчих (розшукових) дій, або так званих спеціальних слідчих дій, які регламентує кримінальний процесуальний закон. Метою таких «спеціальних слідчих дій» є збирання доказів негласним шляхом. Ідеться про легалізацію в кримінальному процесі використання негласних заходів та інформацій, а також проведення на їх підставі нових слідчих дій щодо збирання доказів [177, с. 150].

Таку новацію було запроваджено також і в нашій державі після прийняття КПК України 2012 року. Це зумовило необхідність криміналістичного забезпечення практичної реалізації нових кримінальних процесуальних норм. Якщо досудове розслідування загалом і деякі слідчі (розшукові) дії детально проаналізовано в криміналістиці, то питання криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій висвітлено лише в окремих публікаціях.

Негласні слідчі (розшукові) дії є новим інструментом для роботи з матеріальними й ідеальними джерелами інформації. Запровадження цього інституту розширило пошукові можливості слідчого, які використовує

Національна поліція України під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами.

В аналізованому контексті вважаємо вдалим сформульоване М. Л. Грібовим визначення криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій, згідно з яким це система заходів з одержання максимальної ефективності таких дій для виконання завдань кримінального провадження [57, с. 36].

До системи зазначених заходів належать: вивчення сутності та практичні аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окреслення шляхів підвищення їх ефективності; розроблення науково-практичних рекомендацій з удосконалення тактики й методики негласних слідчих (розшукових) дій, а також використовуваної під час їх проведення техніки та прийомів її використання, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах кримінального процесу, криміналістики й оперативно-розшукової діяльності; упровадження цих рекомендацій у практичну діяльність; підготовка та підвищення кваліфікації кадрів (слідчих та оперативних працівників) для проведення негласних слідчих (розшукових) дій шляхом формування в них необхідних професійних компетентностей [57, с. 35-41].

Аналіз емпіричних даних (додаток А) дає змогу визначити негласні слідчі (розшукові) дії, які найчастіше застосовували в кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи:

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (80,5 %);
- негласне установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (73,1 %);
- аудіо-, відеоконтроль особи (32,0 %);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (28,4 %);
- здійснення спостереження за особою, реччю або місцем (21,2 %);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (18,3 %);
- отримання зразків для порівняльного дослідження (13,6 %) тощо.

Зазначені й інші негласні слідчі (розшукові) дії були ефективними засобами отримання даних щодо встановлення місцеперебування безвісно відсутньої особи, з'ясування обставин учиненого щодо неї злочину та причетних до цього осіб.

Негласні слідчі (розшукові) дії розширили можливості Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутньої особи та розслідування злочинів за цими фактами. Доцільно детальніше розглянути це питання.

1. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (80,5 %, додаток А) полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яку передає особа, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передають каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду) [212, с. 56–63].

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж надає можливість: установити вхідні, вихідні дзвінки на мобільний телефон безвісно відсутньої особи, а також підозрюваного; з'ясувати обставини, які надають можливість без зволікань отримати дозволу на проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій; отримати позитивні результати у встановленні місцеперебування безвісно відсутньої особи (живої особи або трупа), розслідуванні кримінальних проваджень за цими фактами; визначити поточне місцеперебування підозрюваного (власника мобільного телефона) чи іншої особи, що ним користується, а також простежити його переміщення в часі та просторі; установити коло зв'язків підозрюваного та безвісно відсутньої особи.

Аналізована негласна слідча (розшукова) дія охоплює:

– контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, зокрема встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS тощо), які передають контрольованим телефонним каналом зв'язку;

– зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні та фіксації із застосуванням технічних засобів, зокрема встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, що передають каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передання даних, які контролюють [122].

Об'єктом першого виду зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж будуть: телефонні лінії загального користування; відомчі мережі, що мають вихід на телефонні лінії загального користування; виділені мережі зв'язку невиробничого призначення; мережі пересувного радіотелефонного зв'язку; системи пересувного супутникового зв'язку. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж цього виду завжди має передбачати контроль розмов двох абонентів шляхом використання безпосереднього під'єднання до телефонного каналу або сканування радіоканалу. Важливо, що прослуховування телефонної розмови тільки одного з абонентів, зокрема з використанням технічних засобів, без під'єднання до мережі зв'язку не є зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, його слід розглядати як іншу негласну слідчу (розшукову) дію, пов'язану з втручанням у приватне спілкування (наприклад, аудіо- та відеоконтроль особи) [311, с. 163].

2. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (73,1 %, додаток А) має на меті встановлення факту перебування в певному місці та в певний час особи (безвісно відсутньої особи, підозрюваного), якій належить та (або) в користуванні якої знаходиться радіоелектронний засіб, інший радіовипромінювальний пристрій, активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку (як у режимі реального часу, так і в конкретний період, що минув).

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу відповідно до положень ст. 268 КПК України полягає в застосуванні технічного обладнання для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, зокрема мобільного термінала, систем зв'язку й інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку,

без розкриття змісту повідомлень, які передають, якщо внаслідок його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про радіочастотний ресурс України» [265], радіоелектронний засіб – це технічний засіб, призначений для передавання та/або приймання радіосигналів радіослужбами. До радіоелектронних засобів належать мобільні термінали систем зв'язку й інші радіовипромінювальні пристрої, активовані в мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефона, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE-модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку.

На підставі технічних вимог виробники портативних абонентських засобів рухомого радіоелектронного зв'язку обладнують стільникові телефонні апарати під час їх виготовлення спеціальним засобом ідентифікації.

У стільникових телефонних апаратах, які використовують у мережах зв'язку стандарту GSM, таким засобом є унікальний код (індивідуальний номер телефона) – IMEI. Елементом будь-якого стільникового телефона стандарту GSM є SIM-карта. Цей модуль є мікрокомп'ютером у вигляді пластикової картки з незалежною пам'яттю та власним мікропроцесором, він забезпечує доступ до інформації, що зберігається в пам'яті, і функції безпеки.

Під час підключення до мобільної мережі номер SIM-карти, як і номер IMEI, в автоматичному режимі передається на технічні засоби оператора зв'язку. Номер SIM-карти призначений для ідентифікації в мережі абонента, номер IMEI – телефонного апарата. Оскільки ці номери визначаються в мережі одночасно й у взаємозв'язку один з одним, то за номером IMEI телефонного апарата можна визначити номер SIM-карти, з якою цей телефон використовують.

Технічні та програмні засоби операторів стільникового зв'язку дають змогу за номером IMEI телефонного апарата не тільки визначити номер SIM-карти, з якою цей телефонний апарат використовують у певний момент часу, отримувати

інформацію про абонента, зареєстрованого в мережі під цим номером, а й локалізувати місцезнаходження телефонного апарата з точністю до півсотні метрів, якщо телефонний апарат увімкнений [158, с. 204].

Визначити місцезнаходження телефонного апарата можна за допомогою використання автоматизованої системи «білінг», що містить інформацію про дату, час, тривалість з'єднань між абонентами, абонентськими пристроями, номери абонентів, інші дані, що дають змогу ідентифікувати абонентів, відомості про номери пристроїв, розташування приймально-передавальних базових станцій [288, с. 221–224]. Застосування програми допомагає встановити місцеперебування свідків і підозрюваних у вбивстві безвісно відсутньої особи (або вчинення іншого злочину проти особи) у конкретний проміжок часу з метою перевірки їхніх показань, а також місцеперебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування.

Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії надає можливість виконати розшукове завдання щодо встановлення факту перебування в певному місці та часі конкретної особи, якій належить та (або) в користуванні якої знаходиться радіоелектронний засіб, інший радіовипромінювальний пристрій, активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку [155, с. 160].

Під час виконання цього завдання слід керуватися ч. 3 ст. 34, п. 7 ч. 2 та ч. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації», відповідно до якого оператори телекомунікацій зобов'язані зберігати записи про надані телекомунікаційні послуги протягом строку позовної давності, визначеного законом, і надавати інформацію про телекомунікаційні послуги в порядку, встановленому законом [257].

Визначення місцезнаходження радіоелектронного пристрою можливе як у режимі реального часу, так і в конкретний період, що минув.

З огляду на специфіку формату зберігання інформації, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України, яка знаходиться в операторів (провайдерів) телекомунікацій, надання доступу до відповідних документів (тобто надання можливості ознайомитися з ними та виготовити з них копії) можуть здійснювати

як безпосередньо в оператора (провайдера), так і шляхом надання доступу до відповідних документів уповноваженому на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж підрозділу правоохоронного органу через відповідні інформаційні системи за встановленим порядком.

Об'єктом другого виду зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є: телексні, факсимільні, селекторні, радіорелейні, пейджингові канали обміну інформацією між абонентами, комп'ютерні мережі різного рівня.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 263 КПК України, в ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання в приватне спілкування додатково мають бути зазначені ідентифікаційні ознаки. До них належать:

- електронний код (ідентифікатор) кінцевого обладнання – код, який присвоює виробник технічних засобів телекомунікацій для унікальної ідентифікації кінцевого обладнання (міжнародні серійні коди IMEI, ESN, MEID);

- ідентифікаційна телекомунікаційна картка – засіб, який використовують для позначення (ідентифікації) кінцевого обладнання абонента в телекомунікаційній мережі (SIM-картка, USIM-картка, R-UIM-картка тощо);

- мережевий ідентифікатор споживача – індивідуальний набір цифр та/або символів, присвоєний кінцевому обладнанню абонента та/або споживачеві в телекомунікаційній мережі чи Інтернеті. Це номер абонента в мережах GSM, CDMA або IP-адреса (Internet Protocol address) електронної інформаційної системи (ідентифікатор, унікальний числовий номер) мережевого рівня, який використовують для адресації комп'ютерів чи пристроїв у мережах, що побудовані з використанням протоколу TCP/IP (наприклад Інтернет);

- АС-адреса (Media Access Control – управління доступом до носія) – унікальний ідентифікатор, який зіставляють з різними типами обладнання для комп'ютерних мереж (мережевими картами, Wi-Fi роутерами). Усі комп'ютери, під'єднані до локальної мережі з виходом в Інтернет, здебільшого мають дві адреси: логічну адресу мережевого рівня (IP-адресу) і фізичну адресу мережевої інтерфейсної карти (MAC-адресу) [199, с. 283–284].

Ці ознаки дають змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому можуть здійснювати втручання в приватне спілкування.

Здійснення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладають на вповноважені підрозділи Національної поліції та Служби безпеки України.

Наявність мобільного телефона дає змогу визначити як поточне місцеперебування його власника або іншої особи, що ним користується, так і простежити його переміщення у просторі й часі [163, с.123]. За відомим IMEI кодом терміналу можливо встановити номер абонента або всіх номерів абонентів, які користувалися цим терміналом у зазначений період часу; перелік вхідних/вихідних дзвінків конкретного абонента в зазначений період часу; встановлення місцезнаходження конкретного терміналу з прив'язкою до часу; встановлення номерів ваучерів поповнення балансу абонента для з'ясування місця придбання; відслідковування переміщення коштів з балансу одного абонента на баланс іншого; встановлення всіх активних терміналів, які знаходилися в певному квадраті місцевості в певний час; визначення номера абонента користувача Інтернету за допомогою мобільного терміналу за протоколом, у разі якщо відомі його IP-адреса і час виходу в Інтернет під нею; постановка на облік певного номера абонента або IMEI номера терміналу з подальшим повідомленням замовника в разі появи вказаних абонентів або терміналів у мережі; за допомогою додаткових програмно-апаратних комплексів можливе відслідковування зразка голосу конкретної особи із встановленням IMEI номера терміналу, номера абонента; коли особа починає сеанс голосового зв'язку, можливо здійснювати записування її розмов незалежно від того, яким терміналом або абонентським номером вона користується (кожна особа має притаманний їй тембр, висоту, емоційне забарвлення голосу) [39, с. 107].

Місцеперебування абонента можна виявляти двома способами. Першим з них є звичайний метод тріангуляції (пеленгування), що визначає напрямок на передавач, який працює, з декількох місць і місце розташування джерела

радіосигналів. Необхідна для цього апаратура має високу точність і цілком доступна. Другий метод – через комп'ютер компанії, що надає зв'язок, який постійно реєструє, де знаходиться певний абонент у конкретний момент часу навіть у разі, якщо він не веде розмов (за ідентифікаційними службовими сигналами, автоматично переданими телефоном на базову станцію) [163, с. 123].

Аналіз даних про сеанси зв'язку абонента з різними базовими станціями (через яку і на яку базову станцію передавався виклик, дата виклику) надає можливість відновити всі переміщення абонента в минулому.

Такі дані автоматично реєструють у комп'ютерах компаній, що надають послуги стільникового зв'язку, оскільки оплата цих послуг ґрунтується на тривалості використання системи зв'язку.

Уже протягом десяти років метод відновлення схеми переміщень абонента активно використовують в Україні для встановлення місцеперебування безвісно відсутніх громадян, розшуку злочинців, розкриття різних видів злочинів.

Цей метод застосовує й поліція західних країн у розслідуванні, оскільки за допомогою нього можна відновити з точністю до хвилин, де був підозрюваний, з ким розмовляв (якщо в іншого теж був стільниковий телефон), де і як довго відбувалася розмова, чи був підозрюваний поблизу місця злочину в момент його вчинення тощо [163, с. 124].

3. Аудіо-, відеоконтроль особи (32,0 %, додаток А), проведення яких зумовлено потребою зафіксувати розмови осіб, яких підозрюють у вчиненні стосовно безвісно відсутньої особи злочину, установлення місць зберігання знарядь учинення злочинів, інших речових доказів, установлення співучасників.

Згідно зі ст. 260 КПК України, аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводять без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

4. Зняття інформації з електронних інформаційних систем (28,4 %, додаток А) надає можливість установити коло зв'язків безвісно відсутньої особи, підозрюваного. Відповідно до положень п. 1.11.6 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [241], зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача полягає в одержанні інформації, зокрема із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматичних системах, комп'ютерній мережі.

Одержання інформації, що міститься в комп'ютерній мережі, за загальним правилом має охоплювати така негласна слідча (розшукова) дія, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Причому отримання такої інформації в межах зняття інформації з електронних інформаційних систем можливе лише в разі, якщо жоден з елементів локальної мережі не під'єднаний до глобальної мережі.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»[256], інформаційна (автоматизована) система – це організаційно-технічна система, у якій реалізується технологія опрацювання інформації з використанням технічних і програмних засобів.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин можна здійснювати шляхом безпосереднього фізичного доступу до них фахівцями вповноважених підрозділів правоохоронних органів. Для цього застосовують засоби спеціальної техніки зі значними ресурсами оперативної та довготривалої пам'яті, яка забезпечує повне копіювання інформації із жорсткого диска (дисків) та інших електронних носіїв інформації підозрюваного, обвинуваченого, що можуть містити відомості, які мають значення у кримінальному провадженні [71, с. 160].

Якщо зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин здійснюють шляхом програмного проникнення, застосовують спеціальні програми, які забезпечують копіювання інформації, що опрацьовується на

комп'ютері підозрюваного, на віддалений комп'ютер, що знаходиться в користуванні вповноваженого органу, який проводить цю негласну слідчу (розшукову) дію [144, с. 670–671].

Важливо, щоб під час складання клопотання про отримання дозволу на зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий зазначав такі дані: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; стислий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подають клопотання; правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; обставини, що дають підстави підозрювати особу в учиненні злочину; обґрунтування строку проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості про ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи; обґрунтування можливості отримання під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії відомостей, які самостійно або сукупно з іншими доказами можуть мати істотне значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили. До клопотання слідчого, прокурора додають витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подають клопотання [158, с. 205].

Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежений її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. Проведення цієї негласної слідчої дії без дозволу слідчого судді допускають у разі, якщо потрібно: отримати інформацію, розміщену особою в соціальних мережах, тематичних форумах; установити ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи за допомогою спеціальних програмних утиліт. Ідеться, по-перше, про утиліти, що надають інформацію про комп'ютери-хости та мережі. Такі дані є необхідними для адресації в мережі. По-друге, це утиліти для збирання інформації про окремих користувачів, наприклад, реальне

ім'я користувача, останній час і дата входу до системи; специфічний вид активності користувача, який увійшов до системи, а інколи навіть поштова адреса й телефон користувача [311, с. 440]. Водночас слід зважати на те, що ці відомості можуть бути недостовірними.

Під час пошуку, фіксації, вилучення електронної інформації, яка міститься в електронних повідомленнях (електронній пошті) безвісно відсутньої особи, необхідним є залучення допомоги спеціаліста. За умови забезпечення таємниці особистого життя громадян, Національна поліція України може отримати важливу інформацію про час надходження листа, його адресата, періодичність надходження листів тощо.

5. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (18,3 %, додаток А) надає можливість дослідити ймовірне місце вчинення злочину, місце приховання тіла особи, забезпечити збереження доказів, які, за наявною інформацією, можуть бути знищені до їх вилучення процесуальним шляхом.

Згідно зі ст. 267 КПК України, обстеження публічно недоступних місць здійснюють на підставі ухвали слідчого судді, воно полягає в таємному проникненні слідчого чи вповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у приміщення та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення й фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, яких розшукують, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження (п. 4 ч. 1 ст. 267 КПК України) [114].

Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії дає змогу обстежити ймовірне місце вчинення злочину (вбивства, викрадення, торгівлі людьми); установити приховування трупа безвісно відсутньої особи чи його частин; сприяти збереженню доказів; забезпечує підґрунтя для проведення інших слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ч. 1 ст. 267 КПК України, об'єктами обстеження є:

– публічно недоступне місце (місце, до якого неможливо ввійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або вповноважених ними осіб (згідно із ч. 2 ст. 267 КПК України, такими місцями можуть бути номери готелів, каюти кораблів, купе поїздів, кімнати в санаторіях, приміщення або ділянка місцевості підприємства, установи, організації тощо)). Однак, відповідно до ч. 3 ст. 267 КПК України, приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону, мають статус публічно доступних і не є місцями проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії;

– житло особи, яким, відповідно до ч. 2 ст. 233 КПК України, слід вважати будь-яке приміщення, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення та правового статусу, і пристосоване для постійного або тимчасового мешкання в ньому фізичних осіб, а також усі складові такого приміщення.

У п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 року № 2 [236] розтлумачено, що житлом слід вважати:

1) особистий будинок зі всіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які, хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, є складовою будинку;

2) будь-яке житлове приміщення незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання;

3) будь-яке інше приміщення або забудова, що не належить до житлового фонду, але використовується для тимчасового проживання. Це можуть бути приватний будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі, дача, садовий будиночок, кімната в гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки тощо. В окремих випадках, наприклад, у разі тривалого

перебування, тимчасовим житлом можуть бути визнані купе поїздів і каюти кораблів.

У практиці Європейського суду з прав людини поняття «житло» (п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) охоплює не лише житло фізичних осіб. Це можуть бути також офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення;

– інше володіння особи: всі приміщення, крім житла, які належать особі; усі речі, які належать особі та перебувають у житлі чи поза ним, а також земля, вода, ліс й інші насадження, худоба, птиця, транспортні засоби та будь-яке інше майно, що належить особі на праві приватної власності (магазини, кафе, бари, їдальні, ресторани, майстерні, заводи і фабрики тощо).

6. Спостереження за особою, річчю або місцем (21,1 %, додаток А) проводять з метою пошуку, фіксації та перевірки відомостей про особу, її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, певної речі чи місця в публічно доступних місцях. Наприклад, у ситуації, коли особу було викрадено, невдовзі злочинці можуть виходити на зв'язок з родичами безвісно відсутньої особи. Вони вимагають викуп, а також погрожують убивством викраденої особи, якщо про це буде повідомлено правоохоронним органам. За таких умов доцільно застосовувати цю негласну слідчу (розшукову) дію.

На підставі положень ч. 2, 3 ст. 267 КПК України доходимо висновку, що публічно доступним місцем є місце, до якого можна увійти або в якому можна перебувати на законних підставах без отримання на це згоди власника, користувача або вповноважених ними осіб. Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення для примусового утримання осіб у зв'язку з відбуванням покарання, затриманням, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних під час проведення в них негласних слідчих (розшукових) дій.

Поширеними об'єктами спостереження в досліджуваній категорії кримінальних проваджень є: особи, підозрювані в учиненні вбивства безвісно

відсутньої особи (іншого злочину проти особи); особи, які володіють інформацією про те, що стосовно безвісно відсутньої особи вчинено злочин, а також причетних до цього осіб (родичі та знайомі підозрюваного, якщо є підстави вважати, що спостереження за ними надасть можливість відшукати або дізнатися про його місцеперебування; інші особи, спостереження за якими може сприяти встановленню доказової інформації, яка сприятиме визначенню кола гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести; місця (публічно доступні); речі [199]).

Для цього застосовують різні види спостереження, зокрема:

- фізичне, яке ґрунтується на візуальному методі отримання інформації, полягає в спрямованому сприйнятті спостерігачем діяльності особи або об'єкта, що вивчають;

- електронне (технічне), яке побудоване на опосередкованому методі отримання інформації та полягає в спрямованому сприйнятті діяльності особи чи матеріального об'єкта, що вивчають, за допомогою технічних засобів;

- комплексне, яке полягає в застосуванні обох методів.

Важливе значення має питання дотримання загальних вимог до процесуального оформлення рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Вимоги до клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій встановлено в ч. 2 ст. 248 КПК України.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій обов'язково слід узгоджувати із загальними засадами кримінального провадження, з-поміж яких верховенство права (ст. 8 КПК України) і законність (ст. 9 КПК України). Водночас, відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України, а отже, й норми КПК, що регулюють проведення негласних слідчих (розшукових) дій, застосовують з огляду на практику Європейського суду з прав людини.

Складаючи клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами,

слід урахувати низку вимог, зокрема: обґрунтованість, умотивованість; логічність, лаконічність, зрозумілість, грамотність [314].

Суб'єкти клопотань не завжди вживають заходів щодо одержання інформації іншим способом, без застосування заходів, які тимчасово обмежують окремі конституційні права та свободи людини й громадянина. За таких обставин слідчі судді не мають права надавати дозволи на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо немає даних, які свідчили б про те, що отримати інформацію в інший спосіб неможливо.

Рішення про застосування обмежувальних заходів щодо особи буде прийнятним, якщо є фактичні підстави для підозри, що особа планує, вчиняє чи вже вчинила або причетна до вчинення злочину стосовно безвісно відсутньої особи. Такі заходи можуть застосовувати, якщо встановлення фактів за допомогою іншого методу видається неможливим або є значно складнішим. У будь-якому разі обмеження прав не повинно мати експериментальний чи загальний характер [300].

Клопотання не може ґрунтуватися на припущенні. Зазначають імовірний характер стосунків особи, стосовно якої необхідно провести негласні слідчі (розшукові) дії, з особою, яку розшукують, шляхом використання висловів «може спілкуватися», «може володіти інформацією» [272].

Таким чином, лише за умови поєднання правових норм і криміналістичних рекомендацій уповноважені представники Національної поліції України можуть отримати максимальну інформативність, яка буде мати доказове значення в кримінальному провадженні, шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій (93,0 %, додаток А). Криміналістичні рекомендації можуть бути спрямовані на обрання й застосування відповідних техніко-криміналістичних засобів, криміналістичних прийомів і методів збирання доказів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, однак іншим «негласним» способом, на відміну від слідчих (розшукових) дій.

3.3. Використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розшуку безвісно відсутніх осіб

Від наявності спеціальних знань в осіб, що здійснюють досудове розслідування, та інших суб'єктів пошуково-ідентифікаційної діяльності в процесі розшуку безвісно відсутніх осіб залежить результативність ужитих заходів, спрямованих на встановлення причин зникнення особи, місцеперебування живої особи або трупа, розкриття та розслідування злочину, якщо безвісна відсутність особи має кримінальний характер.

Аналіз кримінального процесуального законодавства та криміналістичних джерел [342, с. 5; 43, с. 13] дає підстави для висновку, що основним суб'єктом застосування спеціальних знань є спеціаліст.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає використання спеціальних знань у формах:

1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій. За КПК України участь спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій відбувається в процесі: допиту (ч. 3 ст. 224); пред'явлення особи для впізнання (ч. 8 ст. 228); обшуку (ч. 1 ст. 236); огляду місця події (ч. 3 ст. 237); слідчого експерименту (ч. 2 ст. 240), судово-медичного освідчення (ч. 2 ст. 241); отримання зразків для експертизи (ч. 1 ст. 245). Спеціаліста обов'язково залучають у разі: допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 226); проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 227); огляду трупа (ч. 1 ст. 238); огляду трупа, що пов'язаний з ексгумацією (ч. 2 ст. 239). Крім того, КПК України надає право слідчому залучити спеціаліста до проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії;

2) залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, за участю спеціаліста здійснюють огляд і виїмку кореспонденції (ч. 1 ст. 262 КПК України); дослідження інформації, отриманої внаслідок застосування технічних засобів (ч. 1 ст. 266 КПК України);

3) залучення експерта і проведення експертизи (ст. 242–244 КПК України);

4) консультації спеціаліста (ч. 1 ст. 71, ч. 2 ст. 105 КПК України).

Відповідно до ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, забір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування та судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

Консультації є важливою формою допомоги слідчому спеціалістами в певній професійній сфері для вирішення широкого кола питань.

На підставі здійснених досліджень можна виокремити такі основні напрями надання спеціалістом консультативної допомоги слідчому під час розшуку безвісно відсутньої особи та розслідування злочинів за цими фактами:

– ознайомлення із сучасними можливостями дослідження речових доказів, слідів убивства безвісно відсутньої особи (іншого злочину), виявлених під час проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів;

– визначення технічних засобів, які необхідно використовувати, методів і прийомів їх застосування (залежно від обставин зникнення особи; злочину, який було вчинено);

- визначення фаху спеціалістів, яких слід залучити для роботи з окремими об'єктами в процесі проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій;
- допомога в залученні експерта й підготовці матеріалів для його роботи (наприклад, формулювання питань експерту), оцінюванні експертного висновку.

Загалом процес застосування спеціальних знань під час проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій повинен бути комплексним, з огляду на значний обсяг опрацьовуваної інформації. Залежно від виду злочину, обставин його вчинення може поставати необхідність у залученні спеціалістів із різних галузей науки й техніки.

Емпіричні дані (додаток В) засвідчили, що до проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності особи залучали таких спеціалістів: інспектора-криміналіста (81,8 %), судово-медичного експерта або лікаря (78,8 %), спеціаліста Експертної служби МВС України (48,1 %), спеціаліста в галузі комп'ютерної техніки (13,6 %), педагога, психолога (8,8 %), спеціаліста з іншої галузі знань (36,3 %) та ін.

Залучення зазначених спеціалістів сприяє реалізації таких завдань: дібрати для фіксації ознак злочину відповідні технічні засоби; тлумачити інформацію, яку повідомляють свідок, підозрюваний під час допиту; підготувати матеріали для проведення експертиз; акцентувати увагу на негативних обставинах; налагодити психологічний контакт з учасником слідчої (розшукової) дії тощо.

Однак вивчення емпіричних даних засвідчило недостатнє використання спеціальних знань під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами. Практичні співробітники серед причин недостатнього залучення спеціальних знань зазначили такі: організаційні труднощі залучення; брак відповідних спеціалістів або їх надмірну завантаженість; недосконалість нормативно-правового забезпечення тощо.

Швидкість та ефективність розшуку безвісно відсутньої особи, а також розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю осіб, залежать від своєчасного залучення експерта і проведення експертиз.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження експертом на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що знаходиться в провадженні органів досудового розслідування чи суду [269].

У кримінальних провадженнях за фактом безвісної відсутності особи проводять низку експертиз для з'ясування відповідних обставин.

Обґрунтовано, що найпоширенішою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку з безвісною відсутністю особи, є залучення експерта та проведення експертизи. Зокрема, ідеться про такі судові експертизи (додаток В): судово-медичну експертизу трупа (96,3 %), молекулярно-генетичну (90,6 %), дактилоскопічну (81,8 %), судово-біологічну (48,1 %), комп'ютерно-технічну (24,4 %), телекомунікаційних систем і засобів (18,1 %), почеркознавчу (15,6 %), судово-медичну експертизу живих осіб (13,1 %), трасологічну (12,4 %), психіатричну (12,4 %), портретну (11,3 %), мікрочастинок, матеріалів і речовин (9,8 %), відеозвукозапису (3,8 %), судово-балістичну (2,5 %), експертизу холодної зброї (1,9 %), хімічну (1,9 %), технічну експертизу документів (1,3 %) тощо. Кількість зазначених експертиз відображає співвідношення слідової інформації, яку вилучали.

Емпіричні дані засвідчують, що однією з найпоширеніших є дактилоскопічна експертиза (81,8 %, додаток В). Унаслідок її проведення серед виявлених слідів папілярних узорів виокремлюють сліди безвісно відсутньої особи. Якщо вчинено вбивство, замасковане під безвісну відсутність особи, після виявлення трупа потерпілого дактилоскопічна експертиза надає можливість ідентифікувати особу за слідами пальців рук. Крім цього, якщо на місці події буде виявлено сліди пальців рук підозрюваного, після перевірки за криміналістичними обліками доцільно призначити дактилоскопічну експертизу.

У разі якщо після зникнення особи її родичам або знайомим надходили будь-які листи, записки або телеграми від її імені, доречним є призначення судово-почеркознавчої та судово-авторознавчої експертизи [177, с. 112]. Якщо це

рукописний текст, у ньому відобразяться особливості: почерку особи, яка його написала; використаного письмового приладу (ручки, фломастера), барвника (пасти, фарби). Друкований текст передбачає особливості процесу друку й тих пристосувань, які було використано [179, с. 38].

Для дослідження засобів і матеріалів виготовлення письмових документів слід провести техніко-криміналістичне дослідження відповідного документа (документів).

Під час розшуку безвісно відсутньої особи й установлення обставин її зникнення важливим завданням є визначення походження, механізму утворення слідів і мікрочастинок на місці мешкання, останнього місця перебування, роботи безвісно відсутньої особи.

За необхідності здійснюють експертне дослідження ґрунту, частки якого виявлено під час проведення огляду й обшуку (наприклад, виявлені частини ґрунту на лопаті, взутті особи).

У ситуації, коли під час огляду чи обшуку виявляють сліди дії вогнепальної зброї, власне зброю, сліди пострілу, необхідно призначити судово-балістичну експертизу.

Експертному дослідженню підлягають виявлені під час огляду й обшуку ємності з кислотою. У разі призначення судово-хімічної експертизи ставлять питання про можливість використання виявленої кислоти для знищення трупа потерпілого, наявність залишків розчиненого трупа у виявлених слідах. Висновок експерта в сукупності з інформацією, отриманою під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, буде підтверджувати або спростовувати факт приховування трупа потерпілого шляхом розчинення в кислоті.

За наявності на підозрюваній особі ушкоджень, отриманих за сумнівних обставин (слідів укусу людини, подряпин), доречним є проведення судово-медичної експертизи підозрюваного. Відповіді на питання про механізм утворення ушкоджень і часу їх завдання можуть бути непрямыми доказами причетності підозрюваного до вбивства або викрадення безвісно відсутньої особи, що чинила опір злочинцю [112, с. 480].

Експертному дослідженню підлягають усі знайдені під час огляду предмети зі слідами біологічного походження: сліди крові, пучки волосся й уламки кісток, знайдені в золі з печей.

Для встановлення особи невідомого трупа, а також для встановлення приналежності наявних слідів біологічного походження вирішальне значення має молекулярно-генетична експертиза. Суть її полягає в установленні індивідуальних особливостей будови молекул ДНК. Залежно від особливостей будови ДНК набирають більше ніж достатню кількість генетичних елементів для ідентифікації людини за будовою її ДНК. Висока чутливість методу дослідження надає можливість використовувати його для встановлення належності виявлених частин одному трупу, особи невідомого трупа (шляхом порівняння з ДНК близьких родичів), джерела походження мікрооб'єктів біологічного походження (наприклад, мікрофлори ротової порожнини тощо) [112, с. 481].

Об'єктом такого експертного дослідження може бути ядерна ДНК, отримана з крові, виділень (сперми, слини, епітелію тощо), волосся (за наявності в ньому волосяної цибулини), а також із частин органів і тканин організму людини. Для виявлення ДНК криміналістам достатньо лише 0,1 % біологічного матеріалу [75, с. 28–31].

Нині в Експертній службі МВС України працюють ДНК-лабораторії, оснащені генетичними аналізаторами. Апробована методика, що дає змогу за виявленими щонайменше 2–5 папілярними лініями, на яких не відобразилися особливі ознаки, дослідити наявність епітеліальних клітин і встановити їх ДНК-профіль. Цей метод дослідження активно використовують експерти США та Європи. Він надає можливість установлювати ДНК-профіль слідів пальців рук після обробки об'єктів-слідоносців форсунковою сажею та окисом цинку, а також розчином чотирьохоксида рутенію [206, с. 45–46].

Молекулярно-генетична ідентифікація має низку переваг, порівняно з іншими традиційними методами дослідження біологічних слідів людини. Сучасний рівень розвитку ДНК-аналізу засвідчує необхідність використання його

результатів під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розкриття злочинів за цими фактами [206, с. 45–46].

Зокрема, збіг групи крові, статі, визначеної за слідами біологічного походження людини (крові, волосся, поту тощо) на місці події та зразками біологічного матеріалу людини, дає підстави для висновку тільки про можливу причетність конкретної підозрюваної особи до вчинення злочину, а під час проведення ДНК-аналізу можливо здійснити ідентифікацію з високим ступенем вірогідності, на відміну від інших методів дослідження (наприклад імунологічних).

Для призначення молекулярно-генетичної експертизи до експертної установи надають: вилучені зразки біологічного походження; зразки слідів біологічного походження осіб, що проходять у справі, для порівняння (кров, слина). Вилучення зразків біологічного походження проводять за визначеною КПК України процедурою.

В ухвалі слідчого судді про проведення експертизи (ст. 244 КПК України) дають дозвіл на часткове або повне використання слідів під час проведення досліджень; дозвіл на зміну об'єкта дослідження. Зазначене пов'язано з тим, що методи дослідження ДНК є руйнівними і повторне дослідження неможливе.

В умовах сьогодення суттєвою проблемою є ідентифікація тіл загиблих у зоні проведення АТО. Часто розв'язання цієї проблеми стає можливим лише завдяки проведенню молекулярно-генетичної експертизи. За повідомленням радника Президента України з гуманітарних питань О. Богомолець, станом на 8 вересня 2015 року на проведення експертиз цього виду надійшло 1671 фрагмент тіл загиблих. Виділені з них ДНК-профілі засвідчили приналежність цих фрагментів 758 особам, з яких завдяки ДНК-аналізу вдалося ідентифікувати 418 осіб, що зникли безвісти на території Луганської та Донецької областей під час проведення АТО [63]. Експертизи ДНК потребують понад півтисячі невпізнаних бійців, які загинули під час боїв на Сході України, що може затягнутися на роки [315].

Важливо, щоб між слідчим, який клопоче про проведення молекулярно-генетичної експертизи, й експертом була взаємодія, зокрема з питань підготовки матеріалів, формулювання запитань і виконання завдань експертизи.

Проведення цього виду експертизи дає змогу встановити:

- 1) приналежність об'єктів біологічного походження (крові, сперми, слини, волосся, м'язової та кісткової тканини) певній особі;
- 2) приналежність слідів біологічного походження конкретній особі в змішаних слідах;
- 3) ідентичність останків у випадках розчленування трупа й ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі;
- 4) чи є певні люди біологічними батьками дитини у випадках спірного батьківства, дітовбивства, крадіжки, підміни або продажу дітей.

У ДНДЕКЦ МВС України запроваджено метод дослідження мітохондріальної ДНК, який істотно розширює можливості ідентифікації. Якщо для встановлення спорідненості методом дослідження ядерної ДНК необхідне порівняння лише з родичами прямої лінії (батьки або діти незалежно від статі), то дослідження мітохондріальної ДНК, яку спадкують по материнській лінії, надає можливість розширити коло родинних зв'язків для порівняльних досліджень як за вертикаллю, так і за горизонталлю. Такі можливості дають змогу ідентифікувати кісткові рештки, коли попереднє дослідження ядерної ДНК не забезпечило позитивного результату.

Призначення судово-портретної експертизи (11,3 %, додаток В) є необхідним у разі виявлення невпізаного трупа (розчленованого або скелетованого). Під час такої експертизи застосовують метод аплікації – накладення діапозитива прижиттєвого портрета загиблого на знімок черепа, що виконані в одному масштабі. Збіг константних точок дає підстави для встановлення особи загиблого [70, с. 399–402].

Якщо під час огляду останнього місцеперебування чи мешкання безвісно відсутньої особи виявлено матеріально відображену слідову інформацію, доречним є призначення трасологічних експертиз: за слідами людини; за слідами

знарядь та інструментів; за слідами транспортних засобів. Такі експертизи мають ідентифікаційне і діагностичне спрямування. Унаслідок їх проведення з'ясовують, яким об'єктом залишені сліди або чи залишені вони конкретним об'єктом [32, с. 154].

У разі виявлення на місці події або поблизу слідів транспортного засобу та наявності інформації про використання злочинцями певного виду транспорту під час учинення злочину або з метою приховати сліди його вчинення, слід призначити трасологічну експертизу [179, с. 40].

За виявленими слідами крові може бути призначено низку експертиз. Зокрема, якщо за одними й тими самими слідами крові необхідно встановити механізм їх утворення та групову приналежність, доцільно спочатку призначити експертизу для встановлення механізму утворення слідів, а потім біологічну експертизу [47, с. 67].

Для дослідження фото-, аудіо- або відеодокументів призначають фототехнічну, фоноскопичну або відеотехнічну експертизи.

Інформація, яка міститься на будь-якому електронному носії, що належить безвісно відсутній особі, може стати підставою для висунення нових або конкретизації раніше сформульованих версій, визначення нових напрямів розслідування, перевірки на причетність до вчинення злочину інших осіб. Також експертне дослідження електронного носія засвідчить наявність або відсутність монтажу запису [179, с. 83].

У разі призначення судово-медичної експертизи трупа, питання, які ставлять перед експертом, залежать від обставин кримінального провадження (інформація про час, причину настання смерті тощо).

У тих випадках, коли бракує об'єктивних даних для впізнання (труп гнилісно змінений, муміфікований, скелетований, обгорілий), проводять ідентифікацію особи. Для ідентифікації невпізаного трупа з конкретно безвісно зниклою особою судово-медичні експерти здійснюють спеціальні дослідження трупа або його решток, а дослідження слідової інформації та інших об'єктів – підрозділи Експертної служби МВС України.

Для проведення експертизи до експертних підрозділів направляють такі матеріали для порівняльного дослідження:

а) стосовно невідомого трупа – фотознімки, дактилокарти, череп та інші кістки скелета, зуби, коронки, протези, одяг, зразки волосся, крові, носії мікрочастинок, предмети й документи, вилучені з місця виявлення трупа;

б) стосовно безвісно відсутньої особи – прижиттєві різноракурсні фотознімки, рентгенограми, історії хвороб, амбулаторні та стоматологічні картки, а також інші матеріали, у яких об'єктивно зафіксовано індивідуальні особливості людини: волосся, одяг, зразки почерку, сліди пальців, виявлені за місцем мешкання, роботи, або дактилокарта, якщо безвісно зниклий проходив дактилоскопічну реєстрацію.

Вивчення емпіричних джерел дало змогу виявити чимало помилок, яких припускаються слідчі Національної поліції України під час підготовки до залучення експерта та проведення експертизи. Зазначене спричиняє недостатність доказового матеріалу для встановлення причин безвісної відсутності особи та розслідування злочинів за цими фактами.

На підставі аналізу літературних джерел [3, с. 242; 13, с. 57; 109, с. 67] і матеріалів практики можна стверджувати, що типовими з-поміж них є ті, що стосуються визначення виду експертизи, формулювання запитань експерту, надання матеріалів для експертного дослідження, зокрема: непризначення всіх необхідних експертиз у кримінальному провадженні; затягування строків призначення та проведення експертиз, результати яких необхідно отримати на початку розслідування; формулювання питань, які не належать до компетенції експерта; надмірна кількість досліджень матеріальних слідів-відображень, що визнають не придатними для ідентифікації; формальний підхід до призначення експертиз, шаблонність переліку питань без їх конкретизації в контексті обставин злочину; надання неповних або неправильно підготовлених матеріалів для дослідження, недостатньої кількості зразків для дослідження.

У слідчій практиці типовим є такий приклад. Під час огляду місця події за фактом безвісного зникнення громадянки М., а також згодом, після встановлення тотожності знайденого в лісосмузі неподалік місця її мешкання трупа молодій жінки, було висунуто припущення про причетність до вбивства її сусіда по під'їзду, раніше судимого Д., відбитки пальців рук якого виявлено в помешканні вбитої жінки. Проте під час фіксації виявлених слідів пальців рук у протоколі огляду допущено низку суттєвих помилок: брак детального фотознімку; не зазначено відстань між слідами, конфігурацію, їх взаєморозміщення тощо. Крім того, до призначення експертизи не було допитано підозрюваного щодо механізму дій на місці ймовірного вбивства потерпілої М. Тому проведена дактилоскопічна експертиза надала можливість установити тотожність виявлених слідів з відбитками пальців рук підозрюваного Д. Без інших доказів вибудувати обвинувачення лише на результатах однієї експертизи не було б можливим [287, с. 50–53].

Основною причиною зазначених недоліків ми вважаємо недосконалість розроблення загальних і спеціальних питань використання спеціальних знань.

У зв'язку із цим доцільно запрошувати спеціаліста для надання консультацій (ст. 71 КПК України), що має важливе значення під час визначення питань, які слід поставити експерту, обрання виду експертизи, рішення щодо надання експерту певних зразків чи документів тощо.

Наявність недоліків, яких припускаються під час проведення експертиз, засвідчує необхідність наукового розроблення проблематики та впровадження в діяльність Національної поліції України криміналістичних рекомендацій.

Залучення експерта та проведення судових експертиз структурно належать до інтегративної моделі криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, й охоплюють: методологічні засади судово-експертної діяльності; особливості підготовки, проведення та використання результатів судових експертиз у кримінальному провадженні.

Вивчення джерел із проблем використання судової експертизи під час розслідування злочинів дає змогу окреслити такі напрями підвищення ефективності розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності особи.

Доцільно активніше застосовувати комп'ютерно-технічні експертизи (24,2 % кримінальних проваджень) та експертизи телекомунікаційних систем і засобів (18,1 %), що пов'язано з необхідністю дослідження інформації, яка міститься в пам'яті мобільних телефонів і смартфонів, зокрема SIM-картки (безвісно відсутньої особи чи підозрюваного).

Надзвичайно важливими є молекулярно-генетичні експертизи (90,6 %) для встановлення особи невідомого трупа, приналежності слідів біологічного походження, визначення ДНК-профілю з метою його перевірки за базами даних Експертної служби МВС України та НЦБ Інтерполу, з'ясування причетності особи до вчиненого злочину.

Висновки до розділу 3

Проаналізовано тактику огляду, зокрема останнього відомого місцеперебування безвісно відсутньої особи. Визначено об'єкти огляду: одяг і взуття безвісно відсутньої особи, предмети – носії ДНК-інформації (зубні щітки, гребінці, леза, спідня білизна); фотознімки; історії хвороб, стоматологічні карти; інші об'єкти, що містять дані про індивідуальні особливості особи (зразки почерку, сліди пальців рук, мобільний телефон).

Метою обшуку є виявлення трупа безвісно відсутньої особи або його частин, знарядь злочину, одягу та речей безвісно відсутньої особи, предметів і документів, що мають значення для розслідування. Обшук проводять переважно за місцем останнього мешкання (перебування) безвісно відсутньої особи та стосовно осіб, що з нею проживали (перебували). Під час обшуку житла чи

іншого володіння особи, місцевості слід перевіряти за допомогою криміналістичної техніки колодязі, бочки з водою, інші сховища, вигрібні та сміттєві ями, досліджувати вміст печей, інших місць розведення вогню, де можна виявити незгорілі частки (зубів, кісток, гудзиків).

Важливою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності особи є допит свідка та підозрюваного.

Передусім ідеться про допит як свідка заявника, який повідомив про безвісну відсутність особи. Під час його проведення необхідно з'ясувати повні відомості про безвісно відсутню особу, зокрема її біографічні дані, анатомічні та функціональні ознаки, дані про одяг та особисті речі, особливі прикмети. Збирають відомості про характер особи, спосіб її життя, коло зв'язків, інтереси, шкідливі звички тощо. Установленню підлягає точний час залишення особою останнього місця перебування, можливий напрям і шлях пересування, номер мобільного телефона та IMEI абонента, дані про реєстрацію в соціальних мережах і скриньку електронної пошти. З'ясовують, які стосунки були між заявником і безвісно відсутньою особою.

Під час допиту підозрюваного в учиненні злочину стосовно безвісно відсутньої особи здебільшого виникає конфліктна ситуація, оскільки допитуваний прагне заплутати слідчого, дає завідомо неправдиві свідчення. Найдієвішими тактичними прийомами за таких умов є акцентування уваги на виявлених негативних обставинах, пред'явлення речових доказів, формулювання додаткових запитань, оголошення показань інших осіб, ознайомлення з протоколами слідчих (розшукових) дій, оголошення результатів слідчого експерименту, висновку експерта, застосування фактора раптовості.

Негласні слідчі (розшукові) дії розширили можливості Національної поліції під час розшуку безвісно відсутньої особи та розслідування злочинів за цими фактами. Зокрема, ідеться про: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних

інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи тощо.

Оскільки проведення негласних слідчих (розшукових) дій пов'язано з втручанням у приватне спілкування, необхідно суворо дотримуватися положень законодавства під час їх проведення та використання отриманих результатів у кримінальному провадженні.

Визначено, що КПК України регламентує використання спеціальних знань у формах:

- 1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій;
- 2) залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 3) залучення експерта і проведення експертизи;
- 4) надання консультацій спеціалістом.

Усі ці форми використання спеціальних знань застосовують під час розшуку безвісно відсутніх осіб.

Емпіричні дані засвідчили, що до проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності осіб залучали таких спеціалістів: інспектора-криміналіста, судово-медичного експерта або лікаря, спеціаліста Експертної служби МВС України, спеціаліста в галузі комп'ютерної техніки, педагога, психолога та ін.

Окреслено завдання, які виконує спеціаліст в разі залучення до проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи.

Важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи, є залучення експерта та проведення експертизи. Констатовано, що доцільно активніше застосовувати комп'ютерно-технічні (24,2 % кримінальних проваджень) та експертизи телекомунікаційних систем і засобів (18,1 %), що пов'язано з необхідністю дослідження інформації, яка міститься в пам'яті мобільних

телефонів та смартфонів, зокрема SIM-картки (безвісно відсутньої особи або підозрюваного).

Акцентовано увагу на важливості молекулярно-генетичних експертиз для встановлення особи невпізаного трупа, приналежності слідів біологічного походження, визначення ДНК-профілю з метою його перевірки за базами даних Експертної служби МВС України та НЦБ Інтерполу, доказування причетності особи до вчиненого злочину.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України, враховуючи досвід інших країн, розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, зокрема:

1. Теоретичним підґрунтям дослідження криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб є праці вітчизняних та іноземних учених, у яких висвітлено питання правового регулювання діяльності правоохоронних органів у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб; криміналістичного, оперативно-розшукового, інформаційного забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб; розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності осіб; використання спеціальних знань за таких умов.

2. Систематизовано правові джерела, які регламентують криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб згідно з міжнародним (Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з додатковими протоколами 1978-го та 2001 року до неї тощо) і національним законодавством (Конституція України 1996 року, КПК України 2012 року, закони України «Про Національну поліцію» 2015 року, «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року). Визначено нормативно-правове підґрунтя міжнародного розшуку безвісно відсутніх осіб за участю Інтерполу.

Розроблено алгоритм першочергових заходів, які здійснюють уповноважені суб'єкти Національної поліції в разі надходження інформації про безвісну відсутність особи.

3. З'ясовано зміст криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, що полягає в реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики підрозділами Національної поліції під час розгляду заяв і повідомлень про безвісну відсутність особи, розшуку таких осіб, а також проведення швидкого, повного й неупередженого розслідування злочинів за фактами безвісної відсутності осіб. Техніко-, тактико- і методико-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції в цій сфері правовідносин реалізують у науковому та практичному аспектах, що полягає як у створенні наукового підґрунтя для застосування прийомів, засобів і методів, так й у формуванні практичних рекомендацій щодо їх застосування.

4. Визначено типові слідчі ситуації залежно від обсягу та змісту даних, що є підставою для внесення відомостей про подію до ЄРДР за ст. 115 КК України з додатковою відміткою «безвісне зникнення» й початку кримінального провадження. Висвітлено особливості перевірки типових версій під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю осіб, а саме: до зникнення особи причетний заявник або інша близька особа безвісно відсутнього, особу вбито для приховування іншого злочину, стосовно особи вчинено злочин з метою заволодіння її житлом, особу викрадено або вона є жертвою торгівлі людьми. Запропоновано алгоритми дій для відпрацювання версій з метою з'ясування обставин зникнення особи, установлення її місцеперебування, розслідування злочину за цим фактом.

5. Розглянуто форми взаємодії слідчого й оперативних підрозділів Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб. До основних процесуальних форм належать такі: виконання оперативними підрозділами письмових доручень слідчого щодо проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій (85,3 %), здійснення розшуку підозрюваного оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора (55,2 %); до непроцесуальних – обмін інформацією (96,9 %), діяльність у складі СОГ (84,0 %), планування розслідування (73,0 %), надання оперативними підрозділами допомоги слідчому

під час проведення слідчих (розшукових) дій (60,1 %), проведення тактичних операцій (48,5 %).

6. Проаналізовано можливості використання Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ (із підсистемами «Єдиний облік», «Затримані та доставлені», «Особа», «Розшук», «Пізнання»). Важливе значення для встановлення безвісно відсутніх осіб має використання баз даних «Зниклі громадяни» та «Невпізнані трупи», відкритий доступ до яких надано на офіційній інтернет-сторінці МВС України, криміналістичних обліків Експертної служби МВС України (ДНК-профілів, трасологічних, дактилоскопічних, балістичних). Сформульовано пропозиції щодо використання під час розшуку безвісно відсутніх осіб біометричних даних особи, що містяться в Єдиному державному демографічному реєстрі.

7. Визначено організаційно-тактичні засади проведення окремих слідчих (розшукових) дій: огляду (100 % кримінальних проваджень), а саме останнього відомого місцеперебування безвісно відсутньої особи, місця її мешкання, імовірного місця події, транспортного засобу, що знаходився у власності або яким користувалася особа, речей і документів, трупа на місці його виявлення; допиту (100 %) (свідків, підозрюваного); обшуку (90,6 %). Розглянуто організаційно-тактичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (80,5 %); негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (73,1 %); аудіо-, відеоконтролю особи (32,0 %); зняття інформації з електронних інформаційних систем (28,4 %); спостереження за особою, річчю або місцем (21,2 %); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (18,3 %), отримання зразків для порівняльного дослідження (13,6 %).

Обґрунтовано, що під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності особи слід активніше використовувати можливості інформаційно-пошукових систем, операторів мобільного зв'язку, урахувати специфіку кожної слідчої ситуації, окреслювати максимально широке коло осіб, у яких могла

перебувати особа, перевіряти версію про можливість виїзду особи, що втратила зв'язок з родичами, в інші країни.

8. Доведено, що найпоширенішою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку з безвісною відсутністю особи, є залучення експерта та проведення експертизи. Зокрема, ідеться про такі судові експертизи: судово-медичну експертизу трупа (96,3 %), молекулярно-генетичну (90,6 %), дактилоскопічну (81,8 %), судово-біологічну (48,1 %), комп'ютерно-технічну (36,3 %), почеркознавчу (15,6 %), судово-медичну експертизу живих осіб (13,1 %), трасологічну (12,4 %), психіатричну (12,4 %), портретну (11,3 %), мікрочастин, матеріалів і речовин (9,8 %), відеозвукозапису (3,8 %), судово-балістичну (2,5 %), експертизу холодної зброї (1,9 %), хімічну (1,9 %), технічну експертизу документів (1,3 %). Кількість проведених експертиз відображає співвідношення слідової інформації, яку вилучали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова В. М. Экспертные ошибки: причины, последствия, профилактика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 260 с.
2. Авдєєва Г. К., Стороженко С. В. Електронні сліди: поняття та види. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 168–175.
3. Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні : навч. посіб. [Г. П. Власова, О. М. Калачова, В. В. Кощинець, Я. А. Соколова, Г. В. Щербакова]. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 322 с.
4. Аленин А. П., Дубягин Ю. П., Кузнецов А. А. Использование словесного портрета в розыскной деятельности ОВД. Омск : Омск. юрид. ин-т МВД России, 1996. 104 с.
5. Алешкина Т. Н. Техничко-криміналістическое обеспечение розыска без вести пропавших. *Експерт-криміналіст*. 2008. № 3. С. 19–22.
6. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пяковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. [2-ге вид. перероб. та допов.]. Київ : Центр учбової літ., 2014. 320 с.
7. Архів Генеральної прокуратури України. Спр. 04/2/8. Вивчення стану прокурорського нагляду за додержанням органами внутрішніх справ Кримінального процесуального кодексу України при розслідуванні кримінальних проваджень за фактами безвісного зникнення осіб, а також Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під час здійснення їх розшуку за 2013 рік. Київ : Ген. прокуратура, 2013. 4 арк.
8. Архів прокуратури Луганської області, м. Луганськ. Спр. 4//2/8. 2013 р. Подання про усунення порушень кримінального процесуального законодавства, допущених при розслідуванні кримінальних проваджень за фактами безвісного зникнення осіб, причин та умов, що їм сприяють, та про притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності, 26.11.13. 6 арк.

9. Бараннік Р. В., Компанієць Д. О. Правові основи, суб'єкти та об'єкти міжнародного розшуку. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. Запоріжжя, 2005. № 3. С. 147–154.
10. Баранов Є. В. Раскрытие инсценировок при расследовании преступлений : учеб. пособие. Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1981. 39 с.
11. Бастрыкин А. И. Криминалистика. Техника, тактика и методика расследования преступлений : науч.-практ. пособие. СПб. : Ореол, 2008. 480 с.
12. Бахин В. П., Чернявский С. С., Юсупов В. В. Мастерство раскрытия преступлений : (обзор следственной практики) : пособие. Киев, 2014. 94 с.
13. Белкин Р. С., Педенчук А. К. Понятие экспертных ошибок и их классификация. *Общетеоретические, правовые и организационные основы судебной экспертизы* : сб. науч. тр. М., 1987. С. 59–66.
14. Бірюков В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 31 с.
15. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 664 с.
16. Блажко К. А. Визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою у зв'язку з воєнними діями. *Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених* : тези доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 89–93.
17. Бобко В. Г. Безвісна відсутність громадянина та її правові наслідки. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 5. С. 11–14.
18. Богданов С. В. Криміналістичне та оперативно-розшукове забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2006. № 3. С. 160–163.

19. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
20. Бронников А. Г. Татуировки осужденных и их криминалистическое значение : метод. разработка. М. : Акад. МВД СССР, 1980. 64 с.
21. Будков В. С. Особливості проведення огляду місця події під час перевірки факту безвісного зникнення особи. *Сучасні проблеми криміналістики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2013. С. 68–69.
22. Будков В. С. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розшуку безвісно відсутніх осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. 200 с.
23. Букейханов П. Е. Аспекты стратегии и тактики розыска, пропавших без вести. Методы поиска совершеннолетних лиц, пропавших без вести при некриминальных обстоятельствах : монография. М.: Моск. ун-т МВД России, 2005. 188 с.
24. Булулуков О. Ю. Методика розслідування вбивств при відсутності трупа : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1997. 24 с.
25. Булулуков О. Ю. Тактическая операция «Личность пре ступника» в расследовании убийств при отсутствии трупа. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. [відп. ред. В. Я. Тацій]. Харків, 2001. Вип. 49. С. 167–170.
26. Буряков Е. В. Правовые основы, организация и тактика розыска безвести пропавших лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Омск, 1999. 245 с.
27. Буряков Е. В., Черкасов Р. В. Безвестное исчезновение граждан и его причины. *Российский следователь*. 2004. № 3. Спец. вып. С. 26–29.
28. Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий. М. : Юрид. лит., 1981. 112 с.
29. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 218 с.

30. Веліканов С. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. [відп. ред. В. Я. Тацій]. Харків, 2008. Вип. 96. С. 173–179.
31. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол. ред. Т. В. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.
32. Весельський В. К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчого огляду, допиту, призначення і проведення судових експертиз). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2 (28). С. 151–158.
33. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 193–199.
34. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекта) : монографія. Київ : Правник – НАВСУ, 1999. 126 с.
35. Використання можливостей операторів стільникового (мобільного) зв'язку для розкриття та розслідування злочинів : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров, Д. О. Алексеева-Процюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 58 с.
36. Використання даних банкоматів при розкритті вбивства, вчиненого в умовах неочевидності. *Слідча практика : із досвіду слідчої роботи органів прокуратури*. Харків, 2007. Вип. 5. С. 128–131.
37. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 8 лип. 2010 р. Справа 1-77/2010. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
38. Возгрин И. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в системе частных методик расследования. *Следственная ситуация* : сб. науч. трудов. М., 1985. С. 66–70.

39. Вознюк А. А., Алексєєва-Процюк Д. О. Використання ОВС можливостей операторів мобільного зв'язку під час розкриття та розслідування злочинів. *Криміналістика XXI століття* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листоп. 2010 р.). Харків, 2010. С. 107–110.

40. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2006. 241 с.

41. Гавло В. К., Корчагин А. А. Расследование фактов безвестного исчезновения женщин при подозрении на их убийство : монография. Федеральное агентство по образованию. Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 2006. 300 с.

42. Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1992. 239 с.

43. Галата Т. В. Застосування спеціальних знань у доказуванні на досудовому слідстві. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. 152 с.

44. Гамза В. А. Проблемы криминалистического обеспечения безопасности коммерческого банка : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2002. 195 с.

45. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике. Киев : Вища шк., 1984. 149 с.

46. Гора І. В. Сучасні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів органами Служби безпеки України. *Криміналістика XXI століття*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2010. С. 120–124.

47. Гора І. В., Колесник В. А. Криміналістичні експертизи та дослідження, що проводяться у системі правоохоронних органів України : наук.-практ. посіб. Київ : Акад. СБУ, 1999. 80 с.

48. Горбачевський В. Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 185–201.

49. Горбачевський В. Я. Теоретико-прикладні засади розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 576 с.

50. Горбачевський В. Я., Захаров В. І., Ієрусалимов І. О. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування нерозкритих злочинів минулих років (умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень) : навч.-практ. посіб. Київ : НАВСУ, 2001. 68 с.

51. Горячев Э. К., Тишутина И. В. Тактико-криминалистическое обеспечение расследования пре ступлений. М. : Юрлитинформ, 2006. 128 с.

52. Грибовський О. В. Взаємодія оперативних і слідчих підрозділів під час виявлення, припинення та розслідування неправомірної вигоди. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 246–254.

53. Гринева Д. А. Выдвижение и проверка версий при безвестном исчезновении лица. *Труды Всероссийского института повышения квалификации МВД России*. М., 2007. Вып. 20, ч. 1. Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел на современном этапе : материалы межвуз. науч.-практ. конф. С. 78–83.

54. Гринева Д. А. Розыск без вести пропавши лиц (правовой, оперативно-розыскной и криминалистический аспекты) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Калининград, 2006. 200 с.

55. Гришина Е. П. Тактические задачи участия специалиста в допросе обвиняемого. *Следователь*. 2007. № 2. С. 36–39.

56. Грищенко Н. В. Тактика допиту підозрюваного з участю захисника : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2012. 240 с.

57. Грібов М. Л. Зміст криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 35–41.

58. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. [новое изд., перепеч. с изд. 1908]. М. : ЛексЭст, 2002. 1088 с.
59. Дабіжа Д. В. Використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні кримінальних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с.
60. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. М. : Рус. яз., 1990. Т. 3. П. 577 с.
61. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 280 с.
62. Десять основных правозащитных стандартов правильной поведінки для правоохоронних органів, 1988 р. *Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку*. Київ, 2002. С. 51–53.
63. ДНК-експертиза допомогла впізнати тіла 418 загиблих в АТО. *Українська Правда*. 2015. 8 вересня. URL: <http://www.pravda.com.ua>.
64. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 45. Ст. 3052.
65. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 22 лип. 1998 р. ; ратифіковано Законом України від 10 лют. 2000 р. № 1438-III ВР. *Офіційний вісник України*. 2006. № 31. Ст. 2280.
66. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : підпис. 12 груд. 1977 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199.

67. Дубовец Г. К. К вопросу о соотношении понятий «взаимодействие» и «координация» действий подразделений органов внутренних дел при розыске лиц, совершивших особо тяжкие преступления. *Взаимодействие: правовые, социальные и организационные аспекты* : сб. науч. статей. М., 2005. С. 32–34.

68. Дубовой А. П. Типичные следственные ситуации и криминалистическая характеристика в методике расследования краж с проникновением в жилище : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1986. 21 с.

69. Дунаєва А. В. Діяльність слідчого щодо розшуку підозрюваного : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 20 с.

70. Дубягин Ю. П. Руководство по розыску и расследованию неочевидных убийств: криминалистический, судебно-медицинский, антропологический, уголовно-процессуальный и организационный аспекты. М. : Буквица, 1997. 480 с.

71. Егорышев А. С. Криминалистический анализ неправомерного доступа к компьютерной информации. *Южно-уральские криминалистические чтения* : межвуз. сб. науч. трудов. Уфа, 2001. Вып. 9. С. 156–165.

72. Європіна І. В. Криміналістичне забезпечення протидії комп'ютерній злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.

73. Жеребцов А. Н., Пысина Г. А. Назначение сложных комиссионных экспертных исследований по фактам исчезновения людей. *Уголовный процесс*. 2006. № 10 (22). С. 26–33.

74. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена рез. 217 (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам–Київ, 1996. С. 6–9.

75. Заграй Т. С. Проблема використання даних ДНК-аналізу при розслідуванні злочинів. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів* : матеріали круглого столу, Київ, 25 лют. 2015 р. Київ, 2015. С. 28–31.

76. Закатов А. А. Криминалистическое учение о розыске : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1987. 32 с.
77. Захаров В. П., Зачек О. І. Можливості застосування біометричного методу ідентифікації за геометрією обличчя в системах відео спостереження правоохоронних органів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : юридична. 2014. № 1. С. 108–110.
78. Захарченко О. В. Діяльність слідчого з розшуку та встановлення місцезнаходження обвинуваченого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2012. 20 с.
79. Звіт щодо виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. *Міністерство юстиції України* : [сайт]. URL: [http://www. old.minjust.gov.ua/file//52389](http://www.old.minjust.gov.ua/file//52389).
80. Звонок Е. А., Тарасов В. В. Поиск оперативно-значимой информации о без вести пропавших лицах в социальных сетях. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2011. № 3. С. 275–281.
81. Здоровко С. Ф. Типові тактичні операції при розслідуванні вбивств, вчинених організованими злочинними групами : метод. реком. Харків : Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2002. 48 с.
82. Зубрицький М. І. Проблемні питання здійснення прокурорського нагляду за законністю діяльності із розкриття вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням осіб. *Вісник Львівського університету*. Серія : Право. 2011. Вип. 52. С. 366–372.
83. Зубрицький М. І. Проблемні питання здійснення прокурорського нагляду за законністю діяльності з розкриття вбивств, пов'язаних з безвісним зникненням потерпілих і розшуком безвісти зниклих осіб. *Вісник прокуратури*. 2010. № 7. С. 31–37.
84. Исмаилов Ч. М. Прокурорский надзор за исполнением законов о розыске безвестно исчезнувших лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. М., 2012. 252 с.

85. Исходные следственные ситуации и криминалистические методы их разрешения : сб. науч. тр. [отв. ред. В. П. Лавров]. М. : ВЮЗШ, 1991. 152 с.

86. Ищенко А. В. Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1983. 21 с.

87. Ищенко Е. П. Криминалистическая тактика: направления совершенствования. *Актуальні проблеми сучасної криміналістики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь – Алушта, 19–21 верес. 2002 р.) : [у 2 ч.]. Сімферополь, 2002. Ч. 1. С. 125–130.

88. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-174>.

89. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : затв. наказом МВС України № 390 від 10 верес. 2009 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.

90. Інструкція про оперативне інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ, внутрішніх військах та навчальних закладах МВС України : затв. наказом МВС України 22 жовт. 2012 р. № 940. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0055-13>.

91. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>.

92. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 лист. 2015 р. № 1339. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

93. Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 лист. 1998 р. № 1893. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1893-98-%D0%BF>.

94. Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : затв. наказом МВС України від 19 верес. 2001 р. № 785. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01>.

95. Інформаційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Харків : Апостіль, 2017. 260 с.

96. Ісаєва Ю. Деякі питання використання біометричного аналізу райдужної оболонки ока. *Актуальні питання державотворення в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2012 р.) [редкол.: І. С. Гриценко (голова), П. С. Берзін (заст. голови), І. С. Сахарук (відп. ред.)]. Київ, 2014. С. 443–444.

97. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 212 с.

98. Іщенко А. В., Шевченко А. С. Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб : посіб. : за заг. ред. І. П. Красюка. Київ : РВВ МВС України, 2005. 146 с.

99. Іщенко А. В., Щербакова Г. В. Сучасні підходи до розуміння слідчих ситуацій у криміналістичній літературі. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. Запоріжжя, 2003. № 3 (24). С. 257–264.

100. Іщук Д. О. Стан наукових досліджень, проблем розслідування вбивств, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 213–228.

101. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята в Страсбурзі, 28 лист. 1987 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068

102. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.

103. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. *Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 112–232.

104. Європіна І. В. Криміналістичне забезпечення протидії комп'ютерній злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.

105. Каганович В. Е. Практика разрешения заявлений и сообщений о безвестном исчезновении граждан. *Дальневосточные криминалистические чтения*. Владивосток, 1999. Вып. 4. URL: https://law.vl.ru/analit/all_exec.php?section=1&sec_name=%CA%F0%E8%EC%E8%ED%E0%EB%E8%F1%F2%E8%EA%E0.

106. Кагин Е. К. Криминалистические основы розыска лиц, скрывшихся от следствия и суда : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Свердловск, 1982. 18 с.

107. Калмакова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 20 с.

108. Камыш В. Г. Организация и тактика розыска скрывшихся преступников и лиц пропавших без вести : учеб. пособие. Минск : Минск. ВШ МВД СССР, 1986. 236 с.

109. Карпов Н. С. Теоретичні основи та практика використання передового досвіду органів внутрішніх справ у протидії злочинній діяльності : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 124 с.

110. Карпов О. Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 223 с.

111. Качинська М. О. Безвісна відсутність громадян: причини та умови. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 24 трав. 2008 р.). Харків, 2008. С. 21–24.

112. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посіб. [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Одиссей, 2010. 960 с.

113. Килессо Е. Г. Методика расследования убийств, сопряженных с безвестным исчезновением потерпевшего: первоначальный этап расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. СПб., 2004. 219 с.

114. Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 240 с.

115. Климчук В. П. Понятие и виды процессуальных ошибок на этапе окончания предварительного следствия. *Вопросы права в третьем тысячелетии* : материалы межвуз. науч.-практ. конф. вузов МВД Республики Беларусь и России. под ред. А. Я. Гришко, Ю. С. Ефимчика, В. М. Козлова. Брянск–Минск, 2003. С. 215–216.

116. Ковч Я. М. Встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб за допомогою автоматизованих інформаційних систем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 4. С. 328–336.

117. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Вип. 1. С. 233–247.
118. Козицька О. Г. Розслідування викрадень мобільних телефонів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 240 с.
119. Козьяков І. М. Перевірка прокурором додержання законів при прийманні та вирішенні заяв про безвісне зникнення громадян: організація і тактика. *Кримінальне право України*. 2006. № 2. С. 45–52.
120. Козьяков І. М., Куц В. М., Присяжнюк І. І. Діяльність прокурора з протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми та незаконною трансплантологією : навч. посіб. ; за заг. ред. А.М. Орлеана. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2013. 168 с.
121. Козьяков Р. М. Історіографія розвитку наукової думки щодо розшуку безвісно відсутніх осіб (середина ХІХ – початок ХХ ст.). *Публічне право*. 2015. № 4 (20). С. 267–274.
122. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис НАВС*. 2013. № 1. С. 129–134.
123. Колмаков В. П. Следственный осмотр. М. : Юрид. лит., 1969. 196 с.
124. Коломацкий В. Г. К истории криминалистического обеспечения расследования преступлений. *Информационный бюллетень*. М., 2001. № 13. С. 19–25.
125. Коломацкий В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений. *Криминалистика : учебник* : [в 3 т.] : под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина ; Акад. МВД РФ. М., 1995. Т. 1. История, общая и частные теории. С. 61–77.
126. Комаринська Ю. Б. Методика розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 16 с.

127. Конвенция о праве международных договоров : принята 23 мая 1969 г. *Україна у міжнародно-правових відносинах* : зб. докум. (укр. та рос. мовами). Київ, 1996. Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. С. 19–57.

128. Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН A/RES/39/46. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам–Київ, 1996. С. 37–44.

129. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. ; ратифікована України від 10 лист. 1994 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 463–497.

130. Кондаков Н. И. Логический словарь – справочник. [2-е изд., испр. и доп.]. М. : Наука, 1975. 720 с.

131. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография. Харків : Факт, 2001. 311 с.

132. Коновалова В. Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Харьков : Харьк. гос. ун-т, 1956. 36 с.

133. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособие. Харьков : Консум, 1999. 157 с.

134. Копильченко Т. Сучасне уявлення про експертні помилки. *Правничий часопис Донецького університету*. 2008. № 2. С. 72–76.

135. Корнієнко В. В. Сучасні проблеми розшуку зниклих безвісті осіб в Україні: криміналістичний аналіз. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2005. № 3. С. 161–169.

136. Корчак Т. А. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 23 с.

137. Криміналістика : учебник для вузов [Т. Б. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская] ; под ред. Р. С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : Норма, 2005. 992 с.
138. Криміналістика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М. : Юрид. лит., 1984. 544 с.
139. Криміналістика : підручник [В. В. Пясковский, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Цетр учб. літ., 2015. 544 с.
140. Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій [П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков]. Київ : МАУП, 2001. 216 с.
141. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій [В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, Д. Б. Сергєєва, Ю. М. Чорноус]. Київ : ХмЦНП, 2011. 178 с.
142. Кримінальний процес в питаннях і відповідях : навч. посіб. [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло]. 3-є вид., допов. Київ : Скіф, 2014. 256 с.
143. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. [О. М. Бандурка, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
144. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий 13 квіт. 2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
145. Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посіб. ; реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : КНТ, 2008. 448 с.
146. Лавров В. П. Организационные и тактико-криминалистические основы раскрытия и расследования преступлений прошлых лет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1979. 212 с.
147. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 499 с.

148. Лисенко В. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 3. С. 120–127.

149. Лисенко О. В. Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 18 с.

150. Лисенко О. В. Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 284 с.

151. Лісниченко О. В. Забезпечення функціонування криміналістичних обліків за допомогою інформаційних технологій. *Криміналістика у протидії злочинності* : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). Видання присвячене 45-річчю кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ. Київ, 2009. С. 382–387.

152. Лісогор В. В. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 18 с.

153. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Сліди злочину – джерело інформації про його подію. *Сучасні проблеми інформатизації органів внутрішніх справ України* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2001 р.). Київ, 2002. С. 64–73.

154. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис НАВС*. 2013. № 1. С. 264–269.

155. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика и судебная экспертиза* : межведом. науч.-метод. сб. Киев, 2015. Вып. 60. С. 147–160.

156. Лукьянчиков Е. Д., Цильвик В. П. О совершенствовании правовой регламентации следственного осмотра жилища, места работы и последнего пребывания лиц, пропавших без вести. *Проблемы обеспечения социалистической законности в деятельности органов внутренних дел*. М., 1987. С. 102–110.

157. Лукьянчиков Е. Д., Цильвик В. П., Кондратьев Я. Ю. Розыск по горячим следам лиц, пропавших без вести. *Криминалистика и судебная экспертиза* : межведом. науч.-метод. сб. Киев, 1988. Вып. 36. С. 33–40.
158. Луцик В. В. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 202–205.
159. Луцик В. В., Багрій М. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : монографія. Львів, 2014. 308 с.
160. Лягушкина Л. Как в России и США ищут пропавших детей? URL: www.stepandstep.ru/catalog/learn-as/153330/kak-v-rossii-i-ssha-ischut-propavshih-detey.html.
161. Мазурок О. Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Wirtschaftswissenschaften, management, recht: probleme der wissenschaft und praxis*. 2015. Vol. 1. P. 235–238.
162. Мазурок О. Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1 (7). С. 121–124.
163. Мазурок О. Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 січ. 2016 р.). Київ, 2016. С. 122–124.
164. Мазурок О. Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 99–103.
165. Мазурок О. Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 жовт. 2015 р.). Запоріжжя. 2015. С. 128–131.
166. Мазурок О. Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей. *Legeasiviata*. 2015. № 12/3 (288). С. 54–57.

167. Мазурок О. Я. Особливості планування розслідування злочинів пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 215–218.

168. Мазурок О. Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 листоп. 2015 р.). Харків, 2015. С. 111–113.

169. Мазурок О. Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Юриспруденція. 2015. № 17. Т. 2. С. 139–142.

170. Мазурок О. Я. Техніко-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції в сфері безвісно відсутніх осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 198–203.

171. Мальцев А. С. Выдвижение и проверка версий при расследовании убийств, связанных с безвестным исчезновением граждан. *Юрист-Правоведъ*. 2011. № 6. С. 111–114.

172. Маляренко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 352 с.

173. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Харків, 2005. 20 с.

174. Матвієнко В. В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2000. 20 с.

175. Матусовський Г. А. Основи взаємодії та інформаційного забезпечення в методиці розслідування злочинів. *Криміналістика* : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти [В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ, 2001. С. 387–388.

176. Матусовський Г. А. Ситуаційний підхід до розслідування злочинів. *Криміналістика* : підручник. Харків, 1998. С. 167–368.

177. Медиев Р. А. Уголовно-процессуальный синтез следственных и оперативно-розыскных полномочий следователя в условиях реформирования правовой системы Республики Казахстан : дис. ... д-ра филос. наук : 6D030300. Караганда, 2015. 188 с.

178. Мельников А. А. Признание гражданина безвестно отсутствующими объявление безвестно отсутствующего умершим. *Советская юстиция*. 1969. № 19. С. 13–17.

179. Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти [А. Я. Винников, Н. М. Гиренко, О. Н. Коршунова, А. В. Леухин, Е. Б. Серова] ; под общ. ред. О. Н. Коршуновой. СПб., 2002. 92 с.

180. Методика расследования убийств, замаскированных под безвестное исчезновение граждан. *Вестник Управления внутренних дел приморского края : регион. информ.-прав. сб.* 2007. № 1 (1). С. 7–15.

181. Методические основы осмотра места происшествия : учеб.-метод. пособие [М. П. Филиппов, А. К. Баклыков, Ю. Л. Бойко и др.] ; под ред. М. П. Филипова. Барнаул : Барнаул. юрид. ин-т МВД России, 2004. 192 с.

182. Методичні рекомендації з протидії проявам нетерпимості (ксенофобії) для прокурорів та слідчих прокуратури, представників силових структур, неурядових організацій [Ю. А. Тищенко, О. К. Смірнов, І. М. Осика, О. О. Морозлі] ; за заг. ред. Ю. Тищенко ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. ; Інформ.-дослідн. центр "Інтеграція та розвиток". Київ ; Сімферополь : Україна, 2011. 48 с.

183. Михеева Л. Безвестное отсутствие должника. *Российская юстиция*. 2001. № 5. С. 14–15.

184. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання рез. 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 9–19.

185. Міжнародний розшук : теорія та практика : монографія [Г. О. Душейко, В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Д. О. Компанієць]. Київ : КНТ, 2006. 168 с.

186. Міронов С. В. Проблемні питання розгляду заяв та повідомлень про смерть та безвісне зникнення громадян. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 154–161.

187. Мудьюгин Г. Н. Гл. 5. Особенности расследования отдельных видов убийств ; Гл. 6. Расследование убийств, сопровождавшихся сокрытием трупа. *Расследование убийств : метод. пособие*. М., 1954. С. 244–338.

188. Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбуждаемым в связи с исчезновением потерпевшего. М. : Всесоюз. ин-та по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1967. 138 с.

189. Назаренко С. П. Інформаційне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2007. № 4. С. 145–147.

190. Наливайко Є. О. Процесуальна діяльність слідчого по розшуку підозрюваного, місцезнаходження якого невідоме : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

191. Настанова по організації роботи органів внутрішніх справ : затв. наказом МВС України від 15 черв. 1999 р. № 495. URL: <http://institute.com.ua/searchdirect.php?ID=3074325>.

192. Настанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України : затв. наказом МВС України від 30 серп. 1999 р. № 682. URL: http://www.univd.edu.ua/_projects/ezloch_kor/docs/krim/mvd_eks_krim.doc.

193. Нечипорук М. В. Уміле розкриття і розслідування злочину, пов'язаного з безвісним зникненням особи. *Слідча практика України*. Харків, 2009. Вип. 7. С. 77–81.

194. Никитин Н. Практика рассмотрения судами дел о признании гражданина безвестно отсутствующим и объявления умершим. *Советская юстиция*. 1981. № 24. С. 18–19.

195. Никифорчук Д. Й., Журавльов В. Ю. Використання облікових масивів «Укрзалізниці» в оперативно-розшуковій діяльності практичних підрозділів міліції. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 100–107.
196. Новак О. Э., Новак Л. О. Вопросы розыска лиц, пропавших без вести. *Проблемы розыскной работы органов внутренних дел*. Саратов, 2008. С. 72–78.
197. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ : Атіка, 2001. Т. 1. А–К. 926 с.
198. Особливості кримінальних проваджень щодо безвісти зниклих осіб : [метод. рек.] / С. С. Чернявський, О. М. Брисковська, А. А. Вознюк та ін. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 104 с.
199. Оперативно-розшукова компаративістика : монографія [О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай та ін.]. Харків : Золота миля, 2013. 352 с.
200. Организация розыска без вести пропавши лиц, исчезнувших при криминальных обстоятельствах : метод. пособие. [В. В. Скосарев, О. А. Корольковая, С. В. Соколов, М. А. Магомеди, Д. С. Соколов]. М. : ВНИИ МВД России, 2003. 48 с.
201. Офіційний веб-сайт Укрбюро Інтерполу. Департамент міжнародного поліцейського співробітництва/ URL: http://interpol.np.gov.ua/?page_id=28.
202. Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 18 с.
203. Патик А. А. Взаємодія слідчого та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні злочинів. *Криміналістика у протидії злочинності* : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). Київ, 2009. С. 428–430.

204. Перкін В. І. Тактичні комплекси та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями. *Науковий віник Національної академії внутрішніх справ*. 2003. № 1. С. 174–178.

205. Першин А. М., Белов И. Т. Содержание криминалистического обеспечения расследования пре ступлений. *Ученые-криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства* : материалы вузов. юбил. науч.-практ. конф. к 85-летию со дня рождения Р. С. Белкина : [в 2 ч.]. М., 2007. Ч. 2. С. 270–275.

206. Петричук С. В. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів* : матеріали круглого столу, Київ, 25 лют. 2015 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 45–48.

207. Петросян В. О. Безвестное отсутствие лица как признак противодействия расследованию. *Организованное противодействие раскрытию и расследованию преступлений и меры по его нейтрализации* : материалы науч.-практ. конф. М., 1996. С. 137–139.

208. Петросян В. О. Использование криминалистических методов и средств в розыске без вести пропавших граждан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1998. 186 с.

209. Пивоваров В. В., Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ : монографія. Харків : Право, 2006. 176 с.

210. Пилипчук В. П. Організація і тактика розшуку обвинувачених, підсудних і злочинців : посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 100 с.

211. Пінчук Н. І. Теоретичні та правові питання і практика криміналістичного забезпечення діяльності нотаріату : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 22 с.

212. Погорецький М. А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ, 2012. № 2. С. 56–63.

213. Подопрелов А. М. Создание и деятельность следственно-оперативных групп : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1991. 22 с.

214. Поки чоловіка насильно утримували за містом, його квартиру продали. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: <https://lg.npu.gov.ua/mvs/control/%C3%91%E2%80%A1%C3%90%C2%B5%C3%91%E2%82%AC%C3%90%C2%BD%C3%91%E2%80%93%C3%90%C2%B3%C3%91%E2%80%93%C3%90%C2%B2/uk/publish/article/75570>.

215. Поліція Донеччини вживає заходів, аби вирішити проблему гострого кадрового некомплекту в зоні АТО. *ГУ НП в Донецькій області*. 2016. 10 квітня. URL: <http://www.dn.npu.gov.ua/uk/publish/article/293791>.

216. Поліція Києва звільнила Валерія Людмирського, якого викрадачі 8 місяців утримували в заручниках заради викупу 10 мільйонів євро. *Міністерство внутрішніх справ України* : [сайт]. URL: http://www.mvs.gov.ua/ua/news/6806_Policiya_Kiva_zvilnila_Valeriya_Lyudmirskogo_yakogo_vikradachi_8_misyaciv_utrimuvati_v_zaruchnikah_zaradi_vikupu_10_milyoniv_vro_FOTO_VIDEO.htm.

217. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом МВС України від 3 лист. 2015 р. № 1343. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

218. Положення про Національне центральне бюро Інтерполу : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220. *Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання*. Київ, 2005. С. 457–460.

219. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України : затв. наказом МВС України № 570 від 6 лип. 2017 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

220. Попова Ю. А. Лица участвующие в делах о признании граждан безвестно отсутствующими и объявлении умершими. *Советская юстиция*. 1981. № 16. С. 10–11.

221. Попова Ю. А. О правовом регулировании судебного признания гражданина безвестно отсутствующим и объявления его умершим. *Вопросы гражданского права и процесса* : сб. науч. трудов. М., 1977. С. 84–89.

222. Попова Ю. А. Правовая природа института судебного признания граждан безвестно отсутствующими и объявления умершими. *Проблемы государства и права* : сб. М., 1976. № 12. С. 171–173.

223. Попова Ю. А. Признание граждан безвестно отсутствующими [отв. ред. М. А. Шапкин]. М. : Юрид. лит., 1985. 80 с.

224. Попова Ю. А. Признание граждан безвестно отсутствующими и объявление умершими в порядке гражданского судопроизводства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 1977. 13 с.

225. Попович І. І. Криміналістичне забезпечення обігу розрахункових документів у банківській системі з метою запобігання вчиненню злочинів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 20 с.

226. Портянкина С. П. К вопросу о взаимодействии органов внутренних дел и суда по делам о признании гражданина безвестно отсутствующим или об объявлении гражданина умершим. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2008. № 9. С. 23–26.

227. Портянкина С. П. О признании гражданина безвестно отсутствующими или объявлении умершим. *Адвокат* (РФ). 2008. № 2. С. 13–16.

228. Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах та організаціях : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2013 р. № 939.

229. Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-прав. договірних док. Київ : МВС України, 2008. 182 с.

230. Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 4 жовт. 2003 р.

№ 1155. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0259-04>.

231. Про вжиття невідкладних заходів щодо розшуку безвісти зниклих дітей : наказ МВС України № 121 від 4 квіт. 2011 р. *Міністерство внутрішніх справ* : [сайт]. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>.

232. Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб : наказ Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України від 3 трав. 2012 р. № 169/391. *Офіційний вісник України*. 2012. № 41. Ст. 1594.

233. Про вступ України до Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 1992 р. № 555. *Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання*. Київ, 2005. С. 460.

234. Про державну виконавчу службу : Закон України від 24 берез. 1998 р. № 202/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36–37. Ст. 243.

235. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII ; в ред. Закону України № 1079-XIV від 9 серп. 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.

236. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 берез. 2008 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>.

237. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223-558/0/4-13. *Вищий спеціалізований суд України*

з розгляду цивільних і кримінальних справ : [сайт]. URL: http://sc.gov.ua/ua/2013_rik.html.

238. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 лист. 2012 р. № 5492-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 93. Ст. 3771. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>.

239. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : затв. наказом МВС від 16 лют. 2018 р. № 111. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>.

240. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : наказ МВС України від 19 груд. 2012 р. № 1176. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13>.

241. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

242. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 6 лист. 2015 р. № 1377. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.

243. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії :

наказ МВС України № 1050 від 19 лист. 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 1. Ст. 30.

244. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97>.

245. Про затвердження Інструкції про порядок організації оформлення, фінансування та виплати пенсій і грошової допомоги підприємствами поштового зв'язку України : наказ Державного комітету зв'язку України, Міністерства праці та соціальної політики України, Пенсійного фонду України від 2 лип. 1998 р. № 101/123/67. *Офіційний вісник України*. 1998. № 33. Ст. 1266.

246. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 12 жовт. 2009 р. № 436. *Офіційний вісник України*. 2009. № 101. Ст. 3569. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1256-09>.

247. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ МВС України від 3 серп. 2017 р. № 676. *Верховна Рада України* : [сайт]/ URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17>.

248. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генерального прокурора України № 69 від 17 серп. 2012 р. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/erdr.html>.

249. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України № 139 від

6 квіт. 2016 р. (зі змінами). *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.

250. Про затвердження Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини : наказ МВС України, МОЗ України, Генеральної прокуратури України від 28 лист. 2012 р. № 1095/955/119. *Офіційний вісник України*. 2012. № 97. Ст. 3954.

251. Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : наказ Мін'юсту України, Мінсоцполітики України, МОН молодь спорту України від 28 берез. 2012 р. № 478/5/180/375/212/258. *Офіційний вісник України*. 2012. № 28. Ст. 1066.

252. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квіт. 2013 р. № 280. *Офіційний вісник України*. 2013. № 31. Ст. 1083.

253. Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів : наказ МВС України від 22 лист. 2012 р. № 1077. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. Ст. 4026.

254. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2000 р. № 52/5. *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Ст. 1803.

255. Про затвердження форм статистичних звітів щодо роботи судів загальної юрисдикції (крім господарських) та Інструкції щодо їх заповнення : наказ Держкомстата України, Верховного Суду України, Мін'юсту України від

27 трав. 2002 р. № 206/90/44/5. *Офіційний вісник України*. 2002. № 24, ч. 1. Ст. 1181.

256. Про захист інформації в автоматизованих системах : Закон України в ред. станом на 19 квіт. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.

257. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 19 квіт. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.

258. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 1188. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

259. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

260. Про Національну поліцію : Закон України від 7 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

261. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

262. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 4 черв. 2017 р. № 2346–14. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346–14>.

263. Про поховання і похоронну справу : Закон України від 10 лип. 2003 р. № 1102-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33. Ст. 1777.

264. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

265. Про радіочастотний ресурс України : Закон України від 11 лют. 2000 р. № 1770-III ; в ред. від 11 лют. 2018 р. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1770-14>.

266. Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби в Україні : наказ Міністра охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95>.

267. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11 груд. 2003 р. № 1382-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.

268. Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу : наказ МВС України від 15 лют. 1995 р. № 104. Київ, 1995.

269. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12>.

270. Про телекомунікації : Закон України від 18 лист. 2003 р. № 1280-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155.

271. Про утворення Координаційної ради з питань запобігання зникненню людей : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лют. 2001 р. № 99. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/99-2001-%D0%BF>.

272. Процесуальне керівництво негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. [Ю. Г. Севрук, Є. М. Блажівський, А. В. Столітній та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. 282 с.

273. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно-правові та криміналістичні основи : наук.-практ. посіб. [ред. кол. : І. М. Козьяков, В. Т. Маляренко, Г. П. Серeda, Є. Д. Скулиш, О. Н. Ярмиш]. Київ : НАПУ, 2014. 1040 с.

274. Прянишников Е. А. О безвестном отсутствии и признании умершим. *Изв. вузов. Правоведение*. 1990. № 1. С. 64–68.

275. Пчолкін В. Д. Взаємодія слідчих і працівників оперативних підрозділів у ході розслідування злочинів. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України*. Спецвипуск. 2004. Вип. 3, ч. І. С. 109–121.

276. Рогожин В. А. Взаимодействие следователя с органами дознания при производстве расследования по делам о преступлениях, совершенных несовершеннолетними (по материалам органов МВД УССР) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 1982. 23 с.

277. Родионов К. С., Гасымов Н. Г. Международный розыск в системе Интерпола. М. : Акад. управл. МВД России, 2000. 75 с.

278. Розкриття умисних вбивств власників автотранспортних засобів: з досвіду слідчої роботи органів прокуратури. *Слідча практика*. 2007. Вип. 5. С. 140–144.

279. Розшук злочинців, безвісно зниклих осіб та встановлення особи трупа : метод. реком. [М. С. Городецька, О. В. Захарченко, Я. М. Ковч, О. В. Крячун, Т. Г. Овчаренко]. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 60 с.

280. Саінчин О. Особливості розкриття вбивств у випадку відсутності трупа. *Юридический вестник*. 2003. № 4. С. 121–124.

281. Самовичев Е. Г., Букейханов П. Е. Аналитические методы поиска без вести пропавши. *Вестник Московского университета МВД России*. 2000. № 6.

282. Селезнев М. Рассмотрение дел о безвестном отсутствии и объявлении граждан умершими. *Российская юстиция*. 1995. № 10. С. 39–40.

283. Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуваннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 186 с.

284. Сербінов О. С. Окремі види інформації про абонента, яка знаходиться у користуванні операторів мобільного зв'язку та може бути отримана у ході проведення оперативно-розшукових заходів або слідчих дій. *Адвокат*. 2009. № 1. С. 36–39.

285. Сервецький І. В., Дашко В. А. Науково-практичний коментар Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”: за станом на 1 черв. 2006 р. [3-тє вид., доповн.]. Київ, 2006. 400 с.

286. Сергатий М. О., Середа Д. М. Використання оперативними підрозділами ОВС можливостей платіжних електронних карток з метою розшуку

осіб, які скоїли злочини, та осіб, які зникли безвісти. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту*. 2003. № 1. С. 235–242.

287. Сідельников Р. В. Досвід розслідування вбивств, пов'язаних з безвісним зникненням потерпілих. *Слідча практика*. Харків, 2007. Вип. 5. С. 50–53.

288. Синявский С. М. Правові аспекти проведення негласної слідчої (розшукової) дії установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 221–224.

289. Скільська Л. Д. Кримінально-процесуальні та тактико-криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 23 с.

290. Скосарев В. В. Некоторые аспекты организации поиска без вести пропавших, исчезнувших при криминальных обстоятельствах. *Следователь*. 2002. № 5. С. 35–38.

291. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.

292. Слепнева Л. И. Взаимодействие следователя ОВД с сотрудниками криминалистических подразделений в процессе раскрытия и расследования преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1987. 20 с.

293. Словник української мови : в 10 т. [ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 1972. Т. 3. 744 с.

294. Службові стандарти діяльності національних центральних бюро Інтерполу : затв. рез. № AG-2004-RA30 73-ої Генеральної Асамблеї Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол (м. Канкун, Мексика) ; Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол : прийнятий 16 черв. 1959 р. ; із змінами станом на 1 січ. 1986 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_142

295. Советская криминалистика : учеб. пособие : в 2 ч. ; под ред. С. П. Митричева, Н. В. Терзиева. М. : ВЮЗИ, 1958. Ч. 1. 428 с.

296. Сокол В. Ю. Тактико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений (методологические и организационные аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1998. 22 с.
297. Соколова Я. А. Розслідування викрадення людини : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2010. 229 с.
298. Соловьев В. К. Проблемы организации розыска без вести пропавших граждан. *Право и юриспруденция* : тезисы докладов IX межвуз. конф. студентов и молодых ученых г. Волгограда и Волгоградской области (Волгоград, 9–12 нояб. 2004 г.). Волгоград, 2005, Вып. 2. С. 314–319.
299. Соловьева Н. А., Соловьев В. К. Обстоятельства, обуславливающие сложности доказывания убийств, замаскированных под безвестное исчезновение лица. *Доказывание при осуществлении правосудия по уголовным делам* : сб. науч. трудов. Волгоград, 2002. С. 143–148.
300. Справа «Класс (Klass) та інші проти Федеративної Республіки Німеччина»: рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 1978 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_093.
301. Старобільська місцева прокуратура Луганської області здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні щодо викрадення на підконтрольній бойовикам території журналістки з України. *Збруч* : [сайт] <https://zbruc.eu/node/53850>.
302. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу : прийн. від 13 черв. 1956 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_142.
303. Степанова Т. В. Доказування та докази в господарському процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2002. 20 с.
304. Стось С., Козьяков І. Розшук безвісті зниклих громадян. Функціональне призначення й проблеми прокурорського нагляду. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 4. С. 19–25.

305. Стригун Д. Ю. Техніко-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування контрабанди наркотичних засобів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.

306. Сучасні проблеми криміналістики : навч. посіб. [О. В. Геселев, І. І. Присяжнюк, Я. А. Соколова, Г. В. Щербакова]. Київ : Нац. акад. прокуратури України ; Кіровоград : Антураж А, 2012. 424 с.

307. Тамбовцев А. И. Проблемы правового регулирования, возникающие в процесс розыска лиц, пропавших без вести, в связи с их вовлечением в деятельность религиозных объединений. *Подходы к решению проблем законотворчества и правоприменения* : сб. науч. трудов. Омск, 2004. Вып. 11. С. 169–176.

308. Толпекин К. А. Некоторые проблемы организации розыска безвести пропавших граждан. *Региональные особенности тяжких насильственных преступлений* : сб. науч. трудов. М., 2000. С. 93–108.

309. Тяжкие и особо тяжкие преступления: квалификация и расследование. Руководство для следователей под общей ред. С. Г. Кехлерова ; науч. ред. С. П. Щерба. М. : Спарк, 2001. 494 с.

310. Ожегов С. И. Словарь русского языка : под ред. Л. И. Скворцова. [10-е изд., стереотип.]. М. : Мир и Образование, 2004. 1200 с.

311. Уваров В. Г. Втручання у приватне життя шляхом аудіо- та відеоконтролю особи. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 161–165.

312. Уваров В. Г. Втручання у приватне життя шляхом зняття інформації з електронних інформаційних систем: новели нового КПК України та євро стандарти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 439–445.

313. Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 205 с.

314. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим суддею. URL: <http://www.apcourtkiev.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/Yzagalnenna-.doc>.

315. Украинская правда : [сайт]. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/10/2/7039611/?attempt=1>.
316. Федорова Т. Н. Проблемы совершенствования розыскалиц, не достигших совершеннолетнего возраста, пропавших без вести или совершивших самовольные уходы. *Актуальные проблемы борьбы с преступностью в Сибирском регионе* : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. (19–20 февр. 2009 г.). Красноярск, 2009. Ч. 3. С. 68–70.
317. Федорова Т. Н. Ретроспективный анализ правового регулирования розыска пропавших без вести лиц, не достигших совершеннолетия. *Современное право*. М., 2009. № 4. С. 122–125.
318. Філософський словник : за ред. В. І. Шинкарука. [2-ге вид. перероб. і допов.]. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1986. 796 с.
319. Хараберюш І. Ф. Використання науково-технічних засобів в правоохоронній діяльності. *Часопис академії адвокатури України* : електрон. наук. фах. вид. 2011. Т. 4, № 3 (12). С. 1–7. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaaau/2011-3/11hifvpd.pdf>.
320. Центров Е. Е. Тактика осмотра места происшествия. *Криминалистика* : учебник под. ред. Н. П. Яблокова. [2-е изд., перераб. и доп.]. М., 2004. С. 388–410.
321. Цивільний кодекс України : прийнятий 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
322. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV ; станом на 1 жовт. 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40, № 40–42. Ст. 492. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
323. Цильвик В. П. Криминалистическая характеристика разыскиваемых лиц и ситуаций их безвестного исчезновения. *Криминалистика и судебная экспертиза* : респ. межвед. науч.-метод. сб. Киев, 1990. Вып. 41. С. 39–43.
324. Цильвик В. П. Следственные ситуации: розыскные версии и вопросы планирования расследования по делам, возбужденным в связи с исчезновением

человека. *Криминалистика и судебная экспертиза* : респ. межвед. науч.-метод. сб. Киев, 1992. Вып. 44. С. 16–21.

325. Цильвік В. П. Правові та організаційно-тактичні проблеми розшуку безвісно зниклих осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1986. 196 с.

326. Цильвик В. П. Человек пропал без вести... Розыск. Киев : РИО МВД Украины, 1995. 165 с.

327. Цымбал П. В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1992. 195 с.

328. Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2011. 36 с.

329. Чернявський С. С. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. *Юридичний часопис НАВС*. 2013. № 1. С. 179–185.

330. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан, 2017. 491 с.

331. Чорноус Ю. М. Особливості використання допомоги міжнародних організацій при розслідуванні злочинів міжнародного характеру. *Закон и жизнь*. 2013. № 5. С. 27–30.

332. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.

333. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

334. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 32 с.

335. Чорноус Ю. М. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 213–217.

336. Чучукало О. І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 208 с.

337. Шарай Л. Г. Назаренко В. Г. Характеристика та особливості сучасних тенденцій злочинності у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник НАВСУ*. Київ, 2004. Вип. 1. С. 46–52.

338. Шелудченко В. И. Проблемные вопросы технико-криминалистического обеспечения расследования убийств. *Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе* : материалы всерос. науч.-практ. конф. Краснодар. 2002. С. 25–31.

339. Шепитько В. Ю. Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях. *Современное состояние и развитие криминалистики* : сб. науч. трудов ; под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Харків, 2012. С. 41–54.

340. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монографія. Харьков : Гриф, 2002. 349 с.

341. Шепітько В. Ю. Криміналістика : енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український). Харків : Право, 2001. 560 с.

342. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник. Харків : Право, 1998. 376 с.

343. Шепітько В. Ю. Розвиток наукових уявлень про криміналістичну тактику. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2003. № 2 (33) – № 3 (34). С. 732–739.

344. Шепітько В. Ю. Теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1996. 30 с.

345. Шершньова В. О. Типові слідчі ситуації і програма дій слідчого на початковому етапі розслідування податкових злочинів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 21. С. 141–148.

346. Шиманович О. М. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення померлою. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия : Юридические науки. 2010. Т. 23 (62), № 1. С. 85–93.

347. Шинкаренко І. О. Психологічні аспекти розшуку безвісно зниклих неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2012. № 4. С. 576–583.

348. Шванков В.М. Розыск без вести пропавших лиц (правовые, тактико-криминалистические и оперативно-розыскные аспекты) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1968. 24 с.

349. Щербакова Г. В. Особливості допиту неповнолітнього підозрюваного. *Вісник прокуратури*. 2014. № 2 (152). С. 43–49.

350. Щербакова О. Ю. Предмет доказування у податкових спорах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 20 с.

351. Яблоков Н. П. Основные тенденции развития криминалистики как науки и учебной дисциплины в современной России. *Современное состояние и развитие криминалистики* : сб. науч. тр. Под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Харьков, 2012. С. 55–71.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Зведені дані анкетування 163 слідчих Національної поліції України
у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Одеській, Харківській,
Хмельницькій, Черкаській областях та м. Києві
протягом 2015–2017 років**

1. Стаж практичної діяльності:

- 1) до 5 років – 31,3 %;
- 2) від 5 до 10 років – 35,6 %;
- 3) від 10 до 15 років – 17,1%;
- 4) понад 15 років – 16,0%.

2. Які, на Вашу думку, причини низької результативності розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами?

- 1) недостатнє криміналістичне забезпечення зазначеного виду діяльності Національної поліції, зокрема брак рекомендацій техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення, що відповідало б актуальним потребам Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб, – 85,8 %;
- 2) надмірне навантаження слідчих і працівників оперативних підрозділів – 66,8 %;
- 3) низький рівень взаємодії слідчих та оперативних підрозділів – 63,8 %;
- 4) плінність кадрів і відсутність інституту наставництва – 41,7 %;
- 5) недостатнє науково-технічне та матеріальне забезпечення – 48,4 %.

3. Що, на Вашу думку, може сприяти підвищенню результативності розшуку безвісно відсутніх осіб, розкриттю та розслідуванню злочинів за цими фактами?

- 1) удосконалення нормативно-правових актів – 69,3 %;
- 2) розроблення криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, – 68,1 %;
- 3) підвищення ефективності використання даних обліків й інформаційних систем – 58,8 %;
- 4) посилення взаємодії з підрозділами Експертної служби МВС України, державними та правоохоронними органами – 54,4 %;
- 5) підвищення кваліфікації працівників оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції України – 48,4 %;
- 6) підвищення ефективності використання технічних засобів – 31,3 %.

4. Які заходи проводять під час розшуку безвісно відсутньої особи?

- 1) оперативно-розшукові заходи – 85,8 %;
- 2) слідчі (розшукові) дії – 71,2 %;
- 3) негласні слідчі (розшукові) дії – 60,7 %.

5. Чи потребує вдосконалення механізм реагування Національної поліції на заяви та повідомлення про безвісну відсутність особи?

- 1) так – 97,5 %;
- 2) ні – 2,5 %.

6. Чи є потреба закріплення в наказі Національної поліції України «Про забезпечення ефективності розшукової роботи підрозділів кримінальної поліції» від 2 лютого 2016 року № 88 типового переліку заходів з розшуку безвісно відсутніх осіб?

- 1) так – 91,4 %;
- 2) ні – 8,6 %.

7. Які типові слідчі ситуації найчастіше виникають на момент внесення відомостей про безвісну відсутність особи до ЄРДР?

- 1) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, та на етапі здійснення перевірочних дій установлено обставини, які засвідчують, що стосовно безвісно відсутньої особи вчинено злочин (убивство або інший злочин проти особи), – 77,9 %;
- 2) факт безвісної відсутності особи та ймовірне вбивство (інший злочин проти особи) установлено за результатами оперативно-розшукової діяльності або з інших джерел – 14,1 %;
- 3) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, проте на етапі здійснення перевірочних дій за повідомленим у заяві фактом не виявлено обставин, які достовірно свідчили б про вчинений злочин, – 8,0 %.

8. Яку слідову інформацію під час слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях за фактом безвісної відсутності особи виявляють?

- 1) матеріальну – 74,2 %;
- 2) ідеальну (сліди пам'яті людини) – 25,8 %.

9. На яких саме документах під час розшуку безвісно відсутньої особи слід акцентувати увагу?

- 1) паспорт чи інші посвідчувальні документи безвісно відсутньої особи – 100,0 %;

- 2) банківські, а також різноманітні правовстановлювальні документи (банківські картки, документи на рухоме чи нерухоме майно) – 41,7 %;
- 3) документи, у яких відображено інформацію про перенесені хвороби (медичні довідки, стоматологічні та медичні картки тощо) – 48,4 %;
- 4) електронні документи – 74,2 %.

10. Які саме матеріальні сліди виявляли під час вивчення «слідової картини» злочинів, пов'язаних із безвісно відсутністю особи?

- 1) предмети, що належали безвісно відсутній особі, – 60,6 %;
- 2) предметами зі слідами злочину, учиненого щодо безвісно відсутньої особи, – 39,4 %.

11. Чи потребує покращення процес взаємодії між слідчим і працівником оперативного підрозділу під час розшуку безвісно відсутніх осіб?

- 1) потребує – 69,8 %;
- 2) не потребує – 24,3 %;
- 3) складно відповісти – 5,9 %.

12. Які форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів у досліджуваній сфері правовідносин застосовують?

А. Процесуальні:

- 1) виконання письмових доручень слідчого оперативними підрозділами щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій – 85,3 %;
- 2) здійснення розшуку підозрюваного оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора – 55,2 %.

Б. Непроцесуальні (організаційні):

- 1) обмін інформацією між суб'єктами взаємодії – 96,9 %;
- 2) діяльність у складі СОГ – 84,0 %;
- 3) планування проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій – 73,0 %;
- 4) надання допомоги слідчому оперативними підрозділами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема таких, що потребують значного обсягу роботи або забезпечення належної поведінки щодо осіб, які беруть у них участь (обшуки, огляди місць подій, слідчий експеримент), – 60,1 %;
- 5) спільне проведення тактичних операцій – 48,5 %.

13. Чи поділяєте Ви пропозицію доповнити ст. 159 КПК України, передбачивши можливість отримання в операторів і провайдерів телекомунікацій у невідкладних випадках відповідної інформації на підставі постанови слідчого за погодженням із прокурором та подальшим повідомленням слідчого судді?

- 1) так – 74,8 %;
- 2) ні – 6,1 %;
- 3) складно відповісти – 19,1 %.

14. Які чинники негативно позначаються на взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб?

- 1) формальні відповіді працівників оперативного підрозділу на доручення слідчого – 70,5 %;
- 2) невиконання письмових вказівок слідчого у визначений строк – 29,5 %;
- 3) позбавлення оперативних працівників ініціативи під час виконання завдань кримінального провадження – 40,2 %;
- 4) ненаданням відповіді на доручення слідчого – 12,2 %.

15. Під час розшуку безвісно відсутніх осіб найчастіше використовують такі обліки й АІС:

- 1) ЄІС МВС (Департамент інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України) – 60,1 %;
- 2) Експертної служби МВС України – 55,2 %;
- 3) Державної фіскальної служби України, інших державних і правоохоронних органів – 48,4 %.

16. Як Ви оцінюєте необхідність допомоги спеціалістів у розслідуванні злочинів досліджуваної категорії?

- 1) як обов'язкову для проведення пошукових дій під час проведення невербальних слідчих (розшукових) дій – 66,0 %;
- 2) як доцільну для проведення вербальних слідчих (розшукових) дій – 25,5 %;
- 3) як необхідну для проведення слідчих (розшукових) дій змішаного характеру – 40,2 %;
- 4) на розсуд слідчого або за клопотанням сторони захисту – 8,5 %.

17. Які причини недостатнього рівня застосування спеціальних знань і залучення спеціалістів під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності особи?

- 1) організаційні труднощі залучення – 75,4 %;
- 2) нестача відповідних спеціалістів або їх надмірна завантаженість – 70,0 %;
- 3) недосконалість нормативно-правових актів – 59,5 %;
- 4) неналежна поінформованість слідчих про можливості застосування спеціальних знань – 35,0 %;
- 5) пасивне ставлення спеціалістів – 20,9 %.

18. Уміле застосування тактичних прийомів та їх комплексів під час допиту в процесі розслідування вбивств (інших злочинів проти особи), пов'язаних із безвісною відсутністю особи:

- 1) приводить до зміни неправдивих показань на правдиві – 62,5 %;
- 2) не завжди є результативним – 37,5 %.

19. Найдієвішими тактичними прийомами допиту за цих умов є:

- 1) акцентування уваги на виявлених негативних обставинах – 82,2 %;
- 2) пред'явлення речових доказів – 73,8 %;
- 3) формулювання додаткових запитань – 73,0 %;
- 4) оголошення показань інших осіб – 68,1 %;
- 5) ознайомлення з протоколами слідчих (розшукових) дій – 65,2 %;
- 6) оголошення результатів слідчого експерименту – 26,0 %;
- 7) ознайомлення з висновком експерта – 25,5 %;
- 8) застосування ефекту раптовості – 25,2 %.

20. Які негласні слідчі (розшукові) дії найчастіше застосовують у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи?

- 1) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – 80,5 %;
- 2) негласне установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – 73,1 %;
- 3) аудіо-, відеоконтроль особи – 32,0 %;
- 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем – 28,4 %;
- 5) спостереження за особою, річчю або місцем – 21,2 %;
- 6) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – 18,3 %;
- 7) негласне отримання зразків для порівняльного дослідження – 13,6 %;
- 8) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – 13,0 %;

- 9) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – 6,0 %;
- 10) накладення арешту на кореспонденцію – 5,3 %;
- 11) огляд і виїмка кореспонденції – 5,3 %;
- 12) аудіо-, відеоконтроль місця – 1,2 %;

21. Чи вважаєте Ви, що для підвищення ефективності проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідним є використання криміналістичних рекомендацій?

- 1) так – 95,1 %;
- 2) ні – 4,9 %.

22. Яких типових недоліків, на Вашу думку, найчастіше припускаються працівники Національної поліції під час розшуку безвісно відсутньої особи?

- 1) використання напрацьованих стандартних алгоритмів досудового розслідування (проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій) без урахування відповідної слідчої ситуації безвісної відсутності особи – 90,5 %;
- 2) нескладання узгоджених планів слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів (неконкретизація їх залежно від установлення нових обставин) – 69,9 %;
- 3) невстановлення кола осіб, у яких могла перебувати особа, – 73,1 %;
- 4) недостатність заходів, яких уживають для отримання оперативно значущої інформації, перевірки її достовірності та використання, – 68,1 %;
- 5) неперевірка версії про можливість виїзду особи в інші країни (ненадсилання запитів про перетинання нею кордону) – 32,0 %;
- 6) ненадсилання орієнтувань до органів Національної поліції сусідніх областей про розшук безвісно відсутніх осіб; неповне використання можливостей інформаційно-пошукових систем, операторів мобільного зв'язку – 62,3 %;
- 7) неналагодження належної взаємодії між слідчим, працівниками оперативного підрозділу – 73,1 %.

**Зведені дані анкетування 89 співробітників оперативних підрозділів
Національної поліції України у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській,
Одеській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській областях та м. Києві
протягом 2015–2017 років**

1. Стаж практичної діяльності:

- 1) до 5 років – 55,3 %;
- 2) від 5 до 10 років – 35,6 %;
- 3) понад 10 років – 10,0 %.

2. Чи потребує покращення процес взаємодії між слідчим і працівником оперативного підрозділу під час розшуку безвісно відсутніх осіб?

- 1) потребує – 89,9 %;
- 2) не потребує – 5,6 %;
- 3) складно відповісти – 4,5 %.

3. Які чинники негативно позначаються на взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб?

- 1) оперативні підрозділи не мають можливості здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою, звертатися з таким клопотанням до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України) – 67,4 %;
- 2) формулювання перед оперативним підрозділом загального (неконкретного) завдання, формальність направлення слідчим доручення або дублювання аналогічних доручень – 53,9 %;
- 3) порушення принципу економії процесуальних та оперативно-розшукових засобів шляхом доручення слідчим працівникам оперативного підрозділу значної кількості слідчих (розшукових) дій, тобто «самоусунення» слідчого від розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, – 31,5 %.

4. Який вид розшуку безвісно відсутньої особи є найпоширенішим на практиці?

- 1) регіональний – 21,3 %;
- 2) державний – 78,5 %;
- 3) міжнародний – 11,2 %.

5. Які обставини негативно позначаються на взаємодії між слідчими та працівниками оперативних підрозділів під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розслідування злочинів за цими фактами?

- 1) оперативні підрозділи не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні з власної ініціативи та звертатися з таким клопотанням до слідчого судді чи прокурора – 67,4 %;
- 2) перед оперативним підрозділом формулюють загальне (неконкретне) завдання або дублюють аналогічні доручення – 53,9 %;
- 3) оперативному підрозділу доручають надмірну кількість заходів, відбувається «самоусунення» слідчого від розслідування – 31,5 %.

6. Чи використовуєте Ви у своїй діяльності для розшуку безвісно відсутніх осіб інформацію, що міститься у відкритому доступі в соціальних мережах?

- 1) так – 98,9 %;
- 2) ні – 1,1 %.

7. Які основні недоліки взаємодії під час розшуку безвісно відсутніх осіб?

- 1) низький рівень обміну інформацією між окремими підрозділами Національної поліції про безвісно відсутніх осіб – 19,0 %;
- 2) низький рівень обміну інформацією між окремими правоохоронними органами – 85,3 %.

8. Ваші пропозиції щодо оптимізації процесу розшуку безвісно відсутніх осіб:

- 1) вдосконалення положень КПК України, законів України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», підзаконних нормативно-правових актів – 90,2 %;
- 2) підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів і слідчих Національної поліції – 89,2 %;
- 3) розширення можливостей використання обліків та інформаційно-пошукових систем уповноваженими посадовими особами Національної поліції, зокрема шляхом надання можливості безпосереднього доступу (шляхом використання персональних ключів доступу) до таких баз даних – 82,2 %;
- 4) створення єдиної Національної бази ДНК-даних, безперешкодний доступ до якої слід надати вповноваженим посадовим особам Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб, – 76,0 %;
- 5) удосконалення матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів – 59,6 %.

9. Які форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів у досліджуваній сфері правовідносин застосовують?

А. Процесуальні:

- 1) виконання письмових доручень слідчого оперативними підрозділами щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій – 95,5 %;
- 2) здійснення розшуку підозрюваного оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора – 61,8 %.

Б. Непроцесуальні (організаційні):

- 1) обмін інформацією між суб'єктами взаємодії – 100,0 %;
- 2) діяльність у складі СОГ – 86,5 %;
- 3) планування проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій – 44,9 %;
- 4) надання допомоги слідчому оперативними підрозділами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема таких, що потребують значного обсягу роботи або забезпечення належної поведінки щодо осіб, які беруть у них участь (обшуки, огляди місць подій, слідчий експеримент) – 74,2 %;
- 5) спільне проведення тактичних операцій – 32,6 %.

Узагальнені результати вивчення 160 кримінальних проваджень (кримінальних справ), що здійснювали слідчі органів внутрішніх справ і Національної поліції України за ст. 115 КК України протягом 2011–2017 років, розпочаті за фактами безвісної відсутності особи (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ)

1. За якою статтею КК України було відкрито кримінальне провадження?

- 1) вбивство за ст. 115 КК України з відміткою «безвісне зникнення» – 94,5 %;
- 2) за іншими статтями КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України), торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України)) – 5,5 %.

2. Які типові слідчі ситуації залежно від змісту даних, що є підставою для внесення відомостей про безвісну відсутність особи до ЄРДР, складали на момент внесення даних про початок кримінального провадження?

- 1) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, та на етапі здійснення дій з їх перевірки встановлено обставини, які засвідчують, що стосовно особи вчинено вбивство або інший злочин, – 78,8 %;
- 2) факт безвісної відсутності особи та вчинення стосовно неї злочину встановлено за результатами оперативно-розшукової діяльності або з інших джерел – 13,1 %;
- 3) до Національної поліції надійшли заява, повідомлення про безвісну відсутність особи, однак під час дій з перевірки повідомленого в заяві факту не виявлено обставин, які достовірно свідчили б про вчинений злочин, – 8,1 %.

3. Під час розслідування злочинів за фактом безвісної відсутності особи проводили такі слідчі (розшукові) дії:

- 1) огляд – 100,0 %;
- 2) освідування – 25,7 %;
- 3) обшук – 90,6 %;
- 4) ексгумація трупа – 1,9 %;
- 5) допит – 100,0 %;
- 6) одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб – 62,5 %;

- 7) пред'явлення особи для впізнання – 30,0 %;
- 8) пред'явлення речей для впізнання – 55,0 %;
- 9) призначення та проведення експертиз – 96,3 %;
- 10) слідчий експеримент – 36,3 %.

4. Під час проведення невербальних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи, виявляли, вилучали та досліджували такі матеріальні об'єкти (слідову інформацію):

- 1) документи (паспорт чи інші документи безвісно відсутньої особи) – 56,3 %;
- 2) фотографії – 96,9 %;
- 3) сліди пальців рук безвісно відсутньої особи – 45,0 %;
- 4) предмети – носії ДНК-інформації – 96,3 %;
- 5) медичні документи – 6,3 %;
- 6) зразки почерку – 11,6 %;
- 7) тканини одягу – 9,8 %;
- 8) сліди ніг (взуття) – 8,0 %;
- 9) віртуальні (інформаційні) сліди – 43,1 %;
- 10) транспортний засіб (приватний чи службовий), яким користувалася безвісно відсутня особа, – 5,1 %;
- 11) майно та банківські рахунки особи – 12,5 %.

5. Спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи:

- 1) було залучено – 98,1 %;
- 2) не було залучено – 1,9 %.

6. Яких спеціалістів залучали під час проведення огляду й інших слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісної відсутності особи?

- 1) інспекторів-криміналістів – 81,8 %;
- 2) судово-медичного експерта або лікаря – 78,8 %;
- 3) спеціаліста Експертної служби МВС України – 48,1 %;
- 4) спеціаліста в галузі комп'ютерних технологій – 13,6 %;
- 5) педагога, психолога – 8,8 %;
- 6) спеціаліста з іншої галузі знань – 36,3 %.

7. Під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи, місцем проведення огляду було:

- 1) останнє місце мешкання (перебування чи відпочинку) безвісно відсутньої особи – 89,0 %;
- 2) підсобне чи інше нежиле приміщення – 47,2 %;
- 3) місце роботи безвісно відсутньої особи – 12,4 %;
- 4) відкрита місцевість – 31,0 %;
- 5) інше місце – 6,0 %.

8. Під час проведення слідчих (розшукових) дій застосовували такі технічні засоби:

- 1) засоби криміналістичного комплекту для роботи зі слідовою інформацією – 72,5 %;
- 2) засоби фото-, відеофіксації – 69,4 %;
- 3) спеціальні засоби криміналістичної техніки для роботи з окремими видами слідової інформації – 20,6 %.

9. Під час допиту підозрюваного в учиненні злочину щодо безвісно відсутньої особи:

- 1) надавали правдиві показання – 29,5 %;
- 2) надавали неправдиві показання – 45,0 %;
- 3) підозрюваний відмовився від надання показань – 25,5 %.

10. Які експертизи проводили під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи?

- 1) судово-медична експертиза трупа – 96,3 %;
- 2) молекулярно-генетична – 90,6 %;
- 3) дактилоскопічна – 81,8 %;
- 4) судово-біологічна – 48,1 %;
- 5) комп'ютерно-технічна – 24,4 %;
- 6) телекомунікаційних систем і засобів – 18,1 %;
- 7) почеркознавча – 15,6 %;
- 8) судово-медична експертиза живих осіб – 13,1 %;
- 9) трасологічна – 12,4 %;
- 10) психіатрична – 12,4 %;

- 11) портретна – 11,3 %;
- 12) мікрочастин, матеріалів і речовин – 9,8 %;
- 13) відеозвукозапису – 3,8 %;
- 14) судово-балістична – 2,5 %;
- 15) експертиза холодної зброї – 1,9 %;
- 16) хімічна – 1,9 %;
- 17) технічна експертиза документів – 1,3 %.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

Департамент організаційно-
аналітичного забезпечення та
оперативного реагування

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601,
тел. 256-11-68, факс (044) 254-01-12

Національна академія
внутрішніх справ

02 березня 2018 року № 1046/25/5-2018

На № _____ від _____

Про врахування пропозицій

Департаментом організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (далі – ДООЗОР) відповідно до пункту 5 частини першої статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», пункту 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, пункту 9 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878, розроблено наказ МВС від 16 лютого 2018 року № 111 «Про затвердження Інструкції з організації реагування та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28 березня 2018 року за № 371/31823.

При розробленні зазначеного наказу враховано пропозиції, надані здобувачем кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, підполковником поліції Мазурком Олегом Ярославовичем, заступником начальника відділу ДООЗОР.

Заступник начальника
полковник поліції

А.Л. Ходоровський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. начальника

Головного слідчого управління

Національної поліції України

полковник поліції

Р.М. Дударець

« 15 » грудня 2017 року

АКТ

**про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління
Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження
здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича на тему
«Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час
розшуку безвісно відсутніх осіб»**

Комісія у складі: начальника відділу слідчих-криміналістів ГСУ Національної поліції України Вороніна В.І., старшого слідчого в ОВС ГСУ Національної поліції України кандидата юридичних наук Козак О.В., старшого слідчого в ОВС ГСУ Національної поліції України кандидата юридичних наук Награбової Л.В., старшого слідчого в ОВС ГСУ Національної поліції України Заслуженого юриста України Ростова І.О., розглянула результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича на тему «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність».

Визначено, що для практичної діяльності Головного слідчого управління Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, які відображені за змістом низки наукових робіт. До основних із них слід віднести:

1) Мазурок О.Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей / О.Я. Мазурок // *Legeasiviata*. – 2015. – № 12/3 (288). – С. 54-57.

2) Мазурок О.Я. Особливості планування розслідування злочинів пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2015. – № 5. – Запоріжжя. – С. 215-218.

3) Мазурок О.Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 жовтня 2015 року)*. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 128-131.

4) Мазурок О.Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6–7 листопада 2015 року). – Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 111-113.

5) Мазурок О.Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи / О.Я. Мазурок // Криміналістичний вісник. – № 2 (24), 2015. – С. 99-103.

6) Мазурок О.Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 2. – С. 139-142.

7) Мазурок О.Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Экономика, управление, право: проблемы науки и практики: матер. міжн. наук.-практ. конф. (25 декабря 2015 года) Nurnmberg, Germany. – С. 235-238.

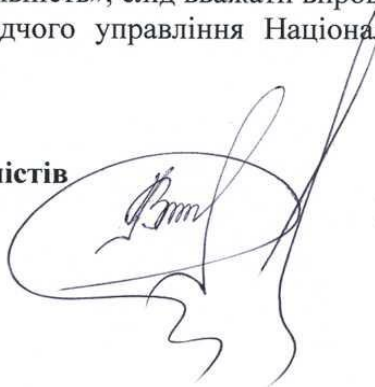
8) Мазурок О.Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб / О.Я. Мазурок // Право, суспільство і держава: форми взаємодії: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ 15–16 січня 2016 р.) – К.: Центр правових наукових досліджень. – С. 122-124.

9) Мазурок О.Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи // Прикарпатський юридичний вісник. – Вип. 1 (7), 2015. – С. 121-124.

Сформовані висновки, пропозиції, рекомендації належним чином висвітлюють питання розслідування умисних вбивств при перевищенні меж необхідної оборони, за результатами проведених досліджень висловлюються обґрунтовані практичні рекомендації. Висновки, пропозиції, рекомендації автора будуть використані з метою комплексного удосконалення діяльності практичних співробітників слідчих підрозділів Національної поліції України.

Комісія дійшла до висновку, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича на тему «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність», слід вважати впровадженими до практичної діяльності Головного слідчого управління Національної поліції України.

**Начальник відділу слідчих-криміналістів
ГСУ Національної поліції України**

В.І. Воронін

**Старший слідчий в ОВС ГСУ
Національної поліції України
кандидат юридичних наук**

О.В. Козак

**Старший слідчий в ОВС ГСУ
Національної поліції України
кандидат юридичних наук**

Л.В. Награбова

**Старший слідчий в ОВС ГСУ
Національної поліції України
Заслужений юрист України**

І.О. Ростов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Департаменту
карного розшуку
Національної поліції України
полковник поліції

С.В. Тіхонов

АКТ

**про впровадження у практичну діяльність Департаменту карного розшуку
Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження
здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича на тему
«Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час
розшуку безвісно відсутніх осіб»**

Комісія у складі: начальника відділу ДКР Національної поліції України полковника поліції Носкова С.А., заступника начальника відділу ДКР Національної поліції України полковника поліції Павленка М.В., головного оперуповноваженого ДКР Національної поліції України підполковника поліції Цимбала Ю.А. розглянула результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича на тему «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність».

Визначено, що для практичної діяльності Головного слідчого управління Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, які відображені за змістом низки наукових робіт. До основних із них слід віднести:

1) Мазурок О.Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей / О.Я. Мазурок // *Legeasiviata*. – 2015. – № 12/3 (288). – С. 54-57.

2) Мазурок О.Я. Особливості планування розслідування злочинів пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2015. – № 5. – Запоріжжя. – С. 215-218.

3) Мазурок О.Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 жовтня 2015 року)*. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 128-131.

4) Мазурок О.Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6–7 листопада 2015 року). – Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 111-113.

5) Мазурок О.Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи / О.Я. Мазурок // Криміналістичний вісник. – № 2 (24), 2015. – С. 99-103.

6) Мазурок О.Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 2. – С. 139-142.

7) Мазурок О.Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Экономика, управление, право: проблемы науки и практики: матер. міжн. наук.-практ. конф. (25 декабря 2015 года) Nurnmberg, Germany. – С. 235-238.

8) Мазурок О.Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб / О.Я. Мазурок // Право, суспільство і держава: форми взаємодії: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ 15–16 січня 2016 р.) – К.: Центр правових наукових досліджень. – С. 122-124.

9) Мазурок О.Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи // Прикарпатський юридичний вісник. – Вип. 1 (7), 2015. – С. 121-124.

Сформовані висновки, пропозиції, рекомендації належним чином висвітлюють питання розслідування умисних вбивств при перевищенні меж необхідної оборони, за результатами проведених досліджень висловлюються обґрунтовані практичні рекомендації. Висновки, пропозиції, рекомендації автора будуть використані з метою комплексного удосконалення діяльності практичних співробітників слідчих підрозділів Національної поліції України.

Комісія дійшла до висновку, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича на тему «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність», слід вважати впровадженими до практичної діяльності Департаменту карного розшуку Національної поліції України.

Голова:

**Начальник відділу ДКР
Національної поліції України
полковник поліції**

Носков С.А.

Члени комісії:

**Заступник начальника відділу ДКР
Національної поліції України
полковник поліції**

Павленко М.В.

**Головний оперуповноважений ДКР
Національної поліції України
підполковник поліції**

Цимбал Ю.А.

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. першого проректора
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

В.М. Ковбаса
«05» _____ 2018 року

АКТ

05 лютого 2018 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес та наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертації здобувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Мазурка Олега Ярославовича «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

голови:	декана факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Обшалова С.В.
членів комісії:	завідуючого кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Кобзаря О.Ф. завідуючого кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Чаплинського К.О.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертації «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб», яку підготував здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Мазурок О.Я., у вигляді наукових статей та тез доповідей, зокрема:

Мазурок О.Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей / О.Я. Мазурок // *Legeasiviata.* – 2015. – № 12/3 (288). – С. 54-57.

Мазурок О.Я. Особливості планування розслідування злочинів пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 5. – Запоріжжя. – С. 215-218.

Мазурок О.Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23-24 жов. 2015). – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 128-131.

Мазурок О.Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 6-7 листоп. 2015). – Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 111-113.

Мазурок О.Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи / О.Я. Мазурок // Криміналістичний вісник. – № 2 (24), 2015. – С. 99-103.

Мазурок О.Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 17. – Т. 2. – С. 139-142.

Мазурок О.Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи / О.Я. Мазурок // Экономика, управление, право: проблемы науки и практики: матер. міжн. наук.-практ. конф. (25 декабря 2015 года) Nurnmberg, Germany. – С. 235-238.

Мазурок О.Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб / О.Я. Мазурок // Право, суспільство і держава: форми взаємодії: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 15-16 січ. 2016) – К.: Центр правових наукових досліджень. – С. 122-124.

Мазурок О.Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи // Прикарпатський юридичний вісник. – Вип. 1 (7), 2015. – С. 121-124.

Зазначені наукові статті і тези доповідей внесені до списку літератури робочих програм навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій» і використовуються під час підготовки курсантів й слухачів до семінарських та практичних занять з зазначених навчальних дисциплін.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися у навчальному процесі при підготовці фахівців для органів досудового розслідування.

Голова комісії:

Члени комісії:

С.В. Обшалов

О.Ф. Кобзар

К.О. Чаплинський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
полковник поліції
Є.Д. Гусарєв

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри
криміналістики та судової медицини Мазурка Олега Ярославовича
на тему «Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції
під час розшуку безвісно відсутніх осіб», підготовленого на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09
– кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність,
до освітнього процесу Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: директора інституту післядипломної освіти, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, полковника поліції Удалової Л.Д., начальника відділу організації та координації освітнього процесу кандидата юридичних наук, доцента, підполковника поліції Корж-Ікаєвої Т.Г., завідувача кафедри криміналістики та судової медицини кандидата юридичних наук, доцента, підполковника поліції Самодіна А.В., склала цей акт про те, що наукові роботи, підготовлені Мазурком О.Я., використовуються у освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ.

Отримані в результаті дослідження положення висновки, пропозиції відображені в опублікованих автором працях:

1. Мазурок О.Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей. *Legeasiviata*. 2015. № 12/3 (288). С. 54-57.

2. Мазурок О.Я. Особливості планування розслідування злочинів пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 215-218.

3. Мазурок О.Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Криміналістичний вісник*. 2015 № 2 (24). С. 99-103.

4. Мазурок О.Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція : у 2 т. 2015. № 17. Т. 2. С. 139-142.

5. Мазурок О.Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1 (7). С. 121-124.

6. Мазурок О.Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 жовт. 2015 р.). Запоріжжя. 2015. С. 128-131.

7. Мазурок О.Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 листоп. 2015 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. С. 111-113.

8. Мазурок О.Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Економика, управление, право: проблемы науки и практики* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (25 декаб. 2015 г.) Nurnmberg, Germany. 2015. С. 235-238.

9. Мазурок О.Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 січ. 2016 р.). Київ. С. 122-124.

10. Мазурок О.Я. Інформаційне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Чернєй, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. Ч.2. С.187-190.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки проблематики теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих О.Я. Мазурком законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у навчально-методичних матеріалах навчальних дисциплін з криміналістики для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра, а також використовуються у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції.

**Директор інституту післядипломної освіти
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
полковник поліції**
01.05. 2018 року

Л.Д. Удалова

**Начальник відділу організації та координації
освітнього процесу НАВС**

**кандидат юридичних наук, доцент
підполковник поліції**

1. 03. 2018 року

Т.Г. Корж-Ікаєва

**Завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини НАВС**

**кандидат юридичних наук, доцент
підполковник поліції**

01. 03. 2018 року

А.В. Самодін

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. Мазурок О. Я. Особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании фактов безвестного исчезновения людей. *Leges vitae*. 2015. № 12/3 (288). С. 54–57.
2. Мазурок О. Я. Інформаційні технології у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Wirtschaftswissenschaften, management, recht: probleme der wissenschaft und praxis*. 2015. Vol. 1. P. 235–238.
3. Мазурок О. Я. Особливості планування розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 215–218.
4. Мазурок О. Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 99–103.
5. Мазурок О. Я. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 17. Т. 2. С. 139–142. (Серія «Юриспруденція»).
6. Мазурок О. Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1 (7). С. 121–124.
7. Мазурок О. Я. Техніко-криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції в сфері розшуку безвісно відсутніх осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 198–203.
8. Мазурок О. Я. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 жовт. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 128–131.

9. Мазурок О. Я. Прийоми проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з безвісним зникненням особи. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 листоп. 2015 р.). Харків, 2015. С. 111–113.

10. Мазурок О. Я. Використання можливостей операторів мобільного зв'язку під час розшуку безвісно зниклих осіб. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 січ. 2016 р.). Київ, 2016. С. 122–124.

11. Мазурок О. Я. Інформаційне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 187–190.

12. Мазурок О. Я. Проведення судових експертиз при розслідуванні злочинів, пов'язаних із безвісною відсутністю особи. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 202–203.